

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2011 – 2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Adam Langer

**Politické elity ve vládě, politický systém
a specifika první republiky**

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jiří Noha, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

**MASTER COMBINED (PART TIME)
STUDIES**

2011 - 2013

DIPLOMA THESIS

Adam Langer

**Political elite in government, the political system
and the specificities of the First Czechoslovak Republic**

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jiří Noha, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Adam Langer

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Jiřímu Nohovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a vedení práce.

Anotace

Tato diplomová práce je zaměřena na strukturu politického prostředí a politického systému, jejich specifik, od vzniku Československa v roce 1918 až po Mnichovský diktát v roce 1938. V souvislosti s vybranými soudobými politickými elitami se práce v historickém kontextu zabývá utvářením politického systému. Politické elity vybrané z řad předsedů vlády, ministrů financí a ministrů zahraničí jsou popsány biograficky.

Klíčové pojmy

Československá republika, československé vlády, první republika, politické elity, politický systém.

Anotation

This diploma work focuses on the structure of political environment and political system, their specificities, from the establishing of Czechoslovakia in 1918 to the Munich dictate in 1938. Concerning selected temporary political elite the work deals with formation of the political system in historic context. Political elite chosen from Prime Ministers, Ministers of Finance and Ministers of Foreign. Affairs are described biographically.

Keywords

Czechoslovak governments, Republic of Czechoslovakia, political elite, political systém, The First Czechoslovak Republic.

OBSAH

ÚVOD	9
1. POLITICKÝ SYSTÉM A SPECIFIKA PRVNÍ REPUBLIKY	15
1.1 Vznik Československa	15
1.1.1 Události předcházející vzniku Československa	15
1.1.2 Vznik Československa	19
1.2 Ústavní vývoj v Československu	22
1.2.1 Prozatímní ústava	22
1.2.2 Ústavní listina Československé republiky	25
1.3 Hlavní politické strany první republiky	29
1.3.1 České politické strany	30
1.3.2 Slovenské strany	35
1.3.3 Německé strany	36
1.3.4 Maďarské strany	37
1.4 Volební systém při volbách do Národního shromáždění	38
1.5 Výsledky voleb do Národního shromáždění	40
1.6 Mocenská centra Hrad a Pětka	41
1.6.1 Hrad	41
1.6.2 Pětka	42
2. POLITICKÉ ELITY VE VLÁDĚ	44
2.1 Předsedové vlády	44
2.1.1 Karel Kramář (27. prosince 1860 – 26. května 1937)	44
2.1.2 Vláda Karla Kramáře (14. října 1918 – 14. listopadu 1918)	45
2.1.3 Vlastimil Tusar (18. října 1880 – 22. března 1924)	50
2.1.4 První Tusarova vláda (8. července 1919 – 25. května 1920)	51

2.1.5 Druhá Tusarova vláda (25. května 1920 – 14. září 1920).....	53
2.1.6 Edvard Beneš (28. května 1884 – 3. září 1948).....	55
2.1.7 Benešova vláda (26. září 1921 – 7. října 1922)	56
2.1.8 Antonín Švehla (15. dubna 1873 – 12. prosince 1933)	60
2.1.9 První Švehlova vláda (7. října 1922 – 9. prosince 1925).....	67
2.1.10 Druhá Švehlova vláda (9. prosince 1925 - 18. března 1926).....	73
2.1.11 Třetí Švehlova vláda (12. října 1926 – 1. února 1929).....	76
2.1.12 Milan Hodža (1. února 1878 – 27. června 1944).....	82
2.1.13 Tři vlády Milana Hodži.....	82
2.2 Ministři financí	84
2.2.1 Alois Rašín (19. září 1867 – 18. února 1923).....	84
2.2.2 Alois Rašín v čele ministerstva financí.....	86
2.2.3 Karel Engliš (17. srpna 1880 – 13. června 1961)	88
2.2.4 Karel Engliš v křesle ministra financí.....	89
2.3 Ministři zahraničí.....	91
2.3.1 Edvard Beneš (28. května 1884 – 3. září 1948).....	92
ZÁVĚR	100
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	104
SEZNAM PŘÍLOH.....	113

ÚVOD

Téma této diplomové práce „*Politické elity ve vládě, politický systém a specifika první republiky*“ je aktuální pro časté odkazování na demokratičnost politického systému v období první republiky, proto je důležité popsat jeho skutečnou podobu. Role T. G. Masaryka a E. Beneše jako zakladatelů státu a prvních dvou prezidentů v souvislosti s budováním demokracie v meziválečném období je všeobecně známa. Proto se tato práce zaměřuje na vybrané představitele politických elit v meziválečných vládách a na jejich roli při formování politického systému v historických souvislostech.

Cílem této práce je zmapování a popis vlivu vybraných představitelů vládních elit na fungování politického systému meziválečného Československa, jednotliví představitelé jsou vybráni z funkcí předsedů vlády, ministrů financí a ministrů zahraničí. U ministerských předsedů se práce věnuje formování politického systému a jeho zvyklostem při sestavování vlád, parlamentní podpoře vlád, způsobech rozhodování a konkrétních krocích vlády v období první republiky. U ministrů financí se práce zaměřuje na celkový koncept a způsoby jejího prosazování. U ministrů zahraničí je popsána základní strategie a způsob při zajištění bezpečnosti státu. Vybraní představitelé politických elit jsou zkoumáni biograficky. Dalším cílem této práce je popsání vzniku Československa a základních charakteristik a specifík jeho politického systému.

První část této diplomové práce je zaměřena obecněji na politický systém a jeho specifika v období první republiky. Klade si za cíl odpovědět na následující otázky: Jak došlo ke vzniku Československé republiky? Jak byla řešena problematika legitimacy vlády? Jak se utvářel československý stranický systém, čím se vyznačoval? Jaká byla specifika volebního systému?

V jednotlivých podkapitolách je věnován prostor těmto tématům:

V kapitole 1.1 se práce věnuje samotnému vzniku Československa, především roli zahraničního a domácího odboje při prosazování myšlenky samostatnosti. Dále se věnuje událostem souvisejícím se vznikem státu.

Kapitola 1.2 analyzuje československý ústavní vývoj a jeho specifika týkající se vlády. Zabývá se otázkami institutu vyslovení důvěry vládě, způsobu podávání demisí a politické legitimitě vlády a rozdělení pravomocí.

Kapitola 1.3 se zabývá hlavními českými, slovenskými, německými a maďarskými politickými stranami první republiky.

Kapitola 1.4 popisuje volební systém Československa při volbách do Národního shromáždění. Jak se volební systém utvářel.

Kapitola 1.5 je věnována výsledkům jednotlivých voleb do Poslanecké sněmovny.

Kapitola 1.6 se zabývá charakteristikou mocenských center - *Pětkou a Hradem*.

Druhá část diplomové práce je zaměřena na biografické aspekty konkrétních představitelů politických elit ve vládách první republiky. Práce se stručně věnuje období předcházející vzniku Československa, hlavní pozornost je věnována zástupcům na postech ministerských předsedů, ministrů financí a ministrů zahraničí. Tato část práce se v kapitole 2. zabývá praktickým fungováním politického systému z pohledu jednotlivých vlád v daných historických souvislostech.

V této části se práce zabývá těmito otázkami: Kdo měl politickou moc? Jak a za jakých podmínek byly sestavovány koalice? Jak byla udělována politická legitimita vládě? Jakým způsobem byly podávány demise? Jaké byly další specifika politického systému Československa? Jaká byla specifika vlád K. Kramáře, V. Tusara, E. Beneše, A. Švehly, M. Hodži? Jaký byl koncepční přístup ministrů financí A. Rašína a K. Engliše při řízení ministerstva financí? Jaká byla specifika meziválečné zahraniční politiky?

V diplomové práci bylo čerpáno především z pramenů, které se komplexně věnují období první republiky. Jako hlavní zdroje byly použity:

„*Dějiny první republiky*“¹ Věry Olivové, v této publikaci autorka souvisle popisuje historické dějiny týkající se Československa od počátku 20. století až po rok 1938. V. Olivová se zaměřuje především na politické dějiny první republiky.

Velmi cenným zdrojem pro tuto práci byl „*Boj o Hrad* /1./“² od Antonína Klimka. V této knize je velmi podrobně popsáno politické dění v Československu

¹ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 40. ISBN 978-808-6107-479.

v letech 1918 až 1926. A. Klimek se v jednotlivých kapitolách detailně věnuje sestavování vlád a koalic včetně zákulisních jednání, prezidentskému úřadu, parlamentním i prezidentským volbám, Pětce, Hradu, diplomacii i jednotlivým politickým osobnostem. Poslední kapitola knihy je věnována zániku Pětky a souvisejícím okolnostem. Ve druhém díle „*Boj o Hrad /2./*“³ se A. Klimek ve stejném duchu věnuje politickým událostem v následujícím období od roku 1926 do roku 1935. A. Klimek plynule navazuje na první díl, popisuje vládu Jana Černého i vlády následující, vliv T. G. Masaryka při zákulisních jednáních, prezidentské i parlamentní volby, abdikaci prezidenta republiky T. G. Masaryka, zvolení E. Beneše prezidentem republiky a další události.

Mezi hlavní zdroje věnující se první republice patří publikace Zdeňka Kárníka „*České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*“.⁴ Z. Kárník se v ní zabývá politickým systémem, národnostními vztahy, zahraniční a domácí politikou od vzniku Československa po celé období dvacátých let 20. stol. Kniha však není zaměřena jen na politická témata, kromě nich jsou zde důkladně popsána hospodářská, kulturní a další specifika, utváří tak ucelený obraz historického vývoje Československa.

Jako další byly použity zdroje, které se věnují jednotlivým tématům týkajícím se politického systému Československa:

„*Český stranický systém ve 20. století*“⁵ od autorů Ladislava Cabady a Davida Šance, se věnuje vývoji politického stranictví od konce 19. století až po obnovení soustavy politických stran v České republice po revoluci v roce 1989.

V knize „*Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*“⁶ se její autorka Eva Broklová zabývá základními rysy meziválečného československého

² KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. 432 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-85846-06-3.

³ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /2./, Kdo po Masarykovi?*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1998. 591 s. ISBN 80-86130-02-9.

⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. 571 s. ISBN 80-7277-195-7.

⁵ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 223 s. ISBN 80-86898-50-4.

⁶ BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1992. 168 s. ISBN 80-901059-6-3.

politického systému, kde uvádí i souvislosti jejich vzniku. Dále se E. Broklová věnuje systému politických stran, demokracii, národnostní problematice, zahraniční politice, hospodářským a sociálním poměrům v Československu.

„*Politický systém českých zemí 1848-1989*“⁷ Jana Balíka a kolektivu autorů. Jak název napovídá, publikace se věnuje vývoji politického systému v českých zemích od roku 1848 do revoluce v roce 1989, zaměřuje se na jednotlivé historické fáze. Pro tuto práci byla zdrojem druhá kapitola, která popisuje *liberálně nacionalistický demokratický model* v letech 1918 až 1938.

Z legislativních dokumentů byla zdrojem především „*Ústavní listina Československé republiky z 29. února 1920*“⁸ a „*Prozatímní ústava z 13. listopadu 1918*“⁹.

Kromě výše uvedených publikací byly hlavními zdroji v částech věnovaných jednotlivým politickým elitám obvykle monografie týkající se daných osobností.

V Kapitole věnované Karlu Kramářovi byly stěžejními zdroje dvě publikace. První je od německé historičky Martiny Winklerové: „*Karel Kramář (1860-1937)*“¹⁰, není však klasickým životopisem. Zkoumá politické myšlení Karla Kramáře, jeho osobnost a vývoj jeho politických názorů v historických souvislostech. Druhým zdrojem ke Karlu Kramářovi je kniha Martiny Lustigové „*Karel Kramář: první československý premiér*“¹¹. Jedná se o životopisné dílo, které akcentuje politickou rovinu Kramářova života, M. Lustigová se zabývá osobností K. Kramáře a jeho názory v širších souvislostech.

V kapitole Vlastimil Tusar byla hlavním zdrojem této práce historická esej Zdeňka Kárníka „*Vlastimil Tusar. Novinář, politik, diplomat*“¹². V ní se autor zabývá etapami života Vlastimila Tusara s důrazem na politickou rovinu.

⁷ BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. 180 s. ISBN 80-210-3307-X.

⁸ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

⁹ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě z 13. 11. 1918. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html.

¹⁰ WINKLEROVÁ, Martina. *Karel Kramář (1860-1937): představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*. Vyd. 1. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Argo, 2011, 347 s. ISBN 978-802-5703-489.

¹¹ LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2007. 363 s. ISBN 978-80-7021-898-3.

¹² KÁRNÍK, Zdeněk. *Vlastimil Tusar: novinář, politik, diplomat / Zdeněk Kárník*. 1. vyd. Praha: Česká strana sociálně demokratická, 2005. 91 s. ISBN 80-239-7703-2.

V kapitolách věnovaných Edvardu Benešovi bylo nejvíce čerpáno z jeho komplexního politického životopisu od Zbyňka Zemana „*Edvard Beneš: politický životopis*“¹³. Britsko-český historik Z. Zeman v něm objektivně popisuje všechny etapy Benešova politického života v historických souvislostech. Pro kapitolu o zahraniční politice byla použita kniha autorů Antonína Klimka a Eduarda Kubů „*Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly mezinárodních vztahů*“¹⁴, ve které autoři popisují koncept a problémy meziválečné československé diplomacie, postavení Československa v mezinárodních vztazích a působení E. Beneše v zahraničním odboji, v roli ministra zahraničí, ve Společnosti národů i ve funkci prezidenta republiky.

Zdroji pro kapitolu věnující se Antonínu Švehlovi byla biografie amerického historika Daniela E. Miller „*Antonín Švehla – mistr politických kompromisů*“¹⁵, který se v ní v jednotlivých časových úsecích zabývá osobou Antonína Švehly, agrární stranou, vytvářením koalic i politickým vývojem v Československu od jeho vzniku po rok 1933, kdy A. Švehla zemřel. Tato monografie byla autorem sepsána na základě podrobného studia literatury a archivních materiálů. Naopak bez důkladného podložení archivních materiálů, ke kterým neměl autor a poslední předseda agrární strany v emigraci Vladimír Dostál přístup, byla doplňujícím zdrojem kniha „*Antonín Švehla: profil československého státníka*“¹⁶

Mimo výše zmíněné zdroje byl dalším pramenem pro kapitolu Milan Hodža sborník z vědecké konference editovaný Miroslavem Pekníkem „*Milan Hodža: politik a žurnalista*.“¹⁷

Hlavními zdroji pro kapitolu této práce věnované Aloisi Rašínovi byly: „*Alois Rašín*“¹⁸ od Vlastislava Laciny. Dalším zdrojem byly paměti Aloise Rašína,

¹³ ZEMAN, Zbyněk Anthony Bohuslav. *Edvard Beneš: politický životopis*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 444 s. ISBN 978-80-204-2062-6.

¹⁴ KLIMEK, Antonín a KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. 115 s. ISBN 80-85241-88-9.

¹⁵ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. 359 s. ISBN 80-7203-366-2.

¹⁶ DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. 223 s. ISBN 80-209-0128-0.

¹⁷ PEKNÍK, Miroslav, ed. *Milan Hodža: politik a žurnalista*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2008. 268 s. ISBN 978-80-224-1011-3.

¹⁸ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. 50 s. ISBN 80-204-0303-5.

které sestavil jeho syn Ladislav Rašín „*Paměti Dr. Aloise Rašína*.“¹⁹ Velká část pamětí však pochází z doby před vznikem Československa.

Hlavním zdrojem ke kapitole Karel Engliš byla monografie Englišova žáka Františka Vencovského „*Karel Engliš*“²⁰, která se věnuje jeho životopisu. Důraz je, mimo životopisných dat, kladen na Englišovo vědeckou, publikační a politickou činnost.

¹⁹ RAŠÍN, Alois a RAŠÍN, Ladislav, ed. *Paměti Dr. Aloise Rašína*. 2. vyd. Brno: Bonus A, 1994. 229 s. ISBN 80-901693-4-1.

²⁰ VENCOVSKÝ, František. *Karel Engliš*. 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1993. 164 s., [24] s. obr. příl. Osobnosti; sv. 1. ISBN 80-7028-006-9.

1. POLITICKÝ SYSTÉM A SPECIFIKA PRVNÍ REPUBLIKY

Období první československé republiky trvalo od 28. října 1918 do 29. září 1938, kdy došlo k podpisu Mnichovské dohody. První československá republika si v těchto letech prošla téměř dvacetiletým obdobím, kdy od samotného formování politického systému dospěla až k prosperitě, překonávala nejedno krizové období, především velmi těžké potýkání se s velkou hospodářskou krizí. Přes mnohá úskalí si Československo v době mezi dvěma světovými válkami vybudovalo fungující a ostatními státy respektovaný demokratický systém, na který bylo navázáno po revoluci v roce 1989. Celá tato kapitola je věnována právě specifikům a politickému systému první republiky.

1.1 Vznik Československa

1.1.1 Události předcházející vzniku Československa

Myšlenka vzniku samostatného československého státu zrála poměrně dlouho. Její konkrétní podoba se zformovala v průběhu první světové války v letech 1914 až 1918. Po atentátu na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este 28. června 1914, který provedl bosenský student Gavrilo Princip v Sarajevu, byl vydán císařem Františkem Josefem I. manifest *Mým národům*, jenž oznamoval začátek války. První světová válka byla milníkem většiny evropských států. Došlo k fyzickému zpuštění mnoha zemí, otřesení veškerých hodnot i narušení sociální skladby obyvatelstva.

Představitelé českého národa před válkou a v jejím počátku nepovažovali případnou politickou samostatnost za životaschopnou ideu. Uvědomovali si nutnost záštity jiných národů a ochrany před zájmy Německa a Ruska. Zjednodušeně lze říci, že se během války v českých politických kruzích postupně zformovaly tři názorové proudy:

První se orientoval prorakousky a uznával předválečné principy. Druhý se klonil k udržení monarchie, požadoval však v jejím rámci autonomii českých zemí. Třetí proud byl silně protirakouský, ten byl zpočátku málo podporován.

Postupem času se situace a nálada v českých zemích měnila především kvůli vysokým válečným ztrátám na životech, hospodářským obtížím, policejním perzekucím a dalším dopadům války, kterou Češi nepovažovali za vlastní. Docházelo k čím dál většímu odporu proti rakousko-uherské monarchii. U politických elit se formoval i celkový názor na poválečné fungování českých zemí, který na konci dospěl k myšlence osamostatnění českého národa a následně vedl ke vzniku Československa. Tyto tendence ukazoval i vývoj uvnitř politických stran, kdy v téměř každé z nich se utvořila aktivistická a radikální křídla, ta radikální v průběhu války postupně sílila. Nejdůležitějšími hybateli událostí v cestě za samostatností byly: československé legie²¹, odboj emigrace a odboj domácích.

Poslanec říšské rady a univerzitní profesor Tomáš Garrigue Masaryk neměl zpočátku války konkrétní politický program pro samostatný stát. Už koncem roku 1914 vytvořil první nárys československého státu, který byl dále rozvíjen. Právě Masaryk se stal hlavní postavou při vývoji této myšlenky, avšak zprvu nepůsobil jako oficiální mluvčí české politické linie. Důvodem byla jasná orientace většiny politické reprezentace, v čele s Karlem Kramářem, na Rusko. T. G. Masaryk se jednoznačně klonil k Velké Británii a později k Francii. Po jeho odchodu do zahraničí v prosinci 1914 byla doma vytvořena zpravodajská organizace nesoucí název *Maffie*, jejímž prostřednictvím T. G. Masaryk detailně sledoval domácí vývoj a získával informace z českých zemí i celého Rakouska-Uherska, což bylo základem pro podpoření protirakouského zahraničního odboje.

Předsednictvo *Maffie* tvořili: Edvard Beneš, Karel Kramář, Alois Rašín, Josef Scheiner a Přemysl Šámal. Někteří členové této organizace byli zatčeni a souzeni²², jiní museli emigrovat. E. Beneš odjel do Paříže v polovině září roku 1915, přivezl s sebou mnoho dokumentů a informací týkajících se monarchie, které s povděkem přijalo francouzské ministerstvo války. Paříž se tak stala útočištěm emigrantského odboje.

²¹ Více: PICHLÍK, Karel. *Bez legend: zahraniční odboj 1914-1918; zápas o československý program*. Vyd. v Panoramě 1. Praha: Panorama, 1991. 419 s. ISBN 80-7038-217-1.

²² Karel Kramář a Alois Rašín byli dokonce odsouzeni k trestu smrti, později byly tresty změněny na doživotí, roku 1917 byli amnestováni.

Dne 22. října 1915 došlo ke společné konferenci organizací Čechů a Slováků žijících v USA – došlo ke vzniku tzv. *Clevelandské dohody*. Ta pojednávala o nutnosti osamostatnění se Čechů a Slováků od Rakouska-Uherska a vytvoření společného státu. Dne 14. listopadu bylo vydáno oficiální prohlášení *Českého komitétu zahraničního*²³, čímž byla de facto vyhlášena Rakousku-Uhersku válka; podepsali jej T. G. Masaryk a Josef Dürich, podpisem se připojili také zástupci českých kolonií v Rusku, Americe, Francii, Anglii a slovenských kolonií v Americe.

Po tom, co se k T. G. Masarykovi, J. Dürichovi a E. Benešovi v únoru 1916 připojil slovenský astronom a důstojník francouzského letectva Milan Rastislav Štefánik, byl komitét přetvořen v *Československou národní radu*.²⁴ Začal tak diplomatický boj těchto představitelů o samostatnost Československa, který probíhal na mnoha místech po celou dobu války.²⁵ Jedním z hlavních bodů Československé národní rady bylo vytvoření československé armády. Právě Československé legie sehrály ke konci války klíčovou roli ve formování diplomatického prostředí pro oficiální uznání Československé národní rady, respektive Československa.

Toto vojsko se skládalo z dobrovolníků, nejvíce z nich se přihlásilo z řad zběhů z armády rakousko-uherské monarchie, válečných zajatců i „krajánků“ – v zahraničí sídlících Čechů a Slováků. Legie byly nasazeny v Itálii, Francii a Rusku.²⁶ Jejich úspěchy měly vliv na oficiální přijetí Československé národní rady jako legálního představitele budoucího Československa.

Situace se několikrát změnila, především po pádu carismu v Rusku při *Únorovém převratu* a vstoupení Spojených států do války na straně Dohody. Situace se dále zkomplikovala *Velkou říjnovou revolucí* a snahou Ruska vystoupit z konfliktu²⁷. Při takto chaotické situaci bylo nutné organizačně sjednotit postup a strategii zahraniční emigrace v Rusku.

„Na sjezdu v Kyjevě v roce 1917 došlo k novému organizačnímu sjednocení českého a slovenského hnutí v Rusku s Masarykovou akcí v Paříži. Československá národní rada v čele s Masarykem byla prohlášena za nejvyšší orgán hnutí. V Rusku byla zřízena její odbočka vedená tím členem pařížské národní rady, který bude právě

²³ Vznikl v září 1915 ve Švýcarsku.

²⁴ Conseil national des pays Tcheques – Národní rada zemí českých.

²⁵ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. s. 19. ISBN 80-7184-791-7.

²⁶ V Rusku především *Česká družina* složená i z jiných národností, ve Francii *Rota Nazdar*.

²⁷ K tomu nakonec došlo tzv. *Brestlitevským mírem* 3. března 1918.

v Rusku. Touto cestou došlo k překonání rozkolu zahraniční akce a k jejímu organizačnímu sjednocení.²⁸

Dalším postupem zahraničního odboje bylo zajistit neutralitu československých legií při revolučních bojích v Rusku. To se nakonec podařilo 9. září 1918. Rusko po *Brestlitevském míru* ztratilo pro československou zahraniční akci význam. Dne 7. března 1918 Masaryk odcestoval do Spojených států amerických hledat mocenskou oporu pro vznik samostatného československého státu.²⁹

V domácím prostředí vznikl, kromě již zmíněné Maffie, oficiální *Národní výbor*, který reprezentoval domácí politickou scénu. Do něho byli delegováni zástupci všech politických stran dle posledních všeobecných voleb v roce 1911. „*Jako reprezentant zájmů veškerého národa aspiroval na úlohu vystupovat jako partner státních orgánů. Zároveň se od léta 1918 připravoval k jejich ovládnutí. Experti Národního výboru vybírali osoby, které měly převzít vedení klíčových úřadů, ze členů sportovních organizací se formovaly pořádkové hlídky i zárodky vojenských oddílů.*“³⁰ Vůdčími představiteli byli: Karel Kramář, Antonín Švehla, Alois Rašín a Jiří Stříbrný.

Československé legie, zahraniční odboj a domácí odboj se zásadním způsobem zasadily o vznik Československa. Po zdánlivě dobře se vyvíjející situaci v Rusku přišel šok v podobě Říjnové revoluce. Válečné strategie se musely měnit. Došlo na tajná jednání mezi habsburskou monarchií a Německem o uzavření míru.

„5. ledna 1918 oznámil Lloyd George jménem Anglie a Dohody vůbec, že válka má být skončena jen skutečným vítězstvím nad německým militarismem. Že však britská vláda naprosto nemá v úmyslu rozdělit území centrálních mocností a že si přeje, aby národnostem rakousko-uherským byla dána podle jejich dávného přání skutečná autonomní vláda podle demokratických zásad.“³¹ Toto prohlášení nasvědčovalo plánu udržet rakousko-uherskou monarchii celistvou.

Dne 8. ledna vydal americký prezident Woodrow Wilson program Dohody ve 14 bodech. Bod číslo 10 se týkal sebeurčení národů: „*Národům rakousko-uherským, jejichž*

²⁸ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. s. 27. ISBN 80-7184-791-7.

²⁹ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. Vyd. 1. Praha: Themis, 1997. s. 45 ad. ISBN 80-85821-46-X.

³⁰ ČORNEJ, Petr a POKORNÝ, Jiří. *Dějiny českých zemí do roku 2000 ve zkratce*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. s. 41. ISBN 80-7252-026-1.

³¹ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. s. 32. ISBN 80-7184-791-7.

*místo v řadě národů přejeme si zabezpečeno a zajištěno, měla by býti poskytnuta nejsvobodnější příležitost autonomního vývoje.*³²

Na domácí politické scéně bylo 6. ledna 1918 svoláno shromáždění, kde byla přijata tzv. *Tříkrálová deklarace*. Tou se domácí politika přiklonila ke vzniku samostatného Československého státu. Došlo tak k ujednání cílů s Masarykovou akcí za hranicemi. Tato skutečnost byla velmi důležitá, i když se ještě celková politická situace nezdála být ideální.

1.1.2 Vznik Československa

Zásadním datem při formování Československa jako státního útvaru byl 31. květen 1918, kdy došlo v Pittsburghu k jednání mezi T. G. Masarykem, jako zástupcem *Československé národní rady*, zástupci krajanských organizací: *Slovenské ligy*, *Českého národního sdružení* a *Svazu českých katolíků*, na kterém byly řešeny otázky a detaily spojení Čechů a Slováků o konkrétní podobě státu. Výsledkem byla tzv. *Pittsburská dohoda*, která stanovovala vznik republiky s demokratickou ústavou.

Dalším důležitým datem byl 14. říjen 1918, na tento den byla *Socialistickou radou*³³ zorganizována protestní stávka proti odvozu potravin ze země. Stejný den tajemník Národní rady československé E. Beneš oznámil prostřednictvím oficiální nóty spojeneckým vládám ustanovení prozatímní vlády v Paříži, kterou reprezentovali T. G. Masaryk, jako prezident republiky i předseda ministerské rady a ministr financí, E. Beneš – zastával funkci ministra zahraničních věcí a ministra vnitra, a Milan Rastislav Štefánik (byl stanoven ministrem války). Tato vláda byla uznána. Ferdinand Peroutka této události napsal: „*Vyhlášení zatímní vlády byl skutek obratný: na mezinárodně, se všemi diplomatickými náležitostmi a se všemi právními příznaky suverénnosti uznanou vládu nelze již zapomenout, ani ji není možno hladce sprovodit ze světa, ať se děje cokoliv. Uznáním zatímní vlády byl rozsudek nad Rakouskem-Uherskem vynes.*“³⁴ Dne 17. října 1918 T. G. Masaryk předal prezidentu USA *Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou* – tzv. *Washingtonskou deklaraci*.

³² Tamtéž, s. 33.

³³ Byla složena z Československé socialistické strany a sociální demokracie.

³⁴ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. I., 1918-1919*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 44. ISBN 80-7106-036-4.

Proklamace samostatností v Paříži, stanovení prozatímní vlády a vyhlášení jejího programu bylo základem pro samotný vznik samostatného Československa.

Dalším důležitým datem byl 18. říjen 1918, kdy prezident Wilson odmítl možnost jednání s Vídní; jako jeden z důvodů uvedl, že vláda Spojených států již oficiálně uznala novou československou vládu. Rakouská vláda reagovala kapitulací 27. října 1918. Ve dnech od 27. do 31. října se v Ženevě konala porada zástupců zahraničního³⁵ a domácího³⁶ odboje. Došlo k jednáním o mezinárodním postavení československého státu, jeho formě a politické struktuře. Výsledkem těchto jednání byl dokument, který potvrzoval a schvaloval veškerou aktivitu Československé národní rady a prozatímní vlády, dále vyloučil jakýkoliv svazek mezi československým národem a dynastií Habsburků.

V otázce státní formy Československa došlo k rozsáhlé diskusi, nakonec byl schválen program Washingtonské deklarace stanovující republikánský charakter státu. Taktéž došlo ke shodě na budoucím prezidentovi – bylo jasné, že jím bude T. G. Masaryk. Dále bylo dohodnuto, že ministerským předsedou bude K. Kramář, E. Beneš se stane ministrem zahraničních věcí a M. R. Štefánik ministrem vojenských věcí. Už v průběhu jednání se na domácí scéně schylovalo ke konkrétní realizaci těchto plánů.

K rozhodujícím událostem vzniku Československé republiky došlo 28. října 1918. Na Václavském náměstí byla vyhlášena samostatnost Československa. Tomu předcházelo publikování odpovědi rakouského ministra zahraničních věcí G. Andrássyho, kde rakouská vláda oficiálně souhlasila s jednáním o příměří – to bylo mezi lidmi chápáno jako definitivní skončení války. Lid vstoupil do ulic, aby dokončil rozvrat říše. Národní výbor převzal pod svou správu klíčovou hospodářskou instituci – *Obilní ústav*. Národní výbor, ve složení: Antonín Švehla, Alois Rašín, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár, vstoupil do historie jako *muži 28. října*, převzal během dne od rakouských úřadů veřejnou i vojenskou správu. Večer vydal Národní výbor první veřejné prohlášení a vydal první zákon republiky. Tím byla stanovena platnost všech dosavadních zákonů a přijetí administrativního aparátu monarchie. Předělo se tak rozkladu státní správy a případnému chaosu. Dále docházelo k převzetí státní správy v českých městech a obcích, do rukou místních národních

³⁵ Ve složení: Edvard Beneš, Ivan Markovič, Ludvík Strimpl, Štefan Osuský.

³⁶ Ve složení: Karel Kramář, Václav Klobáček, František Staněk, Gustav Habrman, Antonín Kalina, Jaroslav Preiss, Karel Svoboda, Přemysl Šámal.

výborů, k přijetí Prozatímní ústavy a obstarání velkostatků. K převzetí moci došlo také díky poměrné vstřícnosti rakouských úřadů a samotného císaře Karla I. Slovenský národ se prostřednictvím *Slovenské národní rady* oficiálně vyslovil ke společnému státu Čechů a Slováků 30. Října 1918 – tzv. *Martinskou deklarací*.

Po návratu politické delegace z Ženevy byly zahájeny přípravy pro vytvoření první československé vlády. Složení poslanců *Národního shromáždění* bylo stanoveno podle výsledků voleb z roku 1911. Jeho první zasedání se konalo 14. listopadu 1918, kde mu byly předány pravomoci Národního výboru. Došlo k oficiálnímu sesazení Habsburků z trůnu, stát byl prohlášen republikou, prvním prezidentem byl zvolen T. G. Masaryk a aklamací byla zvolena první vláda. Ministerským předsedou byl zvolen K. Kramář, ministrem zahraničí E. Beneš, ministrem vojenských věcí M. R. Štefánik, jak již bylo ujednáno v Ženevě.

Jednotlivé resorty byly rozděleny tak, že agrární strana v čele s A. Švehlou, obsadila ministerstvo zemědělství, veřejných prací, železnic a ministerstvo vnitra. Strana státoprávně demokratická obsadila, vedle pozice předsedy vlády, ministerstvo financí a obchodu. Českoslovenští národní socialisté získali ministerstvo národní obrany, pošt a zásobování. Sociální demokraté obsadili ministerstvo spravedlnosti, školství a sociální péče, lidová strana ministerstvo zdravotnictví. Slovenský klub obdržel jedno ministerské křeslo bez portfeje.

Kramářova vláda neměla až do počátku ledna 1919 určitý program, jediným programem byla myšlenka všennárodní české a slovenské spolupráce; šlo o snahu upevnit, mezinárodně i vnitřně, nově vzniklý stát, o pevné spojení českých zemí a Slovenska, problém německých oblastí i o připojení Podkarpatské Rusi, stanovení hranic.³⁷

Vymezení hranic a oficiální uznání Československa bylo potvrzeno rozhodnutím vítězných mocností na mírové konferenci v Paříži konané od 18. ledna 1919 až do 21. ledna 1920. Zajištění hranic republiky s Německem bylo potvrzeno *Versaillskou mírovou smlouvou* 28. června 1919, s Rakouskem *Saint-germainskou smlouvou* 10. září 1919; *Trianonská smlouva* ze 4. června 1920 řešila hranice s Maďarskem a připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Mnohým požadavkům Československa, předkládaným E. Benešem, vycházely vítězné mocnosti vstříc.

³⁷ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. s. 52 an. ISBN 80-7184-791-7.

Vznik Československa, v mezinárodním, evropském i světovém pohledu, byl důsledkem válečného oslabení Ruska a Německa. „Vznik Československa ovlivnila zcela ojedinělá historická situace konce války, ústící v rozpad habsburské monarchie, porážku německého a rozvrat ruského impéria. Rozhodně k němu přispěla činnost politického i vojenského zahraničního odboje a zejména převažující vůle českého národa ve vlasti, vrcholící v jeho vystoupeních na sklonku října 1918. V očích naprosté většiny národa byl hlavním tvůrcem státu T. G. Masaryk.“³⁸

1.2 Ústavní vývoj v Československu

1.2.1 Prozatímní ústava

První ústavou samostatného Československa byla *Prozatímní ústava*³⁹ z listopadu 1918. Návrh Prozatímní ústavy připravil referent ústavního výboru Alfréd Meissner. Už při zpracování ústavy bylo jasné, že není řešena definitivně, měla mít platnost do vzniku řádné ústavy, původně se předpokládalo, že tato ústava bude v platnosti jen několik týdnů, maximálně měsíců. A. Meissner předložil návrh ústavy před komisí Národního výboru, návrh byl dotvořen a změněn podle aktuálních politických potřeb.⁴⁰ Šlo o stručný zákonný dokument přijatý Národním výborem jako *zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. o prozatímní ústavě z 13. listopadu*⁴¹, která v platnost vstoupila hned 14. listopadu. Tato ústava obsahovala soubor stručných právních pravidel nutných k řízení nově vzniklého státu a k překlenutí období do vzniku řádné ústavy. V jedenadvaceti paragrafech stanovovala vznik tří nejvyšších orgánů republiky: Národního shromáždění, úřadu prezidenta a vlády.

³⁸ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. s. 18. ISBN 80-85846-06-3.

³⁹ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918 o prozatímní ústavě. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html.

⁴⁰ Více: KUKLÍK, Jan. Příprava a přijetí prozatímní ústavy. In: BROKLOVÁ, Eva et al. *Československá ústava 1920: devadesát let poté: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010. s. 77 ad. Ekonomika, právo, politika, č. 83/2010. ISBN 978-80-86547-89-3.

⁴¹ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918 o prozatímní ústavě. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html.

Jednokomorové Národní shromáždění vzniklo z Národního výboru, který byl rozšířen na 256 členů. Poslanci byli dosazeni dle návrhu A. Švehly, tzv. *Švehlova klíče*, podle výsledků voleb do říšské rady roku 1911. „*Národní shromáždění vykonává pravomoc zákonodárnou pro celý stát i jednotlivé jeho části a pravomoc dozorcí nad mocí výkonnou až do doby, kdy dle ústavy konečné sejde se a ustaví sněmovna vyšší z voleb.*“⁴² K řádnému zasedání byla nutná přítomnost alespoň jedné třetiny poslanců, k usnesení byla nutná nadpoloviční většina přítomných, při přítomnosti alespoň dvou třetin poslanců a dvoutřetinové většiny přítomných bylo možné měnit ústavu, zákon o všeobecných právech občanů, o osobní nedotknutelnosti členů Národního shromáždění. Stejně podmínky pro Národní shromáždění byly při volbě prezidenta a usnesení o vyhlášení války.⁴³

Hlavou státu je prezident, jehož funkce měla dle Prozatímní ústavy trvat do doby, kdy bude řádně, podle konečné ústavy, zvolen prezident nový. V případech uvedených v § 8⁴⁴ vykonává práva prezidenta vláda. Do kompetencí prezidenta patřilo: zastupování státu navenek, funkce nejvyššího velitele vojska, přijímání velvyslanců, vypovídání války, podle usnesení Národního shromáždění, a schvalování jemu předkládaného sjednání míru, dále jmenování důstojníků, státních úředníků a soudců, právo prominout nebo zmírnit tresty i jejich právní následky, právo vrátit do osmi dnů Národnímu výboru jeho usnesení k novému projednání. Pokud Národní výbor setrval na původním usnesení, musel být zákon vyhlášen. K vládním úkonům prezident potřeboval podpis příslušného odpovědného člena vlády.⁴⁵

Moc výkonnou a nařizovací měla ve své kompetenci sedmnáctičlenná vláda, její ministry a předsedu volilo Národní shromáždění, kterému je vláda odpovědná, vládě může být při poloviční přítomnosti poslanců prostou většinou vyslovena nedůvěra. Návrh na vyslovení nedůvěry musí podepsat minimálně čtvrtina poslanců.⁴⁶ Vláda si volí náměstka předsedy, který může předsedu zastupovat. Jednotlivá personální obsazení ministerstev určuje vláda. Žádný z jejích členů nesmí být členem správní nebo

⁴² §3 zákona č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918 o prozatímní ústavě. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html.

⁴³ Tamtéž, §6.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž, §10 a § 11.

⁴⁶ Tamtéž, §16.

dozorčí rady podniků.⁴⁷ Vláda rozhoduje ve shromáždění, ve kterém musí být nejméně deset členů, včetně jejího předsedy nebo náměstka. Dále vláda rozhoduje o vládních předlokách pro Národní shromáždění, o všech věcech politických, o jmenování úředníků dle kompetencí.⁴⁸

Prozatímní ústava byla dvakrát novelizována. Nejprve *zákonem č. 138/1919 Sb. z. a n.*⁴⁹, kdy byl počet poslanců Národního shromáždění zvýšen z původních 256 členů na 270 členů. Druhá novela se převážně týkala rozšíření pravomocí prezidenta republiky. Jednalo se o zákon č. 271/1919 Sb. z. a n.⁵⁰, stanovil k volbě prezidenta a ke schválení mezinárodních smluv, nutnost přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců a dvoutřetinové většiny přítomných.⁵¹ Byla zavedena funkce náměstka prezidenta, kterého by volilo Národní shromáždění v případě neschopnosti prezidenta vykonávat svůj úřad po dobu delší než měsíc.⁵² Další změna ústavy se týkala jmenování a odvolání vlády, které teď namísto Národního shromáždění spadalo pod kompetence prezidenta. Prezidentovi byla dána možnost vrátit zákon Národnímu shromáždění do čtrnácti dnů ode dne, kdy byl podán vládě, při opětovném projednávání musela být přítomná nadpoloviční většina poslanců, potom musel být zákon vyhlášen.⁵³

Prezident jmenuje a propouští členy vlády, po návrhu předsedy vlády stanoví, který z členů vlády řídí jednotlivé úřady. Vláda je odpovědná Národnímu shromáždění, které jí může vyslovit nedůvěru. Pro návrh na vyslovení nedůvěry je potřeba nejméně sto podpisů poslanců. Pokud by došlo k vyslovení nedůvěry či byl-li by zamítnut vládní návrh na vyslovení důvěry, musí vláda podat demisi do rukou prezidenta. Pro rozhodování ve sboru byla nově stanovena nutnost přítomnosti nadpoloviční většiny členů vlády.⁵⁴

⁴⁷ Tamtéž, § 14. a § 18.

⁴⁸ Tamtéž, § 17.

⁴⁹ Zákon č. 138/1919 Sb. z. a n. ze dne 11. 3. 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě. In: HŘEBEJK, Jiří, ed. a GRONSKÝ, Ján, ed. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997-2001. 4 sv. ISBN 80-7184-458-6.

⁵⁰ Zákon č. 271/1919 Sb. z. a n. ze dne 13. 5. 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě. In: HŘEBEJK, Jiří, ed. a GRONSKÝ, Ján, ed. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997-2001. 4 sv. ISBN 80-7184-458-6.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž, § 8.

⁵³ Tamtéž, § 11.

⁵⁴ Tentýž.

1.2.2 Ústavní listina Československé republiky

Na tvorbě Ústavní listiny Československé republiky se podílel *Ústavní výbor Národního shromáždění*. V jeho čele stál opět A. Meissner, mezi jeho dalšími třiceti dvěma členy se vystřídalo více poslanců.⁵⁵ Ústavou se ve vládě zabývalo ministerstvo vnitra, do legislativní sekce byl ministrem A. Švehlou jmenován profesor státního práva pražské právnické fakulty Jiří Hoetzel. Návrh podoby ústavy předložil J. Hoetzel ústavnímu výboru nejprve neoficiálně. Před samotným jednáním výboru se ústavou zabýval speciální podvýbor⁵⁶, který předal návrh ústavy plénu výboru 8. ledna 1920. Na tvorbě ústavy se podíleli i K. Kramář, A. Švehla a T. G. Masaryk.⁵⁷ Samotná ústavní listina se na 23 stranách skládala z 6 hlav, 134 paragrafů. Nejvýznamnějšími vzory pro ústavní listinu byly ústava francouzská, americká a rakousko-uherská. Ústavu doplňovalo dalších devatenáct ústavních zákonů, které s ní bezprostředně souvisely. Především šlo o zákon o zřízení československého státu a zákon, který uvozuje ústavní listinu Československa.⁵⁸

Ústava byla přijata 29. února 1920; začínala preambulí: „*My, národ Československý, chtějící upevniti dokonalou jednotu národa, zvésti spravedlivé řády v republice, zajistiti pokojný rozvoj domoviny československé, prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu a zajistiti požehnání svobody příštím pokolením, přijali jsme ve svém Národním shromáždění dne 29. února 1920 ústavu pro Československou republiku, jejíž znění následuje.*“⁵⁹

První československá ústava určovala stát jako demokratickou republiku v čele s prezidentem. Stanovila systém a způsob fungování samosprávného území Podkarpatské Rusi. Jednotlivé hlavy řešily všeobecná ustanovení, moc zákonodárnou, složení a působnost Národního shromáždění a jeho obou sněmoven, moc vládní a výkonnou, moc soudcovskou, práva a svobody, jakož i povinnosti občanské a národních, náboženských a rasových menšin.

Samotná ústava stanovila, že Nejvyšší zákonodárný sbor (Národní shromáždění) bude dvoukomorový, tvořila jej poslanecká sněmovna s 300 poslanci a senát se 150

⁵⁵ Např. Jan Malypetr, Jan Brabec, Václav Bouček, František Weyr, František Hnídek.

⁵⁶ Ve složení: Meissner, Bouček, Hnídek, Weyr, Hoetzel, Medvecký, Stránský.

⁵⁷ Více o tvorbě ústavy Rychlík Jan...<http://www.cepin.cz/docs/dokumenty/sbor83.pdf> s. 47.

⁵⁸ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. In: HŘEBEJK, Jiří, ed. a GRONSKÝ, Ján, ed. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997-2001. 4 sv. ISBN 80-7184-458-6.

⁵⁹ Tamtéž.

senátory. Do obou komor mohly být voleny i ženy, stejná osoba nesměla být členem obou komor. Ústava uváděla v § 22: „Členové Národního shromáždění vykonávají svůj mandát osobně; nesmějí od nikoho přijímati příkazu.“⁶⁰

Dále byl stanoven i výbor, který mohl zastupovat parlament v době sněmovních prázdnin.⁶¹

Aktivní právo do poslanecké sněmovny měli všichni občané Československé republiky, kteří překročili 21. rok věku.⁶² Volba byla podle všeobecného, rovného, přímého, tajného hlasovacího práva podle zásady poměrného zastoupení. Pasivní právo bylo stanoveno na třicet let. Poslanci byli voleni na šest let. Do senátu mohli volit občané od 26 let věku. Pasivní právo bylo stanoveno na 45 let. Volební období trvalo 8 let.

Dále ústava stanovila, že každá ze sněmoven se může standardně usnášet za přítomnosti alespoň třetiny všech členů a je potřebná nadpoloviční většina přítomných.⁶³ V případě vypovězení války či změně ústavní listiny je potřeba třípětinové většiny všech členů v každé sněmovně.⁶⁴ Návrhy zákonů mohou být podány od vlády nebo od kterékoli komory. V legislativním procesu bylo potřeba souhlasu obou sněmoven, návrh však měla poslanecká sněmovna:

*„Usnesením poslanecké sněmovny stane se zákonem přes odchylné usnesení senátu, když se sněmovna poslanecká usnese nadpoloviční většinou všech svých členů na tom, že setrvává na svém původním usnesení. Zamítl-li však senát tříčtvrtinovou většinou všech svých členů osnovu v poslanecké sněmovně přijatou, stane se osnova zákonem, setrvá-li poslanecká sněmovna na svém usnesení třípětinovou většinou všech svých členů.“*⁶⁵

Prezident republiky měl právo vrátit zákon Národnímu shromáždění do měsíce ode dne, kdy bylo usnesení Národního shromáždění dodáno vládě.⁶⁶ Parlament disponoval kontrolní funkcí nad vládou.

⁶⁰ §22 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

⁶¹ Tamtéž, § 54.

⁶² Tamtéž, §9.

⁶³ Tamtéž, §32.

⁶⁴ Tamtéž, §33.

⁶⁵ Tamtéž, §44.

⁶⁶ Legislativní proces řeší: Tentýž §42 až §51.

Prezidenta volilo Národní shromáždění. Minimální věk kandidáta byl stanoven na 35 let. Volební období bylo určeno na sedm let. Ústava posílila pravomoci prezidenta, mezi jehož kompetence patřilo: zastupování státu navenek, přijímání a pověřování vyslanců, prohlašování válečného stavu, svolávání, odročování a rozpouštění Národního shromáždění, možnost vracet usnesené zákony, jmenování a propouštění ministrů a stanovení jejich počtu, jmenování profesorů, soudců, vrchního velení branné moci, udělování milosti. Prezident republiky měl ve své kompetenci jmenování a propouštění premiéra a ministrů, určoval, který člen vlády bude řídit jednotlivá ministerstva.⁶⁷ Ústava mu přiřkla právo být přítomen a předsedat schůzím vlády a pozvat vládu nebo její členy k poradě.⁶⁸

Pokud prezident nemohl vykonávat svou funkci, jeho výkony příslušely vládě, která mohla pověřit svého předsedu jednotlivými úkony.⁶⁹ K jakémukoliv prezidentovu úkonu moci vládní nebo výkonné potřeboval prezident podpis odpovědného člena vlády.⁷⁰ Jednotliví členové vlády skládali slib do rukou prezidenta republiky. Vláda byla odpovědná poslanecké sněmovně, ta jí mohla vyslovit nedůvěru. K tomu byla potřeba nadpoloviční přítomnosti poslanců, nadpoloviční většina hlasů a hlasování podle jmen. K návrhu na vyslovení nedůvěry bylo potřeba nejméně sto poslanců. Pokud došlo k vyslovení nedůvěry nebo nevyslovení důvěry, musela vláda podat demisi do rukou prezidenta republiky.⁷¹

Členové vlády nesli trestní odpovědnost v případě, že úmyslně nebo z hrubé nedbalosti porušili zákony.⁷² Vláda rozhodovala ve sboru, pokud byla splněna podmínka nadpoloviční většiny ministrů, mimo předsedu nebo jeho náměstka. Vláda rozhodovala ve sboru především o vládních předlokách pro Národní shromáždění, o vládních nařízeních, o všech věcech politické povahy, o jmenování soudců a státních úředníků.

Nově byly stanoveny platy poslanců. V roce 1920 to bylo 2000 korun měsíčně s drahotným příplatkem 1000 korun. Prezidentova apanáž byla stanovena na 500 000 Kč ročně. Vážným problémem byl vztah k národnostním menšinám a jejich jazykovým

⁶⁷ § 72 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

⁶⁸ Tamtéž, § 82 a § 83.

⁶⁹ Tamtéž, § 60.

⁷⁰ Tamtéž, § 68.

⁷¹ Tamtéž, § 78.

⁷² Tamtéž, § 79.

právům, především německé, maďarské, polské a židovské. Československá republika (dále ČSR) byla iniciátorem zvláštní mezinárodní smlouvy ze Saint-Germain, která zajišťovala naprostou rovnoprávnost všech příslušníků menšin. Vládní návrh zařadil celou smlouvu do ústavy.

Předmětem sporu se stala problematika úředního používání jiného jazyka než oficiálního. „Menšinám bylo zaručeno právo užívat mateřského jazyka v denním životě a ve školách a kulturních institucích zřízených pro příslušníky menšin; v soudních okresech, kde tvořila minorita více než 20% obyvatelstva, mohla používat svou mateřštinu i ve styku s úřady, soudy a orgány republiky.“⁷³ Dalším „žhavým“ tématem byla odluka církve od státu. Nakonec od toho bylo upuštěno a došlo k odkladu celé záležitosti, kterou měl upravovat zvláštní zákon.

Ústava zaručovala nezávislost soudcovské moci na parlamentu, vládě i prezidentovi. Byl stanoven *Nejvyšší soud správní*. Ústavní soud měl pravomoc posuzovat shodu nových zákonů s ústavou. Samosprávu měl stanovit samostatný ústavní zákon. Republika měla být rozdělena na župy, to se nakonec nestalo na základě odporu Československé národní demokracie. Hrozilo nebezpečí, že by v českých zemích vznikly župy s převahou německých obyvatel. Jediným pozůstatkem župního zřízení zůstaly volební kraje; v Čechách jich bylo devět, na Moravě pět, ve Slezsku jeden, na Slovensku sedm, Podkarpatská Rus byla členěna až později.

Rámcově byl řešen branný systém s odkazem na vymezení branným zákonem. „Každý způsobilý občan Republiky československé je povinen podrobiti se vojenskému výcviku a uposlechnouti výzvy k obraně státu. Podrobnosti upravuje zákon.“⁷⁴ Ústava zajišťovala občanská práva, svobodu domovní, tiskovou a listovní, shromažďovací právo, právo spolkové a petiční, právo usazovat se na jakémkoli místě Československa.

Byly zrušeny všechny výsady pohlaví, rodu i povolání. Soukromé vlastnictví bylo možné omezit jen zákonem. Politické strany se nestaly právními subjekty, nebyly stanoveny podmínky pro jejich vznik. Šlo o tzv. faktické útvary. Subjekt politických stran nahrazovaly jiné spolky.⁷⁵

⁷³ AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. s. 259. Novověk; sv. 2. ISBN 978-80-200-1626-3.

⁷⁴ § 127 zákona č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

⁷⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. s. 99. an. ISBN 978-80-7363-146-8.

Rozporuplná diskuse nastala v otázce jazyka, neboť ústava vycházela z názoru, že vznik republiky je výsledkem národní revoluce československého národa. Nakonec zvítězil názor stanovující za státní jazyk československý jazyk, který však ve své podstatě neexistoval.⁷⁶

Ústava z 29. února 1920 tvořila základ předělu mezi národně revoluční diktaturou a parlamentní demokracií. Byla dlouho a pečlivě kvalifikovanými právníky a politiky připravována, nevyhnula se však politickým i osobním kompromisům. Ústava z roku 1920 a další zákony zajistily občanům republiky základní občanská práva a v tomto směru patřilo Československo k nejdemokratičtějším státům v té době v Evropě.⁷⁷ Ústava byla jako základní zákon velmi důležitá, avšak to nejdůležitější mělo teprve přijít – míra a způsob jejího naplnění.⁷⁸

1.3 Hlavní politické strany první republiky

Meziválečný československý politický systém lze označit za extrémní multipartismus. To bylo dáno tím, že byl složen z několika doposud samostatně se vyvíjejících stranických soustav. Šlo o stranické soustavy: české, moravské, slovenské, německé, soustavy rakouských Němců a Poláků, Maďarů na Slovensku, podkarpatsko-ruské i dalších politických organizací. Dominantní úlohu na území Československa měl český stranický systém. Československý stranický systém lze označit při formování nového státu jako převážně český. *„České politické strany a jejich hlavní představitelé se během roku 1918 ujali tvorby nového státu a jeho základních institucionálních a systémových charakteristik, přičemž komunikaci s představiteli ostatních stranicko-politických soustav (snad s výjimkou moravské) odmítali (německé politické strany) nebo si v nich vybírali partnery podle svého vkusu a nikoli podle jejich skutečného politického významu (V. Šrobár jako „hlavní“ partner pro „komunikaci“ se*

⁷⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. s. 99 an. ISBN 80-7277-195-7.

⁷⁷ BARTOŠ, Josef a TRAPL, Miloš. *Československo 1918-1938*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. s. 15. ISBN 80-244-0267-X.

⁷⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. s. 113. ISBN 80-7277-195-7.

Slovenskem).“⁷⁹ V období formování Československa se veškeré hlavní české politické strany přejmenovaly na československé, avšak jejich politika byla obvykle koncentrována v rukou českých politických elit, které byly jasně nadřazené. Jedinou skutečně československou politickou stranou byla Komunistická strana Československa, za čímž stála Komunistická internacionála a Sovětský svaz.

Dalším specifikem stranicko-politické scény bylo setrvávání politických elit ve vedoucích pozicích. Výměna politických elit se tak v podstatě děla jen z důvodů úmrtí (Švehla, Kramář, Hlinka). Jedním z důvodů byl institut vázaných kandidátních listin, který umožnil politickým stranám obsazovat poslanecká a senátorská křesla dle jejich vůle. Poslanci i senátoři tak byli pod stálým dohledem svých stran, v případech rozporu jednání jednotlivců s politickou stranou docházelo ke zbavení mandátu.

Problém v tomto období představoval systém fungování politických stran a jejich financování. Zákon týkající se politických stran byl převzat z rakouského spolkového a shromažďovacího zákona z roku 1867, politické strany tak neměly právní subjektivitu. „*Hlavní politické strany prorůstaly se státním aparátem a financovaly se prostřednictvím státní pokladny. Tato pololegální praxe byla tolerována (např. obsazení řady tzv. zbytkových statků politickými špičkami), na druhé straně ji bylo možné zneužívat proti „nepohodlným“ politikům (Prášek, Stříbrný).*“⁸⁰

1.3.1 České politické strany

Československá strana národně demokratická (ČSND)

Vznikla v únoru 1918 pod názvem Česká státoprávní demokracie sloučením části strany pokrokové, strany státoprávně pokrokové, národní strany svobodomyslné a strany lidovo-pokrokové. V březnu 1919 byla přejmenována na Československou stranu národně demokratickou. V roce 1934 utvořila spolu s Národní ligou a Národní frontou – Národní sjednocení. Hlavními představiteli byli K. Kramář, A. Rašín, V. Dyk, L. Rašín. Program strany lze charakterizovat jako všenárodní, demokratický a pokrokový. Tato strana byla pro odluku církve od státu, zachování náboženské

⁷⁹ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s. 22. ISBN 80-86898-50-4.

⁸⁰ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s. 24. ISBN 80-86898-50-4.

svobody, antisocialismus, silnou roli prezidenta. Vyzdvihovala národní český stát, vzájemnost se slovanskými národy, styky s nebolševickým Ruskem, proti SSSR. Vydávala: *Národní listy*, *Český denník*, *Moravsko–Slezský denník*.⁸¹

Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD)

Československá sociálně demokratická strana dělnická byla založena roku 1878 v Praze v hostinci U Kaštanu. Původně byla součástí celorakouské sociálně-demokratické strany. Jejím cílem byla změna vnitřních poměrů prostřednictvím proletářské revoluce dle Komunistického manifestu Karla Marxe. Strana byla zpočátku považována za nežádoucí a její představitelé byli pronásledováni rakouskými orgány. „*Sociální demokraté se prohlašovali za mezinárodní (celorakouskou) stranu, která chce šířit socialistické ideje, domáhat se všeobecného hlasovacího práva, odborově organizovat dělnictvo. Dále chtěli sociální demokraté usilovat o bezplatné studium pro všechny, oddělení církve od státu, nahrazení stálého vojska všeobecným ozbrojením lidu (miliční systém).*“⁸²

Od roku 1893 byla sociální demokracie opět ustanovena jako samostatná strana. V období první světové války došlo k útlumu aktivit. Strana vydávala *Právo lidu* jako hlavní tiskový orgán strany. Po rozpadu celorakouské sociálně-demokratické struktury za války se otevřela možnost komunikace mezi českými sociálními demokraty a ostatními českými stranami, především kvůli společné národní politice. Oproti měšťanským stranám, které chtěly vytvořit vlastní stát, sociální demokraté usilovali, vzhledem k bolševické revoluci v Rusku, o provedení revoluce v celé monarchii. Došlo k štěpení názorů a utvoření tří křídel: hlavní pod vedením B. Šmerala, reformisty reprezentoval F. Modráček, nacionalistické křídlo bylo vedené G. Habrmanem. Následoval rozkol těchto křídel a souboj o pozici ve vedení strany.

Po vzniku Československa se strana transformovala na Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou. Strana měla velmi silnou voličskou základnu, od ovládnutí české politické scény ji distancovaly rozpory uvnitř strany. Největší konflikty probíhaly mezi reformistickým a bolševickým křídlem. F. Modráček od roku

⁸¹ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 325. ISBN 978-808-6107-479.

⁸² CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s. 31. ISBN 80-86898-50-4.

1919 vydával *Socialistické listy* a B. Šmeral list *Sociální demokrat*. F. Modráček vystoupil proti komunistické levici, avšak bez větší podpory. V návaznosti na to se rozhodl stranu opustit a založil Socialistickou stranu československého lidu pracujícího (byl zbaven poslaneckého mandátu). V roce 1920 se od strany odtrhlo levicové křídlo, z kterého roku 1921 vznikla Komunistická strana Československa. Hlavními představiteli strany byli: G. Habrman, A. Hampl, V. Tusar, F. Tomášek, A. Meissner, F. Soukup, R. Bechyně, J. Macek, J. Nečas, I. Déer.⁸³

Československá strana lidová (ČSL)

Československá strana lidová vznikla v září roku 1918 spojením moravských stran křesťansko-sociální a katolické národní. Roku 1922 se česká a moravská lidová strana spojily a vznikl jednotný ústřední výbor strany. V prvních volbách roku 1920 společně vystupovali se slovenskými ľudovci, v listopadu 1921 došlo k odloučení a vstupu ľudovců do opozice. V dalších volbách měla ČSL své kandidátky i na Slovensku. Roku 1924 se ke straně připojila karpatoruská strana chlvorobská. V ideologickém spektru lze tuto stranu přiřadit k pravému středu. Program byl zaměřen na sociální spravedlnost, křesťanskou solidaritu a práva národnostních menšin. Hlavními představiteli strany byli: J. Šrámek, M. Hruban, J. Dostálek. Strana vydávala *Lidové listy*.

Československá strana národně socialistická (ČSNS)

Strana vznikla roku 1897 pod názvem Česká národně socialistická strana dělnická, po připojení části strany realistické a federace českých anarchistů byla přejmenována na Československou stranu socialistickou a od září 1926 nesla jméno Československá strana národně socialistická. Podporu hledala především u drobných živnostníků. Upřednostňovala zásahy státu do ekonomiky. Mezi hlavní představitele patřili V. Klofáč, J. Stříbrný (do roku 1926), E. Beneš (do 1935), E. Franke, F. Plamínková. Její tiskové orgány byly *České Slovo*, *Socialistická budoucnost*, *Český směr*.⁸⁴

⁸⁴ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 326. ISBN 978-808-6107-479.

Komunistická strana Československa (KSČ)

Vznikla odtržením levého křídla od ČSDSD v květnu roku 1921, v říjnu 1921 došlo ke sjednocení komunistických frakcí všech národností ČSR. Od roku 1921 byla sekci Třetí internacionály. Stejně jako ČSDSD se hlásila k marxismu, rozdíl byl ve způsobu zavedení socialistické společnosti, kdy mělo jít o radikální změnu s použitím změny demokratického řádu. KSČ byla chápána jako extremistická a antidemokratická politická strana. Inspirátorem vzniku této strany byl Sovětský svaz, který ji prostřednictvím Komunistické internacionály ovládal. Činnost strany byla úředně zastavena v říjnu 1938, poté byla rozpuštěna. Hlavními představiteli strany byli B. Šmeral, K. Gottwald, K. Kreibich, A. Zápotocký, J. Šverma. Strana vydávala tyto tiskoviny: *Rudé právo*, *Rovnost*, *Dělnický denník*, *Pravda chudoby*.

Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (strana agrární)

Za vznik agrární strany⁸⁵ je možné považovat rok 1896, kdy v rámci strany mladočeské vzniklo Sdružení českých zemědělců. V roce 1899 se sdružení osamostatnilo a roku 1903 byla ustavena jako Česká strana agrární. V dubnu 1919 byla přejmenována na Republikánskou stranu československého venkova. V roce 1922 na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu. Ve volbách roku 1920 spolupracovala se Slovenskou národní a rolnickou stranou, s kterou roku 1922 splynula. Ze skupiny kolem Karla Práška vznikla roku 1924 Československá strana agrární a konzervativní, která zanikla po neúspěchu ve volbách roku 1925. Hlavními představiteli byli A. Švehla, M. Hodža, J. Malypetr, F. Udržal, F. Staněk, B. Bradáč a R. Beran. Její program lze charakterizovat jako reformistický a sociální, avšak zároveň antisocialistického charakteru. Strana kladla důraz na provedení pozemkové reformy. Podporovala venkov zahrnující veškerý venkovský lid a rozvoj zemědělské výroby. V druhé polovině 30. let lavírovala v německých otázkách. Strana vydávala

⁸⁵ Více o agrární straně: DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998. 358 s. ISBN 80-7108-133-7.

tiskoviny: *Venkov, Svoboda, Slovenská politika, Slovenský Denník*. I přes průmyslový charakter ČSR šlo o nejsilnější politickou stranu v období první republiky.⁸⁶

Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (živnostenská strana)

Její vznik se v Čechách datuje rokem 1906, na Moravě 1908. Hlavními představiteli strany byli R. Mlčoch a J. V. Najman. Tiskovým orgánem strany byla *Reforma*, později *Národní Střed*.⁸⁷

Národní liga

Strana vznikla po vyloučení J. Stříbrného roku 1927 ze strany národně socialistické. Nejprve vystupovala jako slovanská strana národně socialistická, roku 1929 vystupovala jako strana radikální a roku 1930 byla přejmenována na Národní ligu. Spolu s národní demokracií a Národní frontou vytvořila v roce 1935 Národní sjednocení, z kterého r. 1937 vystoupila a nadále fungovala pod názvem Národní liga. Hlavními představiteli byli J. Stříbrný a K. Pergler. Strana vydávala *Polední list* a *Expres*.⁸⁸

Socialistické sjednocení

Socialistické sjednocení vzniklo roku 1923 sdružením dvou politických stran Neodvislé sociálně demokratické strany a Nezávislé socialistické strany, které společně tvořily parlamentní klub. K plánovanému spojení těchto stran nakonec nedošlo pro neshody uvnitř stran. Z části strany se v červnu roku 1924 stala Strana nezávislých sociálních demokratů, která ještě téhož roku zanikla. Druhá část se v červnu 1924 ustavila jako Nezávislá socialistická strana dělnická v Československu, v září 1925 přistoupila ke KSČ. Hlavními představiteli byli B. Vrbenský a V. Brodecký.⁸⁹

⁸⁶ BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. s. 73. ISBN 80-210-3307-X.

⁸⁷ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 327. ISBN 978-808-6107-479.

⁸⁸ Tamtéž, s. 327.

Národní obec fašistická (NOF)

Vznikla roku 1926 po splnutí veškerých fašistických organizací v ČSR. Hlavním představitelem byl R. Gajda. Strana vydávala tiskovinu *Stráž Říše*.

Národní sjednocení

Vzniklo spojením Národní ligy, Čs. národní demokracie a Národní fronty roku 1935. Roku 1937 z ní znovu vystoupila Národní liga, která nadále existovala samostatně. Hlavními představiteli strany byli K. Kramář, J. Stříbrný (do r. 1937), F. Hodáč. Strana publikovala prostřednictvím *Národních listů*.

Národní strana práce

Její vznik se datuje rokem 1925 odtržením opozičního křídla od Čs. národní demokracie. Spolupracovala s Československou stranou národně socialistickou. Činnost ukončila v únoru 1930 a doporučila vstup svých členů do Československé strany národně socialistické. Její program oslovoval především úřednictvo a inteligenci. Hlavními představiteli byli J. Stránský a J. Herbern. Vydávala tiskovinu *Národní práce*.

90

1.3.2 Slovenské strany

Slovenská strana národná a roľnícká

Tato strana vznikla v listopadu roku 1919. Po volbách roku 1920 část strany spolupracovala se stranou republikánskou, se kterou v roce 1922 splynula. Část strany si udržela samostatnost a vystupovala pod názvem Slovenská národná strana. Její činnost byla úředně zastavena 25. listopadu 1938. Voleb v roce 1929 se účastnila společně s Čs. národní demokracií, roku 1935 s autonomistickým blokem. Vydávala *Národné Noviny*.

Hlinkova slovenská ľudová strana

Vznikla roku 1906 jako slovenská strana ľudová. Po válce obnovila činnost v prosinci 1918. Hlavním programem strany byla svébytnost slovenského národa, ve

⁹⁰ Tamtéž, s. 325.

30. letech usilovala o autonomii Slovenska, popírala čechoslovakismus. Ve volbách 1920 spolupracovala s Čs. stranou lidovou, v listopadu 1921 utvořila vlastní parlamentní klub. Od roku 1925 vystupovala pod názvem Hlinkova slovenská ľudová strana. V roce 1938 se stala jádrem totalitního režimu, ke kterému se připojily ostatní slovenské strany, které nebyly rozpuštěny. Hlavními představiteli strany byli A. Hlinka, J. Tiso, B. Tuka. Vydávala tiskovinu *Slovák*.⁹¹

1.3.3 Německé strany

Všechny německé politické strany požadovaly sebeurčení německého národa v Československu. Lišily se mírou spolupráce s československou vládou a respektováním vzniku Československé republiky.

Bund der Landwirte und des ländischen Gewerbes (Svaz zemědělců a venkovských živností)

Strana vznikla v roce 1920. V roce 1927 se odloučila skupina J. Mayera a dr. Hanreicha, vystupovala pod názvem Der Sudetendeutsche Landbund (Svaz sudetoněmeckého venkova). V roce 1929 spolupracovala s německými nacionalisty. V roce 1938 vstoupila do Sudetoněmecké strany. Hlavními představiteli byli F. Spina, F. Křepek, W. Zierhut, G. Hacker. Vydávala *Deutsche Landspost*.

Deutsche christlich-soziale Volkspartei (DCV, Německá křesťansko-sociální strana lidová)

Vyvíjela činnost od roku 1919, v roce 1938 její parlamentní zástupci vstoupili do klubu Sudetoněmecké strany i přesto si zachovala samostatnost. Představiteli strany byli R. Mayr-Harting, K. Hilgenreiner, E. Zajicek. Vydávala *Deutsche Presse*.

Deutsche Nationalpartei (Německá strana nacionální)

Byla ustanovena roku 1919 sloučením několika menších stran, především Deutsche Nationalpartei Deutschböhmens a Deutsch-soziale Volkspartei des Sudetenlandes. V roce 1928 se odloučila skupina kolem dr. Roscheho. V roce 1933 byla

⁹¹ Tamtéž, s. 328 ad.

její činnost úředně ukončena. Představiteli strany byli L. von Auen, A. Naegle, E. Schollich. Tiskovým orgánem strany byl *Deutsche Volkszeitung*.

Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei (DNSAP, Německá dělnická strana nacionálně socialistická)

Počátky její existence spadají do roku 1903, oficiálně byla ustanovena roku 1919. Její sesterskou stranou byla říšskoněmecká NSDAP. V roce 1933 byla její činnost úředně rozpuštěna. Hlavními představiteli byli R. Jung, H. Knirsch, H. Krebs. Vydávala *Der Tag*.

Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei (Německá sociálně demokratická strana dělnická)

Fungovala od roku 1919. Jejími představiteli byli L. Czech, W. Jaksch, S. Taub. Vydávala *Sozialdemokrat*.

Sudetendeutsche Partei (SdP, Sudetoněmecká strana)

Vznikla dne 8. října 1933 jako Sudetendeutsche Heimatfront (fronta sudetoněmecké domoviny). V roce 1935 přejmenována na Sudetoněmeckou stranu. Dne 16. září 1938 byla činnost strany úředně zastavena. Po obsazení pohraničí splýnula s říšskoněmeckou NSDAP, s níž už dříve spolupracovala. Představiteli strany byli K. Henlein, K. Hermann Frank, F. May, A. Rosche, E. Kundt. Tiskovinou byl *Die Zeit*.

92

1.3.4 Maďarské strany

Országos keresztény-szocialista párt (Zemská strana křesťansko-sociální)

Vznik se datuje rokem 1919. Nejprve vystupovala jako maďarsko-německá strana křesťansko-sociální. Roku 1925 se od strany odloučila křesťansko-sociální strana (Nyugatszlovenkőj keresztény-szocializta párt). V roce 1935 se

⁹² Tamtéž, s. 329.

maďarská křesťansko-sociální strana spojila s maďarskou národní stranou ve Sjednocenou křesťansko-sociální a maďarskou národní stranu.

Országos magyar kisgazdapárt (Zemská maďarská strana malorolnická)

Vznikla roku 1920, od roku 1922 vystupuje pod názvem Zemská maďarská strana malorolníků, zemědělců a živnostníků. Roku 1925 se přejmenovala na Maďarskou stranu národní (Magyar nemzeti párt). Spolu s maďarskou křesťansko-sociální stranou se roku 1935 spojily ve Sjednocenou křesťansko-sociální a maďarskou národní stranu.⁹³

1.4 Volební systém při volbách do Národního shromáždění

Československo přijalo zásadu poměrného zastoupení pro parlamentní volby, která byla vložena do ústavní listiny. Československá ústava z roku 1920 určovala pro volby do Národního shromáždění podmínky.

Poslanci a senátoři byli voleni na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva. Volební právo bylo přiznáno mužům i ženám. Do Poslanecké sněmovny bylo aktivní volební právo stanoveno na 21 let, pasivní na 30 let. Do senátu mohli občané volit od 26 let, pasivní právo bylo stanoveno na 30 let. Tatáž osoba nesměla být členem obou komor, zároveň však mohla být ve vládě. Voliči měli volební povinnost, jen v některých případech byli osvobozeni (například osoby starší sedmdesáti let nebo ze zdravotních důvodů).⁹⁴

Podle německého vzoru byly převzaty zásady přísně vázaných kandidátních listin, což v důsledku znamenalo, že volič odevzdával hlas určité volební skupině a nikoli přímo osobám kandidátů. Docházelo tak k omezování demokratické vůle voličů autokracií vedoucích představitelů stran. Přitom ústavní listina uváděla: „Členové

⁹³ Tamtéž, s. 330.

⁹⁴ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

Národního shromáždění vykonávají svůj mandát osobně; nesmějí od nikoho přijímati příkazu.“⁹⁵ Pro vstup do Národního shromáždění nebyla stanovena volební klauzule.

Mandáty byly přidělovány ve třech skrutiniích, v prvním byly přidělovány na úrovni kraje, v druhém a třetím na celostátní úrovni. Pro výpočet volebního čísla byla v prvním skrutiniu zvolena *Hareova kvóta*. To znamená, že počet platných hlasů ve volebním obvodu je dělen počtem mandátů určených pro volební kraj, vznikne tak volební číslo, to se vydělí součtem hlasů získaných pro každou kandidátní listinu jednotlivých politických stran. Strany získávají takový počet mandátů, kolikrát je volební číslo obsaženo v součtu jejich voličů. Mandát obdrží kandidáti podle pořadí na kandidátní listině. V tomto skrutiniu nerozdělené hlasy se převádějí do dalších dvou skrutinií.⁹⁶ Ve druhém skrutiniu se volební číslo určovalo pomocí *Hagenbach-Bischoffovy kvóty*, politické strany získávaly takový počet mandátů, kolikrát se volební číslo nacházelo v součtu jejich zbytkových hlasů.⁹⁷ V případě, že nebyly přiděleny všechny mandáty, přistoupilo se ke třetímu skrutiniu, v tom byly mandáty přidělovány postupně stranám s největším zbytkem hlasů. Využít bylo možné jen zbývající hlasy listiny, které dosáhly nejméně volebního čísla nebo 20 000 hlasů. Politické strany mohly sestavit listinu kandidátů pro druhé a třetí skrutinium až po volbách.⁹⁸

V roce 1925 došlo k úpravě volebního systému, byl stanoven počet volebních krajů na dvaadvacet. Strany mohly nominovat tolik kandidátů, kolik bylo v daném kraji obsazováno mandátů. Postup do druhého skrutinia byl podmíněn ziskem nejméně jednoho mandátu. Upravoval se i systém rozdělování mandátů ve druhém a třetím skrutiniu. Ve třetím se zohledňovala národnost.⁹⁹

Další novela volebního zákona byla v roce 1927, ta zbavila příslušníky armády, státní policie a četnictva volebního práva v rámci tzv. nepolitičnosti. Novelizace volebního systému z roku 1935 se týkala podmínek pro vstup do druhého skrutinia, ten byl stanoven pro jeden volební kraj na 20 000 hlasů a pro celou republiku na 120 000

⁹⁵ Tamtéž, §22.

⁹⁶ Tato metoda se vyznačuje větším volebním číslem, v prvním skrutiniu je rozdělen menší počet mandátů než u jiných metod.

⁹⁷ Více o volebních systémech KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. Vyd. 1. Praha: Aleko, 1991. 220 s. Prameny a nové proudy právní vědy; č. 4. ISBN 80-85341-11-5.

⁹⁸ BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1992. s. 27. ad. ISBN 80-901059-6-3.

⁹⁹ Více: zákon č. 205/1925 Sb. z. a n. a zákon č. 206/1925 Sb. z. a n.

hlasů. V rozdělování ve třetím skrutiniu se přihlíželo pouze ke zbylým hlasům, které nebyly použity ve skrutiniu druhém.

1.5 Výsledky voleb do Národního shromáždění

První volby samostatného Československa do Národního shromáždění se konaly 18. dubna 1920. Na jejich základě poprvé došlo k složení zákonodárných orgánů podle skutečného poměru voličských hlasů jim určených. Kvůli složité místní politické situaci byly vyloučeny z voleb Těšínsko, Užhorodsko, Hlučínsko, Vitorazsko, Valticko, Spiš a Orava.¹⁰⁰

Voleb do poslanecké sněmovny se účastnilo 22 politických stran, do Senátu 17. Mandáty získalo 16, respektive 14 stran. Z voleb vyšla vítězně ČSDSD s 25,7% hlasů, dalšími významnými stranami byly němečtí sociální demokraté s 11,1%, agráři 9,7%, ČSNS 8,1, ČSL 7,5%, národní demokraté 6,3%. Ústava garantovala 4 mandáty sibiřským legionářům. Volební účast byla značná, především kvůli odstranění mnohých omezení pro zúčastnění se voleb, stanovení aktivního volebního práva na 21 let a účasti žen ve volbách.¹⁰¹

V pořadí druhé parlamentní volby se konaly v listopadu roku 1925. Po nich došlo ke značným problémům při sestavování funkčních vlád, především kvůli vysokému počtu politických stran. Voleb do poslanecké sněmovny se účastnilo 29 stran, do senátu 23 stran. Do poslanecké sněmovny zasedli zástupci 16 a do Senátu 14 stran. Agrární strana dostala nejvíce hlasů 13,7%, těsně za ní skončila KSČ s 13,2%. Následovaly tyto strany: ČSL 9,7%, ČSDSD 8,9%, ČSNS 8,6%, Německý svaz zemědělců 8%, Hlinkova slovenská ľudová strana 6,9, Německá sociálně-demokratická strana dělnická 5,8%, ČSND 5%, DCV 4,4% a ostatní dohromady 15,8%. Velkým překvapením voleb byl úspěch KSČ, následkem čehož byl propad vítězné strany prvních voleb ČSDSD.

¹⁰⁰ Na Podkarpatské Rusi se volby uskutečnily dodatečně dne 16.března 1924.

¹⁰¹ BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. s. 56. ISBN 80-210-3307-X.

Další parlamentní volby připadly na říjen roku 1929. Voleb do Poslanecké sněmovny se tentokrát účastnilo 19 a do Senátu 18 stran. Ke snížení počtu kandidujících stran došlo kvůli zkušenosti se složitým sestavováním koalice po předchozích volbách v roce 1925, což některé strany vedlo k sestavení společných kandidátek. Ve volbách obhájili vítězství agrárníci s 14,97% hlasů, dále následovala ČSDSD s 13,05%, ČSNS 10,39%, KSČ 10,2%, ČSL 8,4%, Německá sociálně-demokratická strana dělnická 6,9%, Hlinkova slovenská ľudová strana 5,7%. Německý svaz zemědělců 5,4% a další.

Poslední prvorepublikové parlamentní volby se konaly v květnu roku 1935. Účast voličů na volbách dosáhla 92,8%. To bylo způsobeno celkovou atmosférou a silícími neshodami s německou menšinou. To mělo za následek i vznik koaliční dohody a menší počet politických stran, které vstoupily do voleb. Do Poslanecké sněmovny kandidovalo 16 stran, do Senátu 15. Nejvíce hlasů v těchto volbách získala Heinleinova SdP s 15,18%, na Slovensku a Podkarpatské Rusi vystupující pod názvem Karpatoněmecká strana. Se 14,3% skončila agrární strana, ČSDSD získala 12,55%, KSČ 10,32%, ČSNS 9,18%, ČSL 7,48%, Autonomistický blok¹⁰² 6,9%, Národní sjednocení 5,57% a další. Díky procedurálním pravidlům pro přidělování mandátů v Poslanecké sněmovně získali Agrárníci větší počet mandátů než vítězná SdP.¹⁰³

1.6 Mocenská centra Hrad a Pětka

1.6.1 Hrad

Hrad je označení neoficiální politické skupiny, která se tvořila kolem vůdců zahraničního politického odboje, T. G. Masaryka a E. Beneše. Termín *Hrad* se běžněji začal používat od počátku dvacátých let. Masaryk s používáním tohoto termínu nesouhlasil. *Hrad* byl jádrem politické moci. Opíral se o demokratické politické strany v čele s národními socialisty, Sokol, Československou obcí legionářskou a další. Jeho ideologie se opírala o masarykovský idealismus a parlamentní demokracii, zahraniční orientace byla upřena k Francii. Proudů podporujících *Hrad* byly zastoupeny ve většině

¹⁰² HSLS, SNS, Autonomní zemědělský sojuz a Polská strana v Československu.

¹⁰³ BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. s. 56 ad. ISBN 80-210-3307-X.

politických stran. Za politickou protiváhu Hradu lze vnímat i *Pětku*, jejíž moc se pokoušeli zástupci Hradu, nejvíce Beneš, snížit. Síla této skupiny byla dána i silnými kompetencemi prezidenta. Hlavními představiteli byli: K. Engliš, J. Malypetr, J. Černý, V. Tusar, R. Bechyně.¹⁰⁴ Mezi největší odpůrce Hradu patřila národní demokracie v čele s K. Kramářem.

1.6.2 Pětka

Vznik *Pětky* se pojí s funkčním obdobím první úřednické vlády Jana Černého v letech 1920 až 1921. Její vznik byl pozvolný. Po dramatických událostech, jakými byl boj o státní zaměstnance a nacionální excesy, bylo čím dál více jasné, že za vládou úředníků bude stát v parlamentě celonárodní stínové konsorcium. Během podzimu roku 1920 došlo ke kompletnímu vytvoření *Pětky*. Ta byla výborem pěti koaličních stran v ČSR v letech 1920 až 1926. Byla sestavena z těchto zástupců politických stran: Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu – A. Švehla, Československá strana lidová – J. Šrámek, Československá národní demokracie – A. Rašín, po jeho smrti K. Kramář, Československá strana národně socialistická – J. Stříbrný a Československá sociálně demokratická strana dělnická – R. Bechyně, později A. Meissner.

Pětka fungovala na základě nepsané dohody, která měla v rámci parlamentu podporovat vládu tím, že předjednávala vládní postup. Šlo o důvěrná jednání zástupců stran, kteří posuzovali závažné politické otázky. Poslanci pocházející z těchto stran byli zavázáni v parlamentu hlasovat dle dohod *Pětky*, to zjišťoval zákon o vázaných kandidátkách. Docílení vzájemné shody bylo zpočátku dost obtížné, postupem času však byla vypracována pravidla, která umožňovala jednodušší způsob nalezení společného programu. „Později totiž *Pětka* vypracovala svá dost přesná pravidla. Vynikala z nich praktika vzájemných ústupků a kompenzací jednotlivým členům, doprovázená striktně dodržovanou zásadou jednomyslnosti rozhodnutí. Bylo to obtížné,

¹⁰⁴ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. s. 165. ISBN 80-85846-06-3.

vyžadovalo to od všech schopnost složitě manévrovat, a členové Pětky se nevyhnutelně stávali menšími diktátory ve svých stranách.“¹⁰⁵

Vládnutí Pětky bylo zpočátku veřejným tajemstvím, které v průběhu času vyplouvalo na povrch, zvláště po neshodách s Hradem, který se snažil vliv Pětky omezit.

Pětka přinesla do vládnutí nový prvek, tím byla oligarchie. Často docházelo ke kritice této instituce, která nebyla zakotvena v ústavě. Celkový přínos Pětky lze označit za vesměs pozitivní, především kvůli jejímu podílu na překonání krizových situací. Ferdinand Peroutka o Pětce napsal: „Byla to nejspornější instituce československé politiky a bylo na ni nakupeno mnoho hany i chvály. Hany ostatně daleko více než chvály. Podle našeho úsudku zcela neprávem. Zásluhy Pětky mnohonásobně převýší v očích nestranného a tehdejších bojů vzdáleného historika její pochybení.“¹⁰⁶

Pětka fungovala do roku 1926, kdy byla rozpuštěna. V následujících letech se ve stejném duchu nesly orgány sestavené z koaličních stran nesoucí názvy: Šestka, Osmička, Desítka.¹⁰⁷

Činnosti Pětky i Hradu byly často kontroverzní, avšak obě tyto skupiny byly důležité pro chod státu. „Činnost Hradu a Pětky blahodárně působily na udržení demokracie ve státě; jimi používané, často okolnostmi vynucené metody kabinetní politiky, zákulisních dohadů a domluv však ubíraly karáty na ryzosti této demokracie.“¹⁰⁸

¹⁰⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. s. 141-142. ISBN 80-7277-195-7.

¹⁰⁶ PEROUTKA, Ferdinand a FROMKOVÁ, Jarmila, ed. *Budování státu. IV., 1921-1922*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 1387. ISBN 80-7106-039-9.

¹⁰⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. s. 139. ISBN 80-7277-195-7.

¹⁰⁸ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. s. 179. ISBN 80-85846-06-3.

2. POLITICKÉ ELITY VE VLÁDĚ

2.1 Předsedové vlády

2.1.1 Karel Kramář (27. prosince 1860 – 26. května 1937)

Karel Kramář se narodil rodičům Petrovi a Marii Kramářovým ve Vysokém nad Jizerou 27. prosince 1860. Kramářův otec byl úspěšný podnikatel, velkoryse financoval synova studia. Karel Kramář vystudoval měšťanskou školu v Liberci. Ve studiu pokračoval na malostranském gymnáziu v Praze. Studium práv v Praze, pokračoval v Berlíně a Štrasburku. Roku 1884 získal titul doktora práv na právnické fakultě v Praze. Navštěvoval univerzity ve Vídni a Paříži, krátce pobyl i v Londýně. Věnoval se financím a správním dějinám habsburské monarchie.¹⁰⁹

Do politického dění Kramář zasahoval již od 80. let. S J. Kaizlem a T. G. Masarykem se v době konkurenčních bojů mezi Národní stranou a Národní stranou svobodomyslnou pokusili překonat hrozící krizi české politiky pomocí realistického hnutí. Cílem realistického hnutí bylo pozvednout úroveň českého národa ve všech oborech. Toto hnutí později programově splynulo s Národní stranou svobodomyslnou. V roce 1891 byl K. Kramář zvolen poslancem říšské rady a v roce 1894 poslancem českého zemského sněmu. Do těchto politických funkcí byl pak volen pravidelně až do vypuknutí první světové války. V roce 1897 byl zvolen do předsednictva říšské rady. Roku 1900 se Kramář oženil s ruskou Naděždou Abrikosovovou.¹¹⁰

Kramářovo hlavním politickým cílem před vznikem ČSR byl boj proti nebezpečí germanizace a centralismu Vídně. Upozorňoval na nerovný vztah mezi Rakousko-Uherskem a Německem. Hlavním východiskem měl být společný postup slovanských národů. Neúspěšně usiloval o sblížení rakousko-uherské a ruské politiky. Rusko považoval za hlavní oporu pro slovanské národy. Proruskou orientaci se snažil prosadit i v Maffii, které byl členem.

¹⁰⁹ WINKLEROVÁ, Martina. *Karel Kramář (1860-1937): představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika*. Vyd. 1. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Argo, 2011, s. 12. ISBN 978-802-5703-489.

¹¹⁰ KOLÁŘ, František a kol. *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 1998. s. 133 ad. ISBN 80-901509-8-5.

Dne 19. května 1915 byl K. Kramář společně s A. Rašínem, V. Červinkou a J. Zamazalem zatčen, obžalován z velezrady a v červnu 1916 odsouzen k trestu smrti oběšením. Od toho ho zachránil nový císař Karel I., který nejprve v lednu 1917 rozsudek zmírnil na 20 let žaláře, později ho úplně amnestoval. K. Kramář se z vězení vrátil jako hrdina, jeho původní poměrně loajální vztah k monarchii se po soudním procesu změnil na vyloženě protirakouský.¹¹¹ Po návratu spolu s A. Rašínem odstavili od moci tzv. aktivisty, kteří byli prorakouští, a začali spolupracovat se zahraničním odbojem a dohodovými mocnostmi.¹¹²

Kramářovo další snahou bylo vytvoření jednotné všenárodní strany usilující o osamostatnění českého národa. Podařilo se spojit mladočechy, staročechy, realisty a stranu státoprávně pokrokovou v novou stranu nesoucí název Česká státoprávní demokracie.¹¹³ Dne 28. října 1918 byl v čele delegace, která jednala s E. Benešem v Ženevě o samostatném Československu.

2.1.2 Vláda Karla Kramáře (14. října 1918 – 14. listopadu 1918)

Prozatímní československou vládu lze považovat za první vládu Československa. Byla ve funkci od 14. října do 14. listopadu 1918. Předsedou vlády byl T. G. Masaryk, ministrem zahraničí a vnitra E. Beneš a ministrem války M. R. Štefánik.

Dne 14. listopadu na první schůzi Národního shromáždění československého došlo na základě Prozatímní ústavy k legislativnímu ustavení tohoto zákonodárného orgánu. Kramář na tomto zasedání prohlásil habsburskou dynastii za oficiálně sesazenou. Zde také došlo k volbě T. G. Masaryka prezidentem a formou aklamace k volbě československé vlády.

Šlo o vládu sestavenou ze všech českých a slovenských politických stran se zastoupením v Národním shromáždění tzv. všenárodní koalici. Předsedou vlády se stal K. Kramář. Vláda se skládala ze čtyř národních socialistů, čtyř republikánů, tří sociálních demokratů, tří národních demokratů a tří zástupců Slovenska (Vavro Šrobár

¹¹¹ ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 35 ad. ISBN 80-7106-264-2.

¹¹² ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ, Dana a VANDROVCOVÁ, Miroslava. *Karel a Naděžda Kramářovi doma = Karel and Nadezhda Kramář at home*. 2. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky ve spolupráci s Národním muzeem, 2008. 139 s. 24. ISBN 978-80-87041-35-2.

¹¹³ KOLÁŘ, František a kol. *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 1998. s. 133 ad. ISBN 80-901509-8-5.

až od prosince 1918).¹¹⁴ Řešila nejnutnější záležitosti, již 13. listopadu *zákon č. 37/1918 Sb., o prozatímní ústavě*¹¹⁵; 10. prosince 1918 *zákon č. 61/1918 Sb., jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly*¹¹⁶; 29. listopadu 1918 byl vydán *zákon č. 38/1919 Sb., o obstavení velkostatků*¹¹⁷. Po dlouhém čekání na stanovisko prezidenta republiky Masaryka a hledání kompromisu mezi členy vlády a politickými stranami K. Kramář 9. ledna 1919 přednesl před Národním shromážděním prohlášení vlády, které bylo bez problémů schváleno.¹¹⁸ Cíle vlády byly obecné, šlo především o upevnění jednoty Československa, zajištění spojení jednotlivých zemí, vyřešení německého separatismu, co nejrychlejší vypořádání se s poválečnými hospodářskými a sociálními problémy a především nastolení cesty k demokratickým volbám. Kramář jménem vlády ubezpečoval, že nároky lidu budou postupně realizovány. Uvedl, že lichva bude stíhána jako zločin proti lidu a státu, budou zdaněné válečné zisky a zavedou se dávky z majetku, zestátní doly a vyvlastní velkostatky.¹¹⁹ Činnost vlády byla zaměřena na vytváření československého státu a stanovení hranic.

Kramář si zpočátku ve své funkci počínal aktivně. V listopadu a prosinci roku 1918 se ještě věnoval praktickým otázkám, hlavně složité situaci na Slovensku a schvalováním státního rozpočtu. Později se ukázalo, že drobná úřednická práce není jeho politickým stylem, raději se pohyboval ve vyšší společnosti.

Den před prohlášením vlády dne 8. ledna 1919 byl na Kramáře spáchán atentát, před jeho kanceláří na Pražském hradě Byl zasažen kulkou do ušního lalůčku, druhá kulka mířila na srdce, ta sjela po náprsní tobolce a přezce šlí. Měl obrovské štěstí, že vyvázl bez zranění. Atentát spáchal sedmnáctiletý anarchista Alois Šťastný.¹²⁰

Už týden po atentátu 15. ledna 1919 odjel Kramář jako předseda české delegace do Paříže na mírovou konferenci. Zde se neúspěšně snažil prosadit ozbrojenou intervenci proti bolševikům v Rusku. Beneš z pozice ministra zahraničí jednal spíše

¹¹⁴ KLIMEK velké dějiny zemí koruny... 2000 s. 58. DOPLNIT NAJÍT XIII.

¹¹⁵ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. 11. 1918 o prozatímní ústavě. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html.

¹¹⁶ Zákon č. 61/1918 Sb. z. a n. ze dne 10. prosince 1918, jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly.

¹¹⁷ Zákon č. 38/1919 Sb. z. a n. ze dne 29. listopadu 1918, o obstavení velkostatků.

¹¹⁸ *Programové prohlášení vlády z 9. 1. 1919.* [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/ppv-Kramar-1918-1919.pdf>

¹¹⁹ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 90. ISBN 978-808-6107-479.

¹²⁰ KLIMEK, Antonín. *Vítejte v první republice*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003. s. 99. ISBN 80-86515-33-8.

v zákulisí a dosáhl jistých výsledků v jednáních. Kramář se nedovedl přizpůsobit faktu, že celá československá delegace není pro velmoci rovnocenným partnerem, že příliš nedbají na stanoviska předsedy vlády Československé republiky. „*Chtěl po válečném ponížení vychutnat pocit zadostiučinění, chtěl se vrátit na mezinárodní politickou scénu jako vítěz, ve skutečnosti se cítil ponížován postojem velmocí k Československu.*“¹²¹ Vyjma několika pro ČSR výhodných opatření¹²², práci na přípravě mírové smlouvy s Německem a v komisi pro přípravu Společnosti národů, však nejvíce energie věnoval neúspěšné snaze prosadit svá stanoviska ohledně Ruska.¹²³

Kramář se v mnoha názorech neshodl s E. Benešem, jejich vztah se v budoucnu ještě zhoršoval, přerostl až v nepřátelství. K. Kramář v budoucnu nejvíce kritizoval Benešovu jednostranně zaměřenou zahraniční politiku a nadhodnocení síly Společnosti národů.

Na konferenci v Paříži K. Kramář zůstal téměř devět měsíců, s vládou se snažil komunikovat pomocí korespondence, což bylo v té době velmi neefektivní. Ve vládě ho po jeho odjezdu zastupoval z funkce místopředsedy agrárník a ministr vnitra A. Švehla.¹²⁴ Kramářova nepřítomnost v době formování základů politiky a úředních struktur přispěla k vyhrocení vládní krize. Na jaře 1919 se národně-demokratičtí ministři rozhodli podat demisi, Masaryk ji však nepřijal, nesl velmi těžce, že o ní nebyl informován K. Kramář jakožto premiér a předseda strany, nesl velmi těžce.

Závažné problémy Kramářovy vlády nastaly v souvislosti se situací uvnitř sociální demokracie, jež se postupně štěpila, byla oslabována sílícím komunistickým hnutím, které stupňovalo tlak na vedení strany. V březnu 1919 se projevila vládní krize všennárodní koalice i kvůli otázce pozemkové reformy. Jako reakci na sílící revoluční komunistické hnutí požadovalo ministerstvo vnitra vedené A. Švehlou vydání zákona na omezení shromažďovací svobody. Komunistické křídlo sociální demokracie poté vyvolalo silný tlak uvnitř strany a nutilo ji opustit koalici. Vedení sociální demokracie zareagovalo veřejným ultimátem k vydání zákona na vyvlastnění velkostatků, provedení ankety o vyvlastnění dolů, hutí a velkopodniků,

¹²¹ ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 37-38. ISBN 80-7106-264-2.

¹²² Např. zavedení mezinárodní plavby po Labi, Odře a Dunaji.

¹²³ LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2007. s. 162. ISBN 978-80-7021-898-3.

¹²⁴ Vláda abdikovala před Kramářovým návratem.

dále požadovalo zákon zajišťující úplnou svobodu práva shromažďovacího, tiskového a spolkového. V těchto poměrech pohrozil A. Švehla demisí vlády.

V problematice pozemkové reformy bylo nutné vyřešit čtyři základní otázky: kolik půdy má být vyvlastněno, má-li být vyvlastněna za náhradu či zkonfiskována, komu má být získaná půda přidělována a do kdy má být reforma provedena.¹²⁵ Nejsilnější rozpory v této problematice byly mezi agrárníky a sociálními demokraty. Sociální demokracie požadovala okamžité zahájení pozemkové reformy, naproti tomu agrárníci s reformou nechtěli spěchat. T. G. Masaryk přesvědčil předsedu agrárníků A. Švehla a předsedu sociálních demokratů Rudolfa Bechyně ke společnému jednání, jeho výsledkem byl společný kompromis. Zákony týkající se pozemkové reformy byly Kramářovo vládou přijaty záhy a navazující zákony v průběhu let 1919 a 1920.

Mezi nejdůležitější zákony související s pozemkovou reformou patřil zákon záborový¹²⁶ a přidělový¹²⁷, který byl přijat 16. dubna 1919. Stanovoval hranici pozemkové držby. K záboru připadala bez finanční náhrady veškerá půda nad 150 ha orné půdy a 250 ha jakékoliv půdy.¹²⁸ Navazujícím zákonem, který již nebyl v jednání této vlády, byl zákon přidělový z 30. ledna 1920. Ten stanovoval podmínky a zásady pro nabývání půdy, největší díl půdy byl přidělen středním rolníkům, část mezi drobné rolníky a bezzemky. Byl zřízen Pozemkový úřad, který byl pod kontrolou agrární strany.

Pozemkovou reformu provázelo mnoho korupčních a politických skandálů. Reforma posílila stav středních vrstev venkovského obyvatelstva, celkově lze říci, že odrážela strukturu státu složenou z Čechů a Slováků, kterou chtěla posílit, měla přímý dopad na zmenšení majetku habsburského rodu, německé a maďarské šlechty a katolické církve.¹²⁹ Velký rozsah pozemkové reformy se stal terčem silné mezinárodní kritiky a došlo k mnoha žalobám u mezinárodního soudu v Haagu. Celkové výsledky pozemkové reformy je těžké soudit na takto malém prostoru, jisté ale je, že pro Kramářovu vládu bylo důležité nalezení shody mezi socialistickou a agrární stranou

¹²⁵ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 90. ISBN 978-808-6107-479.

¹²⁶ Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n. ze dne 16. dubna 1919 o zabránění velkého majetku pozemkového.

¹²⁷ Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n. ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215.

¹²⁸ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 91 ad. ISBN 978-808-6107-479.

¹²⁹ Tamtéž, s. 92.

a zahájení reformy, což znamenalo překonání vládní krize při vzrůstající síle komunistického hnutí v Československu.

Celková hospodářská situace v ČSR byla po jejím vzniku velmi komplikovaná. Byl nedostatek potravin, uhlí a veškerého základního zboží, navíc se velmi rozmohl černý obchod a lichva. Tato situace vyústila v silné demonstrace a stávky ve dnech 22. až 27. května 1919. Vláda se při síle demonstrací neodvážila přímo zasáhnout, na to byli určeni sociálně demokratičtí důvěrníci, kteří se snažili přesvědčit dělníky k rozchodu. Důsledkem bylo zřízení lidových cenových a lichevních soudů, které předcházely předražování výrobků a lichvě. Tyto události, společně se situací na Slovensku, spěly k rozpadu koalice a vlády.

Vláda svou činnost ukončila po obecních volbách roku 1919, ve kterých zvítězili sociální demokraté. Národní demokracie ve volbách neuspěla, proto bylo nutné sestavit novou vládu s přihlédnutím k voličské podpoře jednotlivých stran. Demisi za vládu podal A. Švehla¹³⁰, K. Kramář se k ní následující den připojil telegramem.

K. Kramář, který na konferenci v Paříži odjížděl jako předseda vlády a velká politická osobnost se do Prahy vrátil jako řadový poslanec, což těžce nesl. V Praze pronesl protisovětský projev, pobouřil tím levici a odjel do Ruska jednat o obnovení demokratického Ruska, které považoval za nezbytnou mocenskou oporu pro životaschopnost ČSR.¹³¹

K. Kramář měl autoritu pravděpodobně nejznámějšího a nejvlivnějšího českého politika předválečné doby, k jejímu zvýraznění ještě došlo po jeho zatčení a odsouzení k trestu smrti. Po jeho propuštění z vězení, byl považován za hrdinu a mučedníka. Vysoké autority, kterou K. Kramář bezpochyby měl, však v době jeho předsedání vládě příliš nevyužil. Po sesazení dynastie Habsburků a vyhlášení svobodné republiky odjel do Paříže a příliš se nepokoušel s vládou komunikovat. Z jeho korespondence a kritiky některých ministrů, lze vyvodit, že necítil odpovědnost za vládu.¹³² Jeho hlavním cílem na konferenci v Paříži bylo prosadit protisovětský vojenský zásah v Rusku.¹³³ Zatímco v nově vzniklém státě bylo nutné vyřešit mnohé problémy při budování základních

¹³⁰ Prozatimní ústava neuváděla konkrétní osobu, která musí demisi podat.

¹³¹ LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2007. s. 148 ad. ISBN 978-80-7021-898-3.

¹³² Více BÍLEK, Jan, ed. et al. *Korespondence T.G. Masaryk – Karel Kramář*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav, 2005. 517 s. ISBN 80-86495-33-7.

¹³³ Proti sovětům v Rusku vystupoval i v následující době stále dále, že v 1934 diplomatické uznání SSSR v roce 1934 označil za černý okamžik československých i ruských dějin.

pilířů demokracie a potýkat se se složitou situací na Slovensku, zůstával Kramář stále v Paříži.¹³⁴ Nedokázal se přizpůsobit změněným poměrům po roce 1918, po návratu z Paříže cítil své odstavení od moci jako křivdu. Role Kramářovy vlády byla bezpochyby velmi důležitá, avšak role prvního československého premiéra¹³⁵ byla spíše symbolická. Toto připomíná i vila, kterou nechal K. Kramář vybudovat nad Klárovem, je od roku 1998 sídlem českých premiérů.

Politická kariéra K. Kramáře po pádu demisi jeho vlády pokračovala, byl silným kritikem a odpůrcem Hradu. Několikrát mu byla nabídnuta možnost usednout do ministerského křesla, pracovat v diplomatických službách či vést senát, vždy odmítl.¹³⁶ Sám sebe viděl v pozici premiéra či prezidenta, toho se však nikdy nedočkal. Jistý politický vliv si však udržel i nadále. Zasedal v Pětce i Osmičce. Věnoval se národohospodářským zákonům. Měl velký vliv na daňové reformy, reformy samosprávy, reformy platového systému a sociálním a nemocenském pojištění.

V roce 1934 se Národní demokracie přidala k pravicovému Národnímu sjednocení a Kramář se stal jeho předsedou. K. Kramář zemřel 26. května 1937, poté co čtyřicet sedm let působil v politice. „*Zemřel nezištný, čestný, často až naivní politik s velkým charismatem, mnoha straníky milovaný a uctíváný téměř synovskou láskou. Nedokázal se přizpůsobit změněným poměrům v roce 1918; své odstavení od moci cítil jako osobní křivdu, stejně jako zahraniční orientaci Československa. Budoucnost mu dala v lecšems za pravdu.*“¹³⁷

2.1.3 Vlastimil Tusar (18. října 1880 – 22. března 1924)

Vlastimil Tusar se narodil v Praze 18. října 1880 v rodině advokátního úředníka. Od roku 1900 pracoval jako tajemník odborového hnutí obchodních zaměstnanců. V roce 1903 se stal redaktorem v brněnské redakci sociálně demokratického týdeníku *Rovnost*. Roku 1908 převzal vedení redakce a týdeník změnil na deník. Svou publicistickou činností se na Moravě zasadil o zvýšení vlivu sociální demokracie. Roku

¹³⁴ KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2010. s. 114. ISBN 978-80-204-2307-8.

¹³⁵ Prozatímní vláda T. G. Masaryka není započtena.

¹³⁶ ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ, Dana a VANDROVCOVÁ, Miroslava. *Karel a Naděжда Kramářovi doma = Karel and Nadezhda Kramář at home*. 2. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky ve spolupráci s Národním muzeem, 2008. s. 29. ISBN 978-80-87041-35-2.

¹³⁷ Tamtéž, s. 32.

1911 byl zvolen poslancem říšské rady za sociální demokracii. Roku 1913 se stal poslancem moravského zemského sněmu.¹³⁸

V průběhu první světové války byl hlasatelem českého prorakouského aktivismu ve Vídni. V roce 1916 byl jmenován jednatelem Českého svazu, v němž se sdružili čeští poslanci na říšské radě. V květnu 1917 byl zvolen místopředsedou poslanecké sněmovny.¹³⁹ Zastupoval sociální demokracii na mezinárodní konferenci odborů ve Švýcarsku, na něm se setkal s diplomatem P. Baráčkem – Jacquierem¹⁴⁰, což přispělo k Tusarově změně na protirakouskou orientaci. Na sklonku války vedl jednání ve Vídni s předlitavskou vládou. Dne 27. října 1918 Tusar telefonoval z Vídně A. Rašínovi, že doba k převratu již nazrála. V nově vzniklém Československu se stal členem Národního výboru.¹⁴¹ V. Tusar dvakrát usedl v čele vlády.¹⁴²

2.1.4 První Tusarova vláda (8. července 1919 –25. května 1920)

První vláda vedená sociálním demokratem Vlastimilem Tusarem byla jmenována 8. července 1919. Šlo o tzv. rudozelenou koalici, která byla sestavena s ohledem na výsledky obecních voleb. Základem rudozelené koalice bylo spojení sociální demokracie a agrární strany. Ty měly ve vládě každá čtyři ministry stejně jako národní socialisté, dále byl zastoupen jeden pokrokář a tři zástupci Slovenska, Milan Hodža až od 6. prosince 1919, doplnění byli odborníky.

Dne 10. července 1919 vyhlásila vláda V. Tusara svůj program. Jeho hlavním cílem bylo udržení klidu a pořádku, prosazení reforem, které bude vláda provádět obezřetně. Šlo o velmi opatrný program, kterým vláda nechtěla rozjitřit již tak dost složitou situaci.¹⁴³ V sociální demokracii pokračovaly v době působení Tusarovy vlády vnitrostranické třenice.

¹³⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *Vlastimil Tusar: novinář, politik, diplomat* / Zdeněk Kárník. 1. vyd. Praha: Česká strana sociálně demokratická, 2005. s. 9. ISBN 80-239-7703-2.

¹³⁹ Tamtéž, s. 25 ad.

¹⁴⁰ Spolupráce E. Beneše a T. G. Masaryka. Pozdější československý vyslanec ve Švýcarsku.

¹⁴¹ KOLÁŘ, František a kol. *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 1998. s. 274 ad. ISBN 80-901509-8-5.

¹⁴² KÁRNÍK, Zdeněk. *Vlastimil Tusar: novinář, politik, diplomat* / Zdeněk Kárník. 1. vyd. Praha: Česká strana sociálně demokratická, 2005. s. 32 ad. ISBN 80-239-7703-2.

¹⁴³ *Programové prohlášení vlády z 10. 7. 1919*. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-1/ppv-tusar-1919-1920.pdf>

Závažný problém týkající se ohrožení státu, který musela první Tusarova vláda řešit, nastal v době konání pařížské mírové konference. Andrej Hlinka se pokusil prosadit myšlenku slovenské autonomie, na vlastní pěst se vydal do Paříže. Tam nebyl přijat, zásluhou Štefana Osuského byl z Paříže vykázán a následně zatčen. Nebezpečí tak Tusarova vláda zažehnala.¹⁴⁴

Při jednáních s českými Němci o jejich stanoviscích Tusar odmítl jejich přehnané požadavky a vyzval je ke konstruktivní spolupráci. Nejzávažnějším problémem byla radikalizace společnosti a štěpení sociální demokracie. To bylo pro V. Tusara obzvláště složité, musel taktizovat, aby udržel koalici a celistvost vlastní strany a tím i stabilitu vlády. Díky tomu mohla Tusarova vláda přijmout novou ústavní listinu.

K. Kramář po návratu z pařížské konference promluvil na veřejné schůzi o nutnosti osvobození Ruska od bolševizmu a zapojení československých legií do protisovětské intervence.¹⁴⁵ Tím vládě zkomplikoval situaci, pobouřil rodiny legionářů, které žádaly okamžitý návrat legionářů. Komunistická levice požadovala oficiální uznání vlády sovětů. Nakonec byly legie odvolány a postupně evakuovány do Československa. V říjnu 1919 komunistické křídlo napadalo Tusara kvůli tomu, že toleroval Kramářovy protisovětské výroky.

V prosinci roku 1919 stála Komunistická internacionála za odtržením komunistického křídla od sociální demokracie, 7. prosince 1919 vznikla marxistická levice, která zakládala dělnické rady a snažila se v panující hospodářské situaci ztížit sociální konflikty při cestě k osvobození proletariátu.¹⁴⁶ Vláda reagovala několika výkonnými opatřeními, připravila zákon „proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.“¹⁴⁷ Dále byly přijaty zákony: „o závodních a revírních radách v hornictví“¹⁴⁸ a „jímž se ustanovují hornické rozhodčí soudy.“¹⁴⁹ Tyto zákony dávaly soudům možnost nahlížet do hospodaření podniků, horníkům účast na zisku a možnost utvářet odborové organizace. Byly projednávány na schůzi národního shromáždění 25. února 1920.

¹⁴⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *Vlastimil Tusar: novinář, politik, diplomat / Zdeněk Kárník*. 1. vyd. Praha: Česká strana sociálně demokratická, 2005. s. 59. ISBN 80-239-7703-2.

¹⁴⁵ asi odkázat informace o legiích v Rusku.

¹⁴⁶ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 97-101. ISBN 978-808-6107-479.

¹⁴⁷ Přijat jako zákon č. 309/1921 Sb. z. a n. ze dne 12. srpna 1921, proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

¹⁴⁸ Zákon č. 144 Sb. z. a n. ze dne 25. února 1920 o závodních a revírních radách v hornictví.

¹⁴⁹ Zákon č. 145 Sb. z. a n. ze dne 25. února 1920, jímž se ustanovují hornické rozhodčí soudy.

Jednoznačně nejdůležitějším počinem Tusarovy první vlády bylo přijetí *Ústavní listiny Československé republiky* z 29. února 1920.¹⁵⁰ Šest hlav ústavy pojednávalo o formě a územním rozsahu státu, o státním občanství, o moci zákonodárné, o moci vládní a výkonné, o moci soudcovské, o právech občanských a o ochraně menšin národnostních, náboženských a rasových. Ústava zabezpečovala demokratický charakter Československa, přiznávala občanům individuální svobody a definitivně stanovovala podobu a postavení vlády, prezidenta a parlamentu. Dne 29. února byl také přijat zákon „jímž se stanoví zásady jazykového práva v Republice československé.“¹⁵¹ Dále byly schváleny ústavní zákony č.: 234/1920¹⁵²; 236/1920¹⁵³; 293/1920¹⁵⁴; 294/1920¹⁵⁵. Na základě ústavy byly vypsány volby do Národního shromáždění ke dni 18. dubna 1920. Vyhrála v nich sociálně demokratická strana před stranou lidovou a agrárníky.

Tusarova první vláda se vyznačovala značnou nestabilitou, důkazem toho je i četnost podaných demisí představitelů vlády. V prosinci 1919 podali demisi národní socialisté, prezident ji však nepřijal. Dne 30. března 1920 podal demisi ministr obchodu Ferdinand Heidler po neshodách ohledně problematiky řepařů a cukrovarníků. V polovině dubna podali demisi i agráři. Nakonec vláda ukončila svou činnost ústavní cestou k 25. květnu 1925 po volbách do Národního shromáždění.

2.1.5 Druhá Tusarova vláda (25. května 1920 – 14. září 1920)

V prvních parlamentních volbách zvítězila sociální demokracie, hlavně kvůli silné podpoře komunistické levice. Na základě těchto výsledků byl do čela vlády postaven opět V. Tusar. Druhá Tusarova vláda byla sestavena po dlouhých kuloárních jednáních 25. května 1920. Šlo opět o vládu rudozelené koalice.

¹⁵⁰ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

¹⁵¹ Zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v Republice československé.

¹⁵² Ústavní zákon č. 234/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, o zastoupení sibiřských legionářů v poslanecké sněmovně.

¹⁵³ Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabytí a pozbytí státního občanství a práva domovského v Republice československé.

¹⁵⁴ Ústavní zákon č. 293/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního (podle §§ 107, 112 a 116 ústavní listiny).

¹⁵⁵ Ústavní zákon č. 294/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, o podpisování zákonů a nařízení.

Dne 1. června předložila vláda programové prohlášení, které zahrnovalo provedení socializace a pozemkové reformy. Program druhé Tusarovy vlády byl schválen v Poslanecké sněmovně 140 hlasy oproti 109 a v Senátu 70 oproti 58 hlasům. O schválení programu se zasadil i T. G. Masaryk, který vyzval předsedy parlamentních klubů ke spolupráci. Ke schválení došlo po odchodu třiatvaceti německých poslanců a sedmi národních demokratů ze sálu. Levicové křídlo sociální demokracie hlasovalo pro důvěru, avšak definitivní rozhodnutí o svém jednání si ponechalo na sjezd strany konaný v září 1920. Opozice byla velmi silná, proti vládě nakonec komunistická levice otevřeně vystupovala, přihlásila se k politice třetí komunistické internacionály.¹⁵⁶

Kvůli manifestacím komunistů pracujících na železnici pro podporu sovětského Ruska a proti převozu válečného materiálu do Polska a kvůli polsko-ruské frontě, kde probíhala intervenční politika, bylo vydáno ministerstvem železnic omezení provozu transportů do Polska. Revoluční hnutí v republice získávalo na intenzitě v důsledku událostí v Rusku a postupu Rudé armády do Polska a stálému přibližování se k území Československa. Dále docházelo k růstu stávkového hnutí za zvýšení mezd dělníkům a jejich hospodářských a politických požadavků. Bylo požadováno vyvlastnění a znárodnění velkých majetků. Nejsilnější manifestace a podpora komunistického hnutí byly na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Stávka železničářů na košicko-bohumínské dráze vyvolala protest Polska a Dohody u československé vlády. Stávku se nedařilo zastavit ani sociálně demokratickým předákům. Tusarova vláda vynakládala velké úsilí pro zvládnutí této situace. Snažila se izolovat vnitrostátní hnutí od mezinárodního. Hranice s Polskem byly uzavřeny a vyslány na ně vojenské oddíly. V červenci roku 1920 vyhlásila Tusarova vláda stanné právo na Slovensku a Podkarpatské Rusi a snažila se je izolovat od zbylého území republiky. Nejsilněji proti revoluci pracovala sociálně demokratická strana a ľudová strana. Vše podporovaly vojenské posádky, které byly přesunuty na kritická místa. Hnutí na Slovensku a Podkarpatské Rusi se státnímu aparátu podařilo omezit na přelomu července a srpna 1920.¹⁵⁷

Ke komunistickému hnutí se přihlásila početná část navrátilých se legionářů. Nejsilnější demonstrace na obranu sovětského Ruska a uskutečnění socializace proběhly

¹⁵⁶ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 109. ISBN 978-808-6107-479.

¹⁵⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *Vlastimil Tusar: novinář, politik, diplomat / Zdeněk Kárník*. 1. vyd. Praha: Česká strana sociálně demokratická, 2005. s. 62 ad. ISBN 80-239-7703-2.

19. srpna 1920. To, že byla republika v přímém ohrožení, potvrzovala i mezinárodní situace. Hrozilo připojení Slovenska k Maďarsku, vpád německých vojenských sil do Československa a revize Versailleské smlouvy.¹⁵⁸ Na obranu před těmito hrozbami zahájila československá vláda usilovný boj, veškeré politické strany tuto snahu podpořily. Ministr zahraničí E. Beneš vedl mezinárodní jednání proti revizi versailleského systému, na základě kterých vznikly dohody s Jugoslávií a Rumunskem tzv. *Malá dohoda* a podařilo se situaci uklidnit.¹⁵⁹

Na naléhání Masaryka a rakouského kancléře K. Rennera došlo v červnu 1920 ke spolupráci německé a české sociální demokracie, hlavním cílem bylo oslabení levicových křídel uvnitř stran, které však také začaly vzájemně spolupracovat. Rozštěpení sociální demokracie bylo nevyhnutelné, hrozilo přeorientování strany na radikálně levicový program a její vystoupení z koalice. Nakonec bylo mezi politickými špičkami dohodnuto, že V. Tusar podá demisi, což učinil 14. září 1920. Upřednostnil tak zájmy státu před svými vlastními. Demisi prezident přijal. Následoval nástup úřednické vlády pod vedením Jana Černého k 15. září 1920, její fungování zajišťovala Pětka. Jejím úkolem bylo zesílit mocenský aparát státu. Rozkol v sociální demokracii byl dokonán na ustavujícím sjezdu KSČ, který se konal 14. až 16. května 1921.¹⁶⁰

V. Tusar náročné období odnesl zdravotně, bezprostředně po podání demise odjel na léčebný pobyt do Německa. Poté se stal úspěšným vyslancem v Německu. Zemřel po těžkém infarktu 22. března 1924.

2.1.6 Edvard Beneš (28. května 1884 – 3. září 1948)

Edvard Beneš¹⁶¹ se narodil 28. května 1884 v Kožlanech jako desáté dítě do rolnické rodiny. Maturitu složil na vinohradském gymnáziu v Praze. Ve studiu pokračoval na Karlovo-Ferdinandově univerzitě a na univerzitách v Paříži a Berlíně. Politické vědy studoval v Dijonu. V letech 1909 až 1915 E. Beneš učil na obchodní

¹⁵⁸ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 107 ad. ISBN 978-808-6107-479.

¹⁵⁹ Více v kapitole Zahraniční politika.

¹⁶⁰ ŠLEHOFER, Lukáš. *Vlastimil Tusar*. [online]. © 2012 – 2013 [cit. 25. 1. 2013]. Dostupné z: <http://icv.vlada.cz/cz/tema/vlastimil-tusar-18--rijna-1880---22--brezna-1924-77116/>

¹⁶¹ Jmenoval se Eduard, později si jméno změnil na Edvard.

akademii v Praze. Přispíval do sociálně demokratického tisku. Od roku 1912 přednášel jako docent na pražské univerzitě filosofii.¹⁶²

Benešova role při vzniku Československé republiky byla klíčová, prostor na její detailní popsání v této práci není dostatečný, proto jen heslovitě.¹⁶³ E. Beneš se stal blízkým spolupracovníkem T. G. Masaryka. Nejprve organizoval domácí odboj v Maffii. V září roku 1915 emigroval do Ženevy, později do Paříže. E. Beneš stál u zrodu Českého komitétu zahraničního, od roku 1916 byl jeho tajemníkem. V květnu 1916 se stal generálním tajemníkem Československé národní rady. V prosinci 1916 vymohl u Dohody stanovit válečným cílem osvobození Čechoslováků. S M. R. Štefánikem prosadil u francouzské vlády budování československých legií. Po dobu Masarykovy cesty do Ruska a USA byl výkonným vůdcem zahraničního odboje. Stál u většiny důležitých událostí zahraničního odboje pro osamostatnění Československa.¹⁶⁴ Po vzniku ČSR byl v první vládě jmenován ministrem zahraničí.

Benešově vládě předcházela Černého úřednická vláda, jež zavedla mnoho stabilizačních opatření, která měla sociální dopad na široké vrstvy obyvatelstva, tudíž byla velmi nepopulární. Vláda byla v podstatě řízená Pětkou, která si v době Masarykovy nepřítomnosti v zemi přisvojila veškeré zákulisní řízení parlamentu a kabinetu. Faktem zůstává, že v této době nastávala uvnitř republiky zřetelná stabilizace oproti předchozímu období a připravoval se tak prostor pro případnou parlamentní vládu. Černého úřednická vláda, se kterou se původně počítalo jako s dočasnou, přestávala být v té době nezbytná. Podstatný podíl na odstoupení Černého vlády měl i boj mezi Hradem a Kramářem, stojícím v čele národní demokratické strany, při politických diskuzích týkajících se případných voleb prezidenta. Důvodem k těmto diskuzím bylo vážné onemocnění prezidenta Masaryka.

2.1.7 Benešova vláda (26. září 1921 – 7. října 1922)

Vláda vedená E. Benešem byla prezidentem T. G. Masarykem jmenována dne 26. září 1921. Situace mezi jednotlivými stranami, Pětkou a Hradem byla před jejím

¹⁶² Více o Benešovo životě: ZEMAN, Zbyněk Anthony Bohuslav. *Edvard Beneš: politický životopis*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 444 s. ISBN 978-80-204-2062-6.

¹⁶³ Více informací: PROKŠ, Petr. *Politikové a vznik republiky: 1914-1918*. Vyd. 1. Praha: Prospektrum, 1998. 238 s. ISBN 80-7175-078-6.

¹⁶⁴ ZEMAN, Zbyněk Anthony Bohuslav. *Edvard Beneš: politický životopis*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. s. 29. ISBN 978-80-204-2062-6.

jmenováním značně napjatá. Právě osoba E. Beneše byla předmětem častých diskusí a neshod (i po jmenování této vlády). Předmětem sporu se stalo, zda v případě nutnosti právě on nahradí nemocného prezidenta Masaryka v jeho funkci. Po mocenském boji, kdy se nejprve zdálo, že na post předsedy vlády usedne A. Švehla, nakonec Masaryk prezidentem zůstal a do čela vlády usedl právě E. Beneš.¹⁶⁵ Tím došlo k posílení pozic Hradu i k upevnění pozice E. Beneše na vnitropolitické i mezinárodní úrovni.

Nešlo o klasickou úřednickou vládu, byla složena z větší části ze zástupců politických stran a z části z nestranických ministrů.¹⁶⁶ Ve vládě usedli tři agrárníci a sociální demokraté; dva lidovci a čs. socialisté; jeden národní demokrat a čtyři odborníci včetně E. Beneše.¹⁶⁷ Kromě funkce ministerského předsedy byl E. Beneš i nadále v křesle ministra zahraničních věcí. Dostal tak možnost přímo ovlivňovat vnitrostátní politiku pro potřeby politiky zahraniční.

Benešovo doménou zůstávala zahraniční politika, jeho působení v roli předsedy vlády bylo častým terčem kritiky. Vládní program byl před Národním shromážděním přednesen 18. října 1921, schválen byl 156 hlasy v Poslanecké sněmovně, v Senátu 94 hlasy. Kromě podpory stran Pětky vyslovil podporu vládě i klub živnostenské strany.¹⁶⁸

Beneš se za doby svého předsednictví snažil omezit moc Pětky a provádět samostatnou politiku. Pro jeho jmenování na post premiéra mohla hrát roli i idea, že některé německé strany byly do určité míry ochotné s Hradem spolupracovat. Faktem zůstává, že poslanci a senátoři německých a občanských stran, kteří se od srpna 1920 neúčastnili zasedání parlamentu, se do něj po jmenování Benešovy vlády vrátili.¹⁶⁹ Poprvé byla veřejně naznačena i možnost zasednutí německých politiků ve vládě. Z toho však za Benešovy vlády sešlo kvůli národnostním problémům a odmítavému

¹⁶⁵ Více o zákulisních jednáních: KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. s. 181-191. ISBN 80-85846-06-3.

¹⁶⁶ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. I., 1918-1919*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 190. ISBN 80-7106-036-4.

¹⁶⁷ Oficiální parlamentní publikace Beneše formálně řadí za ministra poslaného do vlády za poslanecký klub národně socialistický.

¹⁶⁸ *Programové prohlášení vlády z 18. 10. 1921*. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/edvard-benes/ppv-1921-1922-benes.pdf>

¹⁶⁹ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. s. 187. ISBN 80-85846-06-3.

postoji k německým hospodářským požadavkům. Němci se nakonec postavili proti vládě.

Po celou dobu vládnutí Benešova kabinetu docházelo k rozporům a bojům mezi předsedou vlády a Pětkou. Členové Pětky nebyli členy vlády, jako tomu bylo ve vládách předchozích, výjimku tvořil lidovecký Jan Šámal. Šlo o snahu Pětky vytvořit slabý kabinet. Zástupci stran Pětky poslali do vlády druhořadé politiky a doufali, že se Beneš politicky znemožní. Hrad naopak předpokládal, že se Benešova politická role při jeho předsednictví posílí.¹⁷⁰ Postupem času se již tak dost napjaté vztahy mezi Pětkou a Hradem, respektive mezi Pětkou a Benešem, přioströovaly. T. G. Masaryk se od Pětky izoloval. To mělo za následek i několikaměsíční přerušení pravidelných návštěv A. Švehly u Masaryka. Pětka si v této době upravila své postavení. Na její mimoparlamentní postavení a autokratické jednání bylo čím dál více upozorňováno. Byla zvolena osmnáctičlenná komise z majoritních stran všennárodní koalice a dvou Slováků, která si zvolila předsednictvo pro řešení důležitých otázek, skládalo se z pěti zástupců, to byli právě členové Pětky.¹⁷¹

Od konce léta roku 1921 bylo nutné řešit poměrně složitou mezinárodní situaci, hrozil návrat Habsburků k moci, byl zahájen boj o integritu Uher. Pro Československo to znamenalo vysoké nebezpečí především proto, že se tento pokus děl s vědomím významných anglických a některých francouzských kruhů. Proti tomuto vývoji Československo spolu s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců zareagovalo 23. října mobilizací.¹⁷² Mobilizaci provázely problémy, mnozí občané odmítali nastoupit, hlavně Maďaři a Němci. Proti mobilizaci protestovali komunisté, v některých oblastech docházelo k nepokojům a konfliktům. Za viníka této situace byl často označován E. Beneš. Sílily hlasy po podání jeho demise na post předsedy vlády. Mobilizace však také znamenala pro zahraniční pohled zvýšení prestiže státu, které bylo doprovázeno vylepšením zahraničních vztahů s Rakouskem a Polskem. K demobilizaci čs. armády došlo v listopadu 1921.

¹⁷⁰ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. I., 1918-1919*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 191. ISBN 80-7106-036-4.

¹⁷¹ DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. s. 103. ISBN 80-209-0128-0.

¹⁷² OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 129. ISBN 978-808-6107-479.

V mezinárodních kruzích se postupně zhoršovaly mezinárodní vztahy mezi Francií a Anglií, proto se E. Beneš pokusil pojistit bezpečnost Československa uzavřením československo-sovětské prozatímní smlouvy. To se setkalo se silným odporem národně demokratické strany v čele s K. Kramářem, ke které se připojila i část sociální demokracie, agrárníci a lidová strana. Byla tak znemožněna ratifikace této smlouvy parlamentem a narušena politická podpora vlády.

K rozporům v poslanecké sněmovně došlo 27. ledna 1922 v průběhu jednání o dodatečné finanční částce pro armádu. Proti návrhu byli komunisté, pokusili se zmařit jednání, v čemž je podpořili němečtí nacionálové upozorňující na postup vlády vůči požadavkům německé menšiny a němečtí sociální demokraté z důvodu antimilitarismu. Situace v parlamentu se značně vyhrotila. „*A pak z německých řad vylétla skleněná nádobka, roztránila se nad předsednickými lavicemi o zeď, sálem se šířil strašný pach a musel být dočasně vyklizen.*“¹⁷³ Smrdutou bombu vrhl Alois Baeran, poslanec německých nacionálů, jeho strana se od tohoto činu distancovala. Na to zareagovala pětková majorita¹⁷⁴ a došlo k vydání trestního oznámení, které nebylo zcela v souladu s předpisy. Proti tomu se ohradil Německý parlamentní svaz a zástupci německých občanských stran opustili jednání. V jejich nepřítomnosti byl A. Baeran zbaven poslanecké imunity. Incident vedl k opětovnému zhoršení vztahů česko-německých a parlamentní spolupráce byla vzdána.¹⁷⁵ Těmito okolnostmi došlo i k selhání plánu Hradu na odstavení Pětky pomocí spolupráce s německými stranami. Následovaly spekulace v tisku o Benešově demisi. E. Beneš byl v té době nucen odjet na konferenci v Janově, ve svém úřadu premiéra však ještě setrval.

T. G. Masaryk, pobývající na Capri, postupně o možnosti nahrazení vytíženého E. Beneše čím dál více uvažoval, nejbližší k realitě byla varianta se jmenováním Přemysla Šámala¹⁷⁶ předsedou vlády. Další možností bylo jmenování zcela nové úřednické vlády, k žádné v zákulisí projednávané variantě však prozatím nedošlo.

Benešův kabinet v době svého funkčního období musel čelit různým reakcím na nutné ekonomické změny. Docházelo k úpravě cel a tarifů a přeorientování výroby na

¹⁷³ Tamtéž, s. 198.

¹⁷⁴ Trestní oznámení podal předseda poslanecké sněmovny F. Tomášek.

¹⁷⁵ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. s. 199. ISBN 80-85846-06-3.

¹⁷⁶ Byl šéfem Kanceláře prezidenta republiky, proti této variantě vystoupili socialističtí ministři.

mírové trhy. Složitější než tomu bylo v rámci monarchie, byl vstup ČSR na zahraniční trhy, zároveň bylo nutné čelit dopadům deflační politiky. Uvnitř státu přinášely změny pokles cen, ale také mezd a platů a zvyšující se nezaměstnanost. Důsledkem byly sociální konflikty a stávky. V únoru roku 1922 proběhla generální stávka horníků, v dubnu začali stávkovat kovodělníci ad. Řešení těchto problémů ztěžovala Benešova častá nepřítomnost kvůli zahraničním záležitostem. Kritika mířená proti E. Benešovi a jeho setrvávání ve dvou funkcích sílila, největším odpůrcem a kritikem E. Beneše zůstal K. Kramář.

Předmětem sporu mezi Pětkou a Hradem se stala otázka proplácení válečných půjček habsburskému státu, vysokoškolský zákon i průběh pozemkové reformy.¹⁷⁷ V prosazování vlastních zájmů v těchto problematikách vyšla lépe Pětka, některým jejím požadavkům E. Beneš ustoupil. T. G. Masaryk slíbil ústupky pro skupiny obyvatel, kterých se tyto otázky týkaly, E. Benešovi jeho postup vytkl. Němečtí zástupci si stěžovali na nespravedlivý průběh pozemkové reformy vůči nim a na řešení situace v otázce válečných půjček. Kramářova kampaň proti Hradu stále pokračovala. Stupňování kritiky E. Beneše vedlo k přibývání hlasů požadujících jeho odstoupení z čela vlády. V dané situaci T. G. Masaryk uznal, že dále vláda pokračovat nemůže. Po vyjednávání došlo ke kompromisu - nová vláda bude opět vládou Pětky, její členové budou ministři, bude čistě parlamentní, ale ministrem zahraničí zůstane jako odborník E. Beneš. Tomu bylo A. Švehlou a T. G. Masarykem doporučeno vstoupit do nějaké politické strany, aby mohl být parlamentním ministrem. Po důkladném zvážení různých variant a dlouhých jednáních o konkrétní ministerská křesla ve vládě nakonec došlo k dohodě, že bude jmenována vláda v čele s agrárníkem A. Švehlou.¹⁷⁸ Benešova vláda podala demisi 5. října 1922. Po dalších vyjednáváních nastoupil do úřadu kabinet A. Švehly 7. října 1922.

2.1.8 Antonín Švehla (15. dubna 1873 – 12. prosince 1933)

Jednou z nejvýznamnějších politických osobností při formování politického systému první republiky byl bezesporu agrárník Antonín Švehla. Narodil se v Hostivaři

¹⁷⁷ Více KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. s. 222 ad. ISBN 80-85846-06-3.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 229.

u Prahy na statku v domě čp. 2 jako deváté dítě. Jeho otec Antonín Švehla starší byl prvním místopředsedou *Sdružení českých zemědělců*, v roce 1899 byl spoluzakladatelem strany agrární, čímž byl jeho syn A. Švehla hluboce ovlivněn. Stejně tak ho ovlivnilo podílení se na práci v zemědělství od útlého věku. Po obecní škole navštěvoval tři roky nižší gymnázium v Praze, do kvarty nastoupil kvůli německému jazyku v České Lípě. Po smrti svého otce převzal rodinné hospodářství, které měl původně přebrat jeho o dva roky mladší bratr Josef, ten však náhle zemřel. V roce 1899 Švehla uzavřel sňatek s Bohumilou Čechelskou, se kterou měl dvě děti – Helenu a Antonína. Helena se později vdala za Josefa Černého, který byl ministrem vnitra v letech 1934 až 1938.¹⁷⁹

Ve veřejném životě se A. Švehla angažoval od mládí, roku 1893 v Hostivaři založil tělocvičnou jednotu Sokol. Koncem 90. let zastával myšlenku samostatného politického hnutí českých zemědělců. Politickou kariéru odstartoval roku 1901, kdy stanul ve výboru *Tiskařského a vydavatelského družstva rolnického*¹⁸⁰, později byl jeho předsedou. Od 90. let se angažoval v agrárním hnutí, měl vliv na vydávání agrárního listu *Obrana zemědělců*, do kterého občasně přispíval.

Roku 1902 byl A. Švehla členem výboru *Sdružení českých zemědělců*, jehož se stal místopředsedou. Poté začal velmi výrazným způsobem zasahovat do politiky a ideologie agrární strany. Jeho zásluhou se strana stala pevně organizačně stmelenu a masovou stranou. Uvnitř strany od jejího počátku existovaly dva proudy: konzervativní a umírněný (lidový). *Uvnitř strany bylo od počátku patrné napětí mezi konzervativním, „velkostatkářským“ křídlem vedeným Karlem Práškem a křídlem „lidovým“, reprezentovaným Antonínem Švehlou. Hlavním jádrem sporu byl rozdílný pohled na to, kdo má venkov politicky reprezentovat. Zatímco Prášek upřednostňoval velkostatkářské křídlo, Švehla pod heslem Venkov – jedna rodina usiluje o „mezitřídní“ pojetí strany jako reprezentanta všech venkovských obyvatel.*¹⁸¹ Orientace na členskou základnu složenou ze středních a velkých sedláků byla Švehlovou zásluhou rozšířena na veškeré zemědělské a venkovské obyvatelstvo. A. Švehla stál u sloučení moravsko-slezské agrární strany v jednotnou organizaci.

¹⁷⁹ DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. s. 15 ad. ISBN 80-209-0128-0.

¹⁸⁰ Později zvaného *Novina*.

¹⁸¹ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s. 57. ISBN 80-86898-50-4.

Do povědomí především rolníků se A. Švehla dostal po boji za zájmy pěstitelů řepy proti nespravedlivým podmínkám cukrovarníků, ze kterého vyústilo založení *Ústřední jednoty řepařů*.¹⁸² Dalším důležitým krokem bylo založení *Rolnické tiskárny* a od roku 1906 vydávání prvního agrárního deníku v Rakousko-Uhersku nesoucího název *Venkov*. Zastával názor, že o českých záležitostech je potřeba rozhodovat z Čech, kvůli tomu odmítl kandidovat do vídeňské říšské rady. Od roku 1908 byl v českém zemském sněmu, zastával funkci předsedy agrárního poslaneckého klubu. Přičinil se zde o ochranu zemědělského podnikání, zrušení zemských kurií a sanaci zemských financí. Podpora jeho snahy o vytvoření masové strany byla pozitivně vnímána i na Slovensku. Roku 1909 byl zvolen předsedou agrární strany. Volby do říšské rady roku 1911 znamenaly pro agrárníky přeměnu v nejsilnější českou politickou stranu. Roku 1912 se stal A. Švehla předsedou svazu českých poslanců na zemském sněmu, v této funkci protestoval proti přijetí anenských patentů, kterými byla zastavena činnost zemského sněmu. Byl zastáncem všeobecného volebního práva.

Po vypuknutí první světové války se Švehla přesunul z veřejné politiky do ústraní, odkud však silně zasahoval do politického dění. Byl ve styku s Maffií, její list *Hlasatel* se tiskl v tiskárně agrárního tiskařského družstva. Snahou A. Švehly v této době bylo sjednocení české politiky v rámci prorakouského oportunismu. Roku 1916 stál u vzniku Českého svazu poslanců říšské rady a Národního výboru v Praze. Jeho rezervovaný postoj byl patrný i z jeho rozpačitých reakcí k Tříkrálové deklaraci. Až v polovině dubna 1918 se definitivně přiklonil k ideji vzniku samostatného českého, respektive československého státu. V červenci 1918 prosadil reorganizaci Národního výboru. Snahu kladl na zásobování obyvatelstva, podpořil vznik hospodářských ústředen, které měly řídit distribuci důležitých surovin. Po odjezdu domácích politiků na jednání do Ženevy dne 23. října 1918 zůstal v Praze jako místopředseda Národního výboru a stanul tak v jeho čele. Velmi důležitou úlohu sehrál společně s F. Soukupem při samotném převratu. Dne 28. října 1918 převzali do správy Státní obilní ústav. A. Švehla jednal se zemským místodržitelstvím o převzetí moci a podílel se na oficiálním vyhlášení samostatnosti československého státu.¹⁸³

¹⁸² ZDEŇKOVÁ, Marie a AUGUSTA, Pavel, ed. *Antonín Švehla a Hostivař: k příležitosti 130. výročí narození (15.4.1873) a 70. výročí úmrtí (12.12.1933) Antonína Švehly*. Vyd. 1. Praha: Milpo media, 2003. s. 73. ISBN 80-86098-33-8.

¹⁸³ KOLÁŘ, František a kol. *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 1998. s. 262 ad. ISBN 80-901509-8-5.

Švehlova činnost po vzniku samostatného státu byla nejprve zaměřena na jednání o spolupráci německých politických představitelů v českých zemích, tato snaha však byla neúspěšná. Složení Národního výboru bylo sestaveno dle Švehlova návrhu tzv. *Švehlova klíče*, vycházelo se z výsledků voleb do říšské rady v roce 1911. Pomocí Národního výboru A. Švehla usměrňoval kroky okresních úřadů ve zmatku vzniklém při převratu.

Dne 14. listopadu 1918 byl A. Švehla jmenován do funkce ministra vnitra. Ze své funkce omezil činnosti revolučních orgánů a upozornil okresní úřady a policii na dodržování zákonů a demokratických principů správy. Jeho přístup v řízení ministerstva vnitra byl veden snahou o stabilizaci situace, jeho strategie se vyhýbala konfrontaci státní moci s davy, které byly v revoluční náladě, ještě podpořené materiálními nedostatky. Za tento přístup byl kritizován.

V době Kramářovy vlády se mu za daných okolností v časté nepřítomnosti předsedy vlády dostávalo z funkce místopředsedy kabinetu silných pravomocí. *„Za Kramářovy vlády se Švehla prostřednictvím své funkce místopředsedy vlády a ministra vnitra zabýval domácími a zahraničními záležitostmi. Měl značný vliv, neboť Kramář s výjimkou dvou měsíců pobýval po celou dobu trvání své vlády na mírové konferenci. Na schůzi vlády dne 14. ledna 1919 byly Švehlovi poskytnuty premiérské pravomoci ve všech otázkách, jež měl ovšem řešit ve spolupráci s tříčlenným pluralitním ministerským výborem, tvořeným Habrmanem, sociálním demokratem a ministrem školství a kultury, Klofáčem, socialistou a ministrem obrany, a Jaroslavem Stránským (1884-1973), státoprávním demokratem a ministrem obchodu.“*¹⁸⁴ V prvních letech republiky byl velmi důležitý Švehlův vliv při vládních jednání, jeho specifikem bylo v těchto situacích hledání kompromisů a společné řeči mezi zástupci politických stran. *„Katalyzátorem mezistranické spolupráce a dobrých vztahů mezi stranickými vůdci byl Švehla. Jeho politický styl měl mnoho společného s jeho úspěchem při vyjednávání. I když se de facto stal premiérem, nepokoušel se politiku diktovat, ale místo toho usiloval o podporu dalších politických stran v rámci jakéhosi užšího ministerského výboru, který spojoval agrárníky, sociální demokraty, socialisty a státoprávní demokraty.“*¹⁸⁵

¹⁸⁴ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 65. ISBN 80-7203-366-2.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 68.

V době Tusarovy vlády rudozelené koalice loajálně spolupracoval s pravým křídlem sociální demokracie i s českými socialisty. Vztah mezi ním a T. G. Masarykem, který byl zprvu velmi chladný, se v této době výrazně zlepšil, společně se pravidelně scházeli a probírali mnohá politická rozhodnutí a případné varianty dalšího politického vývoje. A. Švehla se zasloužil o hladký odchod národních demokratů a lidovců z koalice roku 1919, jejich zástupci však byli nadále zváni na porady předsedů poslaneckých klubů a podíleli se na přípravě ústavy. V otázce ústavy A. Švehla usiloval, jako jednatel užšího výkonného výboru jednajícího o formulacích ústavy, o celonárodní dohodu.

Další jeho snahou bylo prosazení pozemkové reformy, která byla svěřena agrárníkům právě němu. Ve vnitrostranické politice se Švehla snažil v rámci možností udržovat dobré vztahy mezi stranickými křídly. *„Švehla byl člověk, kterého měla většina jeho politických protivníků ráda a jemuž důvěřovala. Jelikož ve straně existovaly různé silné osobnosti ztělesňující jak umírněné, tak konzervativní tendence, musel Švehla hledat cesty, jak obě strany uspokojit. Ačkoli konzervativci nebyli příliš početně silní, byli finančně a politicky vlivní a Švehla se je nikdy nepokusil připravit o podíl na moci. Naopak vždycky zajistil, aby konzervativci měli své zástupce ve vládě.“*¹⁸⁶ Přesto občas docházelo mezi křídly k různě silným rozepřím. Po jedné z nich odešel představitel velkostatkářského křídla R. Bergman, podobně odešel i K. Prášek. Tyto události byly významné v tom smyslu, že vedly k výraznému zvýšení vlivu na řízení strany pro skupinu kolem A. Švehly. Ten také podporoval vznik mnohých zájmových organizací, jež měly prosazovat zájmy skupin stranických stoupenců.

V červnu 1922 došlo pod Švehlovým vedením ke sloučení se Slovenskou národní a rolnickou stranou, strana od té doby nesla jméno *Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu*. Nový program strany lze považovat za velmi liberální, v některých případech téměř revoluční.¹⁸⁷

Při krizi vzniklé v důsledku rozepří v sociální demokracii a celkové politické nestabilitě v létě roku 1920, kdy se rozpadla vládní většina, došlo po jednáních V. Tusara, A. Švehly a T. G. Masaryka ke stanovení nepolitické úřednické vlády sestavené z odborníků. V čele této vlády a na postu ministra vnitra stanul Jan Černý.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 140. .

¹⁸⁷ CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. s. 73. ISBN 80-86898-50-4.

A. Švehla se pokusil o spolupráci s BdL a německými sociálními demokraty, jednal o případném vstupu do Černého vlády, jejich požadavky však byly nepřijatelné. Vliv politických stran na tuto vládu zajišťovala Pětka, jejíž linii udával právě A. Švehla.

V létě roku 1921 probíhala jednání o obnovení vládní koalice. Očekávalo se, že v čele vlády zasedne A. Švehla, kvůli zdravotním důvodům se tak nestalo. V čele vlády stanul E. Beneš. Názory historiků na skutečný důvod vzniku Benešovy poloúřednické vlády se různí.¹⁸⁸ „*To, k čemu došlo před vyhlášením Benešovy vlády, je předmětem spekulací. Podle tradičních výkladů si Švehlova nemoc vyžádala, aby se postu předsedy vlády chopil někdo jiný, a Beneš byl logickým kandidátem. Většina historiků tvrdí, že se vůdci Pětky domnívali, že by jejich přítomnost ve vládě roznítla sociální neklid trvající po celou dobu Černého vlády. Benešův kabinet měl tudíž být přechodným uspořádáním, jež usnadní přechod od vlády odborníků k úplné parlamentní vládě. Skutečnost, že Beneš zastával jak post premiéra, tak ministra zahraničí, naznačovala, že úlohu vůdce koalice nebude vzhledem k množství práce, které každý z obou postů vyžadoval, vykonávat dlouho.*“¹⁸⁹ Základem vlády se staly politické strany Pětky doplněné čtyřmi odborníky. V době této vlády došlo ke zhoršení vztahů mezi Hradem a Pětkou i mezi T. G. Masarykem a A. Švehlou, kteří se na počátku roku 1922 přestali pravidelně scházet.¹⁹⁰ Po skončení druhé Tusarovy vlády do konce vlády Benešovy nebyl A. Švehla v žádné vládní funkci. Tuto dobu věnoval rozšiřování a upevňování struktur uvnitř agrární strany. „*Díky Švehlovu úsilí a snaze jeho spolupracovníků se agrární strana zformovala do jedné z nejdisciplinovanějších a nejlépe organizovaných politických sil v republice, zvětšovala svou členskou základnu, zvyšovala počet svých přidružených organizací a upevňovala své postavení v Národním shromáždění tím způsobem, že se spojovala se slovenskými agrárníky.*“¹⁹¹

A. Švehla se nevěnoval politické činnosti jen na domácí půdě, udržoval styky se zahraničními zástupci agrárního hnutí. V Praze bylo počátkem dvacátých let založeno *Mezinárodní politické byrů*, které se v roce 1927 přeměnilo na mezinárodní organizaci agrárních politických stran, které se A. Švehla stal předsedou.¹⁹²

¹⁸⁸ Jindřich Dejmek; Antonín Klimek.

¹⁸⁹ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 101. ISBN 80-7203-366-2.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 104.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 109.

¹⁹² HANZAL, Josef. *Antonín Švehla*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1993. s. 7. ISBN 80-85787-13-X.

Celkový vliv A. Švehly na politický systém první republiky byl velmi výrazný i v době, kdy ještě nepředsedal vládě. U politických stran a mezi politiky často sloužil jako arbitr. Jeho zásluhou překlenuli agrárníci v Kramářově vládě propast mezi umírněnými socialisty a národními demokraty. To, s jistými protesty radikálů sociální demokracie a konzervativců v agrární straně, pokračovalo i v Tusarově vládě. Švehlova zákulisní moc byla velmi výrazná. Stál v čele Pětky, která specifickým způsobem zajišťovala funkčnost vlád a prakticky z pozadí určovala všechna důležitá rozhodnutí. Jeho vliv na nalézání kompromisů byl velký, jak v rámci agrární strany, tak i ve vládě. „*V koalicích a Pětce byla základním kamenem spolupráce agrární strana a maltou, která držela tento kámen na jeho místě, byl Švehla, muž, který neúnavně pracoval na tom, aby zájmy jednotlivých skupin v rámci agrární strany byly v rovnováze a aby bylo vyhověno i požadavkům dalších vlivných uskupení a jednotlivců v československé republice.*“¹⁹³ A. Švehla používal podobné metody pro udržení jednoty ve straně, ve vládě, v Národním shromáždění i v Pětce: zajistit podíl na moci těm, kteří byli ochotni činit kompromisy. Udržení agrární strany jako celku bylo jednou z jeho priorit. Správná činnost výkonného výboru agrární strany složeného z konzervativců, umírněných a od roku 1922 i Slováků, fungovala především Švehlovou zásluhou. Zvláště v době kdy nebylo výjimkou, že jednotlivá křídla daných politických stran měla mnohdy ideologicky blíže ke křídlům stran jiných. „*Švehlovy dovednosti a tuhá stranická disciplína přispěly k zachování jednoty agrární strany a zajistily straně její postavení jakožto jedné z nejrozhodnějších politických sil ve státě. Když byla správa strany i státu v pořádku, chystal se Švehla zapojit agrárníky do budování nové koalice, která měla vládnout státu; koalice, která měla dát vzniknout nejdéle trvající vládě v dějinách první republiky.*“¹⁹⁴ Poslední období agrárníků, kdy jim vážněji hrozilo rozštěpení jednotlivých křídel, bylo před volbami roku 1925. Po vzniku Československa agrárníci zmařili všechny pokusy o odštěpení větších skupin včetně pravicových pokusů R. Bergmana v roce 1919, Selského svazu v letech 1922 a 1923, J. Kubíčka v roce 1924 a K. Práška v letech 1924 až 1925 a s tím i souvisejících pokusů o založení konkurenčních stran.¹⁹⁵

¹⁹³ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 108. ISBN 80-7203-366-2.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 143.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 156.

2.1.9 První Švehlova vláda (7. října 1922 – 9. prosince 1925)

V červenci 1921 po několika měsících jednání odcestoval Gustav Habrman, aby jménem Pětky probral s T. G. Masarykem možnost vypsání nových voleb, s čímž prezident Masaryk nesouhlasil kvůli obavám z možného úspěchu klerikálů či komunistů. Kvůli nutnosti řešit závažné problémy, vzniklé hlavně dědictvím deflační politiky minulých let, které nemohla řešit úřednická vláda E. Beneše, si byli straničtí vůdci vědomi nutnosti změn ve vládě. To bylo ještě umocněno četnými spory a politickými neshodami. Nejprve nebylo zcela jasné, zda dojde k výměně premiéra a jestli bude nová vláda úřednická. Nakonec vznikla společná dohoda o sestavení nové parlamentní vlády, poprvé čistě demokratické sestavené dle výsledků voleb z dubna 1920.¹⁹⁶ Předsedou vlády se stal A. Švehla, který projevil zájem stanout na postu premiéra již před jmenováním vlády Edvarda Beneše, který byl i nyní ministrem zahraničí.

Vláda A. Švehly byla jmenována dne 7. října 1922 a poprvé tak agrární strana stanula v čele kabinetu. Šlo o v pořadí sedmou československou vládu.¹⁹⁷ Ve všenárodní koalici byli zastoupeni agrárníci, ČSDSD, ČSNS, lidovci a národní demokraté. Veškerá rozhodnutí byla předjednána v Pětce, která se skládala ze zástupců koaličních politických stran. *„Každý z představitelů Pětky stál v čele ministerské delegace své strany: Bechyně, ministr školství a národní kultury, vedl sociálně demokratické; Stríbrný, ministr železnic, ministry socialistické; Švehla ministry agrární; Šrámek, ministr spravedlnosti, ministry lidovecké; Rašín, ministr financí, ministry národně demokratické.“*¹⁹⁸ Jediným ministrem bez politické příslušnosti byl J. Kállay jako ministr pro Slovensko. V opozici stanuli komunisté, Němci, Maďaři a slovenští lidé.

Programovým prohlášením vlády byla společná dohoda politických stran ve vládě. Celý program a organizační řád byly předjednány v Pětce. Tento postup A. Švehlovi vyhovoval. *„Švehla se vyznačoval silným demokratickým přesvědčením. Jeho víra v masy a jejich schopnost vybrat si schopné vůdce je patrná ze snahy*

¹⁹⁶ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 145. ISBN 80-7203-366-2.

¹⁹⁷ Včetně prozatímní vlády.

¹⁹⁸ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 146. ISBN 80-7203-366-2.

*o posílení samosprávních místních organizací v agrární straně a z jeho obhajoby boje za všeobecné volební právo před první světovou válkou. Měl však nicméně obavy o schopnost zákonodárných orgánů účinně vládnout, a dával proto přednost výborům, vládním kabinetům a malým skupinám lidí.*¹⁹⁹ Program koalice A. Švehla přednesl před Národním shromážděním v Rudolfínu. Jeho hlavní body se týkaly správného hospodářského vývoje všech odvětví výroby, snížení nezaměstnanosti, daňové reformy, nastolení zásad rovnosti mezi průmyslovou a zemědělskou výrobou pomocí cel a sociálního zabezpečení, zlepšení školství, vyřešení problematiky vztahu církve a státu a celkového stabilizování politického prostředí. Program vlády²⁰⁰ byl schválen 156 hlasy poslanců a 88 hlasy senátorů 24. října 1922. Nejméně sporným bodem programu bylo schválení rozpočtu na rok 1923.²⁰¹ Rozpočet byl koncem roku přijat, přičemž dalších pokroků se vláda, respektive Pětka, tak rychle nedobrala.

Dle dříve schváleného zákona *o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé* z 29. února 1920²⁰² měl být v roce 1923 zaveden na celém území Československa župní systém. Proti zavedení tohoto systému silně protestovali slovenští ľudáci, kteří se obávali centralizačních tendencí, které vnímali jako ohrožení slovenské autonomie. Proti byli i zástupci správních orgánů českých měst a krajů, kteří nesouhlasili s upouštěním od historických zemských sněmů. V předvečer uplatnění tohoto zákona národní demokraté prostřednictvím Pětky opatření vetovali. Důvodem k tomu jim byla obava z prudkého nárůstu počtu německých úředníků v některých župách. Vedoucí představitelé politických stran, včetně A. Švehly, kteří tuto reformu podporovali, nechtěli riskovat případný rozpad koalice a raději odložili problematiku župního systému na pozdější dobu.²⁰³

Začátkem ledna roku 1923 A. Švehla onemocněl a svým dočasným nástupcem jmenoval G. Habrmana. Po jeho neúspěšném vedení vlády se stal místopředsedou vlády J. Malypetr. Za Švehlovy nepřítomnosti nebyla koalice schopna najít společnou řeč.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 135.

²⁰⁰ *Programové prohlášení vlády z 24. 10. 1922.* [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/ppv-1922-1925-svehla.pdf>

²⁰¹ DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. s. 111-119. ISBN 80-209-0128-0.

²⁰² Zákon č. 126/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé.

²⁰³ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 149. ISBN 80-7203-366-2.

Spor vznikl při jednání o snížení platů státním zaměstnancům.²⁰⁴ Do období nepřítomnosti A. Švehly spadalo spáchání atentátu na ministra financí A. Rašína. Toho v ministerstvu financí nahradil Bohdan Bečkaa jeho místo v Pětce zaujal František Lukavský a později K. Kramář. Reakcí na tuto událost byla snaha legislativně zajistit bezpečnost státu. Další příčinou k ochraně bezpečnosti státu byly zesílené extrémistické tendence zleva i zprava. Konkrétními varovnými signály byly nástup fašistického režimu v Bulharsku a Itálii a povstání socialistů a komunistů v Krakově. Záštitou nad ochranou státu se stal zákon na ochranu republiky, který byl vydán 19. března 1923.²⁰⁵ „Na podzim 1922 bylo založeno Národní hnutí jako odraz nástupu fašistického režimu v Itálii; v zemi byly v akci pozůstatky menšinové iredenty, přiznaná revolučnost krajní levice a fanatismus jedinců. To všechno ohrožovalo či mohlo ohrozit stát a jeho demokratické zřízení. Vyvolalo naléhavost zákona na ochranu republiky.“²⁰⁶ Zákon umožňoval úřadům potírat různé protistátní a násilné aktivity. Komunisté tento kontroverzní zákon označili za nedemokratický, obávali se jeho případného zneužití. Mezi další odpůrce patřili: levé křídlo československých socialistů, příslušníci menšin a Slováci, kteří chtěli autonomii.²⁰⁷

V polovině května 1923 se Švehla vrátil z ozdravného pobytu na Sicílii a až do jara 1925 neměl žádné závažnější zdravotní potíže.

I přes výše zmíněné problémy vynikala Švehlova první vláda svou poměrnou stabilitou a mezistranickou spoluprací v důležitých otázkách, hledání kompromisů pro dosažení důležitých výsledků bylo Švehlovu doménou. Její setrvání v úřadu bylo nejdelší v meziválečné československé historii. „Pro ideologicky různorodé složky nebylo vytváření shodné politické vůle snadné, ale ve Švehlově dílně československé demokracie a v jeho pragmatickém příklonu k jejím problémům se odmocňovala ideologická střetnutí do reálné vůle k praktickému řešení překážek i úkolů politických, hospodářských i ostatních, včetně církevních a diplomatických, na všech frontách.“²⁰⁸ Postavení státu se konsolidovalo. Německé aktivistické strany ve sněmovně

²⁰⁴ Tamtéž, s. 150.

²⁰⁵ Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. ze dne 19. března 1923, na ochranu republiky.

²⁰⁶ DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. s. 114. ISBN 80-209-0128-0.

²⁰⁷ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 151. ISBN 80-7203-366-2.

²⁰⁸ DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. s. 114. ISBN 80-209-0128-0.

podporovaly část vládních předloh, čímž se postupně utvářelo prostředí pro budoucí hlubší spolupráci a účast německých stran na vládě. Vláda se snažila vypořádat s důsledky deflačního období, snažila se spoléhat na vlastní hospodářské možnosti a rozvoj obchodu a ne na zahraniční půjčky.

„...nebylo jiné země v té době ve střední Evropě, která by byla do té míry schopná a ochotná modernisovat a racionalisovat veškerý hospodářský život a systém vlastními prostředky bez zahraniční pomoci, aniž by usilovala o úplnou soběstačnost. To bylo pokládáno za její největší úspěch; zatím co jiní spojenci západu ve střední Evropě využívali dohodové pomoci, Československo rozšířilo svou průmyslovou výrobu a vývozní přebytky vlastním houževnatým úsilím.“²⁰⁹

Hospodářské úspěchy byly podpořeny zdravými veřejnými financemi a měnovou politikou, v této době klesala i nezaměstnanost.²¹⁰ Důležitým tématem bylo sociální zákonodárství, pomocí kterého mělo dojít ke stabilizaci politické situace v zemi. Největší část národa tvořili dělníci a zemědělci, proto byly otázky sociální péče u těchto skupin velmi důležité. Došlo k řadě jednání mezi socialistickými stranami v koalici a zaměstnaneckými kruhy. Sociální reformy byly po řadě kompromisů dokončeny, přičemž některé z nich byly schválené již předchozími vládami. Roku 1924 byl sněmovnou odhlasován zákon o sociálním pojištění dělnickém²¹¹, který obsahoval i nemocenské a starobní pojištění. V roce 1925 byl odhlasován zákon o pojištění starých osob v samostatném zaměstnání. Vyřešení problému ztenčení výnosnosti výroby v důsledku nákladů na tyto sociální zákony viděli A. Švehla s K. Englišem ve zdravé výrobě, která tyto náklady pokryje. Odměnou za ekonomická břemena vyplývající z nové sociální politiky byla vnitřní stabilizace. Celkově nedošlo k výraznému hospodářskému poklesu, naopak hospodářský růst v rámci možností pokračoval.

Agrární strana podpořila zákony o sociálním pojištění s předpokladem, že bude v budoucnu odsouhlasen zákon chránící zemědělce před dovozem zemědělského zboží ze zahraničí a budou zavedena obilní cla, což bylo součástí koaliční dohody v programu vlády. Agrárníci požadovali celní ochranu, která byla ve vysoké míře poskytována ve sféře průmyslové. Obilí bylo možné dovážet bez jakýchkoliv cel, cla na dobytek byla

²⁰⁹ R. J. KERNER CZECHOSLOVAKIA CHAPTER XII STRANA 240...V DOSTÁL S.115

²¹⁰ Nezaměstnanost na konci roku 1923 na 191 tisíc, v březnu 1924 klesla na 119 tisíc, v listopadu 1924 dokonce klesla nezaměstnanost na 69 tisíc.

²¹¹ Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří ve znění předpisů jej měnících a doplňujících.

velmi nízká oproti clům, která byla v platnosti za Rakousko-Uherska. Po vleklých jednáních a protestech sociálních demokratů byla nakonec zavedena klouzavá cla na obilí a mouku. Tato cla za dané situace nemohla plně poskytnout ochranu domácím zemědělcům, kteří požadovali cla plná a pevná. Mezi politickými stranami se situace vyostřovala. 28. března 1925 ze své funkce odstoupil G. Habrman, místopředseda vlády a ministr sociální péče.

Nepříjemným problémem, který musela Švehlova vláda řešit, byl konflikt mezi katolíky a socialistickými organizacemi a Sokolem. *Pastýřský list* vydali slovenští biskupové, ke kterým se připojili i biskupové čeští. V listu se věřícím zakazovalo stát se členy socialistických organizací a Sokola. Dalším příložením „pod kotle“ v této problematice bylo jednání sněmovny o úpravě svátků a památných dnů, protože zákon rušil některé církevní svátky a zaváděl svátky státní. Následovala tzv. *Marmaggiho aféra*. Dne 6. července 1925 proběhla za účasti prezidenta republiky T. G. Masaryka a předsedy vlády A. Švehly oslava 510. výročí upálení Jana Husa. I přes prohlášení a informování nuncia F. Marmaggiho vládou, že jde o připomínání J. Husa jako historické osobnosti a ne jako představitele protikatolického hnutí. F. Marmaggi na znamení protestu opustil Prahu, vztahy s Vatikánem se razantně zhoršily. Tyto okolnosti vedly i ke zhoršení vztahů mezi katolickými a socialistickými stranami. Šlo především a problematiku odluky církve od státu, kterou nejsilněji zastávala ČSNS. To vedlo k rezignaci J. Stříbrného z postu ministra železnic, jakožto jejího hlavního představitele. Rozpoutání tohoto problému společně s rozpory v otázkách obilních cel a sociálního pojištění dávalo tušit, že se v následujících volbách bude rozhodovat o smýšlení obyvatelstva a jeho příklonu k ideologiím daných politických stran.

Dalším důležitým bodem jednání Švehlovy vlády byla volební reforma. Měla zjednodušit sestavování koalic a posilovat velké politické strany na úkor malých. O definitivní podobě se diskutovalo. A. Švehla nejprve navrhoval zvýšit minimální počet hlasů pro získání křesla v Národním shromáždění z původních 20 000 hlasů na 180 000 hlasů. Nakonec byla nalezena dohoda a strany souhlasily s jiným Švehlovým návrhem, který stanovil nutnost získat většinu hlasů strany alespoň v jednom volebním obvodu. Tímto zákonem byla zeslabena šance malých stran na vstup do NS. K tomu se

vázala i úprava volebních obvodů na území celé republiky. Zákon obsahující tyto změny vstoupil v platnost 15. října 1925.²¹²

Na sklonku období vlády všenárodní koalice, která byla ukončena předčasnými volbami, Švehla ocenil míru spolupráce: „*Tvoření majority není snadným úkolem, plyne z povahy věcí, Tím, že se u nás v nejtěžších dobách – a nejrušnějších – udržela většina, většina velmi různorodá, proveden byl důkaz naší politické schopnosti. Není lepšího měřítko pro stupeň politické vyspělosti nad snášlivost, která je základem kooperace. Ve všem jsme spoléhali na sebe. V politice není zázraků.*“²¹³ V novoročním bilancování vlády roku 1925 Švehla označil uplynulý rok za pokrok uvnitř státu i na poli mezinárodním, prezidentovi republiky sdělil: „*Bylo přijato osm finančních zákonů, jejichž úkol byl dát finančnímu a hospodářskému podnikání zdravý základ a zvýšiti důvěru v ukládání peněz. Vláda provedla úpravu ve státní administrativě, což přispělo k zjednotění pořádku ve veřejném životě, ve finančním hospodářství zvýšením vědomí odpovědnosti a hospodárnosti.*“²¹⁴ Švehlova role v této vládě byla především ve schopnosti donutit vládu k odpovědnosti splnit předem dohodnutý program.

Po odklonu voličů od socialistických stran v obecních volbách na podzim roku 1923, odmítl A. Švehla cokoli v koalici měnit, s tím že pro tvoření vlády jsou zásadní parlamentní volby, čímž neohrozil dohodnutý vládní program. Dostál pozitiva této vlády shrnul takto: „*Její bilance za tři roky byla imponujícím dílem na konsolidaci a stabilisaci hospodářské a finanční, na nichž spočíval všeobecný rozvoj národního a státního života. Ve Švehlově vedení měla vláda odvahu i sílu řešit a vytvářet předpoklady pro takový rozvoj. Nezdráhala se opravit, co z doby revolučního vývoje se ukázalo nevhodné. Učinila konec zbytkům poválečné nálady a nejistoty a i rozkladu a hlavně konec nešetrnosti uvnitř státu; měla odvahu novelisovat četné zákony předcházejícími vládami vydané a hlavně svou konsolidační prací posílila státní autoritu a utužila občanskou kázeň v demokratickém životě.*“²¹⁵

Po letních zápasech o cla a hlavně veřejné mínění spojené s blížícími se parlamentními volbami byla situace ve vládě i v Národním shromáždění velmi

²¹² MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 169 ad. ISBN 80-7203-366-2.

²¹³ DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. s. 116-117. ISBN 80-209-0128-0.

²¹⁴ Tamtéž, s. 115.

²¹⁵ Tamtéž, s. 119.

komplikovaná. Národní shromáždění bylo 16. října 1925 rozpuštěno, parlamentní volby tak byly vypsány půl roku před koncem šestiletého volebního období. Konaly se 15. listopadu 1925. Vyhrála je agrární strana před komunisty. Celkově došlo k oslabení socialistických stran. Tentýž den podala vláda demisi, prezident T. G. Masaryk, po úvahách o nastolení úřednické či poloúřednické vlády, nakonec pověřil sestavením vlády opět A. Švehlu. První Švehlova vláda opustila úřad až 9. prosince 1925, čas mezi tím potřebovala Pětka k sestavení nového kabinetu. První Švehlova vláda byla nejdéle trvající vládou v období první republiky.

2.1.10 Druhá Švehlova vláda (9. prosince 1925 - 18. března 1926)

Druhá Švehlova vláda byla sestavena podle výsledků voleb do Poslanecké sněmovny z 15. listopadu 1925. Agrárníci v nich zvítězili díky schopnému a organizovanému vedení A. Švehly, předchozími výsledkům jeho vlády, silné podpoře strany na Slovensku i na Podkarpatské Rusi. Agrárikům pomohlo prosazení pozemkové reformy, čímž si získali podporu malých a středních rolníků. Celkově dokázali oslovit veškeré sociální vrstvy venkova včetně venkovské inteligence, řemeslníků a živnostníků.

Sestavení vlády však nebylo nikterak jednoduchým úkolem. T. G. Masaryk tvrdil, že volby nepřinesly žádnou podstatnou změnu a navrhoval další vládu odborníků. Jedna z A. Švehlou možných variant Masarykův návrh reflektovala. Švehla navrhoval, aby tři křesla dostali agrárníci; dvě sociální demokraté, českoslovenští socialisté a čeští lidovci; po jednom křesle by dostali národní demokraté a čeští lidovci a čtyři křesla odborníci. S tím nesouhlasili lidovci, kteří chtěli zohlednit jejich volební výsledek. Nakonec došlo k dohodě a A. Švehlovi se podařilo obnovit všennárodní koalici, která byla rozšířena o živnostenskou stranu. Ze sedmnácti členů vlády byli dva odborníci. Agrární strana měla ve vládě stejný počet křesel jako ve vládě předchozí, avšak Karel Engliš a Jozef Kállay - dva odborníci, s agrárníky sympatizovali. V pozadí vlády opět stál koalici kopírující mimoparlamentní orgán - tentokrát *Šestka*.

Masaryk Švehlovu vládu jmenoval 9. prosince 1925. Dne 18. prosince předložil A. Švehla Národnímu shromáždění program vlády²¹⁶, na který negativně reagovali opoziční komunisté, němečtí negativisté i Hlinkovi ěudáci. Švehla zdůraznil nutnost mezistranické spolupráce a navázání na vládu předchozí. „Švehla slíbil, že vyřeší problémy s Vatikánem způsobem, který bude odrážet jak zájem státu, tak bude ctít vyznání věřících. První na seznamu bodů týkajících se zemědělství byl závazek pokračovat ve spravedlivém duchu v pozemkové reformě. Vláda měla zesílit celní ochranu průmyslového a zemědělského zboží a slibovala, že bude pečlivě zvažovat otázku cel při obchodních jednáních se Švýcarskem, Německem, Maďarskem a Jugoslávií.“²¹⁷ Program vlády byl schválen 159 hlasy proti 117 hlasům.

Jistým úspěchem vlády, i když velmi kontroverzním, byl prováděcí předpis k jazykovému zákonu.²¹⁸ Jazykové nařízení bylo vydáno 3. února 1926.²¹⁹ Toto nařízení velmi podrobně upravovalo (ve 101článcích) otázky jazykového práva, které bylo zákonnou úpravou ponecháno k úpravě nařizovací moci. Vznik prováděcího předpisu k jazykovému zákonu byl vyvolán snahou sjednotit koalici v Národním shromáždění proti menšinám, což se stalo terčem kritiky zejména ze strany Němců. Tento zákon umožňoval širší užívání „československého jazyka“ jako oficiálního, výjimkou byla Podkarpatská Rus.²²⁰

Druhá vláda A. Švehly i za velmi krátkou tříměsíční dobu svého trvání zaznamenala několik důležitých momentů. Došlo k projednání návrhu platového zákona pro státní zaměstnance. Ten byl odložen, protože A. Švehla nechtěl unáhleně rozhodovat o této problematice, se kterou se pojila i úprava platů duchovenstva, na kterou naléhala strana lidová. Po shodě T. G. Masaryka s A. Švehlou byl dosazen na post ministra financí nepolitický odborník K. Engliš, který tak mohl pokračovat

²¹⁶ Programové prohlášení vlády z 18. 12. 1925. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-2/ppv-1925-1926-svehla2.pdf>

²¹⁷ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 174. ISBN 80-7203-366-2.

²¹⁸ Zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v Republice československé.

²¹⁹ Vládní nařízení ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy (publikováno pod č. 17/1926 Sb. z. a n.).

²²⁰ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 175. ISBN 80-7203-366-2.

v konsolidaci státních financí.²²¹ Byl schválen zákon o cedulové bance. Po rozporu jestli má být bankou státní či akciovou, byla ustavena Cedulovou banka jako ústav akciový. Jejím cílem bylo pečovat o udržení poměru československé koruny k plnohodnotným zlatým cizím měnám na úrovni posledních dvou let.²²²

Dříve schválený klouzavý celní sazebník se ukázal být v dané situaci nefunkční. Cenová nerovnováha mezi zemědělským a průmyslovým zbožím nadále rostla.²²³ Při projednávání problematiky pevných cel na ochranu zemědělství došlo ke zdlouhavým jednáním mezi koaličními stranami. Socialistické strany se nakonec rozhodly tento návrh nepodpořit kvůli obavě ze zvýšení cen potravin a následných dopadů na dělnictvo, které by se mohlo přiklonit ke komunistům. Došlo tak k porušení koaliční dohody. Sociální demokraté s národními socialisty, po pobídnutí T. G. Masarykem, posléze odešli z vlády. Koalice tím ztratila většinu ve sněmovně. Dne 17. března 1926 podal A. Švehla demisi, ke které se přidala celá vláda. A. Švehla ji odůvodnil svým špatným zdravotním stavem.²²⁴

Ihned po podání demise odjel A. Švehla na zdravotní pobyt do Itálie. Na jeho návrh byla prezidentem jmenována úřednická vláda pod vedením J. Černého. „*Šestka skončila současně s všennárodní koalicí a druhou Švehlovo vládou částečně proto, že sociální demokraté dospěli k závěru, že když ukončí spolupráci s buržoazními stranami, umožní jim to účinněji prosazovat svůj vlastní program. Abychom ale nevinili jen sociální demokraty, je třeba rovněž zdůraznit, že agrárníci a čeští lidovci byli přesvědčeni o tom, že na základě výsledků voleb v roce 1925 bude možné vytvořit nové uskupení tvořené pouze nesocialistickými stranami, a byli tudíž méně nakloněni vyjednávání s levicí. Za této situace byla Švehlova nemoc náhodnou okolností, která zhoršila již tak napjaté vztahy mezi politiky. Odchod sociálních demokratů z koalice spolu se zhroucením Šestky se rovnaly vzdání se tradice socialistickoburžoazní spolupráce, kterou se vyznačovala Kramářova vláda a která trvala i v rámci rudozelené a všennárodní koalice. Rozchodem s minulostí riskovaly vládnoucí strany rozbití*

²²¹Více o Englišovo vedení ministerstva financí v kapitole...potom shrnout stručně v jedné větě.

²²² DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. s. 124. ISBN 80-209-0128-0.

²²³ Miller uvádí 12,2% roku 1924 na 14,7% v roce 1925. MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 175. ISBN 80-7203-366-2.

²²⁴ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 176. ISBN 80-7203-366-2.

křehkého konsensu, na jehož základě byla československá republika zřízena a upevněna. Československá demokracie však přežila, protože tradice kompromisu a vzájemného respektu mezi politickými stranami byla dobře zakotvená.“²²⁵

Dvě Švehlovy vlády na sebe navazovaly. První Švehlovu vládu prosadila Pětka, která nevěřila předsedovi předchozí vlády E. Benešovi, důsledkem byl vznik všenárodní koalice, která tvořila základ obou Švehlových vlád. „Prvá vláda této koalice, která musela čelit několika krizím, nedokázala splnit všechny body svého ambiciozního programu. Rašínovo zavraždění v roce 1923, Švehlova nemoc a politické skandály zdržovaly kroky v oblasti správní reformy, sociálního pojištění, vztahu církve a státu a v oblasti zemědělských cel. Největším úspěchem této vlády byl jazykový zákon a novela volebního zákona, která měla zabránit vstupu malých stran do Národního shromáždění, což bylo opatření, jímž chtěly politické strany posílit koalici. Ve volbách v roce 1925 ztratily vládnoucí strany své výhodné postavení, což je přimělo k tomu, aby koalici rozšířili, avšak tato nová vláda nefungovala o nic účinněji než vláda první. V roce 1926 se Švehlova druhá vláda, všenárodní koalice a na nějaký čas též Pětka zhroutily. Parlamentní politika se zastavila, což vyvolalo potřebu nové vlády odborníků.“²²⁶

Oproti legislativním úspěchům Švehlových vlád lze shrnout, že problémy, které se vyřešit nepodařilo, převládaly. Šlo o problematiku vztahu církve a státu, župního systému, zemědělských cel.²²⁷ Rozhodovací proces v těchto otázkách byl ztížen i mnoha skandály a Švehlovou nemocí, avšak ani bez nich by pro všenárodní koalici bylo velmi složité tyto problémy řešit. Jako důsledek nenalezení kompromisního řešení v těchto otázkách byl rozpad společné koalice socialistů a nesocialistů.

2.1.11 Třetí Švehlova vláda (12. října 1926 – 1. února 1929)

Po demisi druhé Švehlovy vlády nastoupila 18. března 1926 Černého úřednická vláda, která přednesla svůj program 24. března 1926. Tato úřednická vláda neměla příliš silnou parlamentní podporu, k její demisi došlo dne 12. října 1926.

²²⁵ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 177. ISBN 80-7203-366-2.

²²⁶ Tamtéž, s. 145.

²²⁷ Tamtéž, s. 177.

Z pověření v zahraničí zotavujícího se Švehly vedl v průběhu vlády Černého kabinetu jednání o sestavení nové vlády Milan Hodža. Situace byla komplikovaná vzhledem k zániku Šestky, Švehlově pobytu v zahraničí a pobídkám Hradu. Hlavním cílem pro agrární stranu bylo dosažení většiny ve sněmovně pro prosazení ochrany cen zemědělského zboží před importem. Pro tento zájem získala agrární strana podporu německých Bund der Landwirte a maďarských agrárníků, kteří se stavěli ochotně k případné koaliční spolupráci. Byla to první československá vláda s německými zástupci. Dále na spolupráci přistoupila ČSL, která souhlas podmínila již dříve projednávaným zvýšení platu duchovenstva a zástupci Slovenské ľudové strany a ČSND. Jejich vstup do vlády byl důkazem Švehlova tvůrčího manévrování.

Třetí vládu A. Švehla představil 12. října 1926. Byla založená na tzv. zelenočerné či občanské koalici. Poté, co se strany dohodly na obsazení křesel, trvalo ještě několik měsíců, než národní demokraté a slovenští ľudáci ve vládě na dohodnutá ministerská křesla usedli. Původní kabinet se skládal z pěti politických stran doplněných několika odborníky. Vláda byla složena kromě A. Švehly ještě ze tří agrárníků, dvou lidovců, jednoho zástupce živnostenské strany. Do vlády poprvé usedli dva němečtí ministři: za BdL Franz Spina a německý křesťanský socialista Robert Mayr-Harting. Toto složení bylo doplněno pěti odborníky: na postu ministra zahraničí zůstal E. Beneš a na ministerstvu financí K. Engliš.

Program vlády²²⁸ byl schválen 14. října 1926 s podporou 159 hlasů proti 113.²²⁹ Ke dni 15. ledna 1927 bylo zrušeno ministerstvo pro Slovensko, jeho funkce byly přeneseny do kompetence správních úřadů v Bratislavě. Ľudáci Jozef Tiso a Marek Galažík vstoupili do vlády. Jejich místa do té doby zastávali M. Hodža a J. Šrámek. Připojení národních demokratů k vládě proběhlo až po osmnácti měsících, důvodem jim bylo nepřijatelné složení koalice a obavy z reakce členské základny na společnou vládu s Němci.²³⁰ Nakonec 28. dubna 1928 vstoupil do vlády národní demokrat Ladislav Novák.²³¹

²²⁸ *Programové prohlášení vlády z 14. 10. 1926.* [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-3/ppv-1926-1929-svehla3.pdf>

²²⁹ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 2., Kdo po Masarykovi?*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1998. s. 117. ISBN 80-86130-02-9.

²³⁰ Tamtéž, s. 105.

²³¹ Více: tamtéž, s. 106 ad.

Pod Švehlovým vedením byla vytvořena *Osmička* složená ze zástupců koaličních stran, pokračovatel předešlé Pětky a Šestky, avšak bez socialistických stran. Poté co Maďarská národní strana koalici na podzim roku 1927 opustila, ponechala si Osmička své jméno. Její role nebyla natolik zásadní jako v případech Pětky a Šestky. To bylo způsobeno jednak tím, že si strany byly svým programem blíže a nebylo nutné překonávat v rámci koalice silné ideologické rozdíly, jako tomu bylo dříve. Dalším důvodem byl fakt, že zasedání osmi zástupců se příliš nelišilo od zasedání všech dvanácti politických ministrů. Osmičce však zůstala důležitá funkce při prosazování vůle vlády v parlamentu.²³²

Panská koalice novelizovala několik zákonů, proti kterým protestovali socialisté. Došlo ke zvětšení armády. Vláda prodloužila povinnou vojenskou službu na osmnáct měsíců a zbavila vojáky a četníky hlasovacího práva. Nový zákon se věnoval zemskému členění, stanovoval funkci zemských prezidentů, které jmenoval prezident republiky a ministr vnitra jmenoval představitele okresů.²³³ Konflikt mezi agrárníky a sociálními demokraty opět vyvolal systém sociálního pojištění. Sociální demokraté nesouhlasili se snahou agrárníků zahrnout do sociálního pojištění pracovníky v zemědělství a lesnictví.

Cílem Švehlou vedené vlády panské koalice bylo zavedení daňové reformy, kterou chtěli agrárníci již na počátku dvacátých let. Novela zákona byla poslanecké sněmovně předložena v květnu 1927. Přes silné protesty levice byla novela *zákona č. 76/1927 Sb. z. a n.*²³⁴ koalicí přijata. Tato reforma snížila všeobecné daně a zavedla progresivní daň. Pro zemědělce znamenala výrazné snížení daňového zatížení, především se to týkalo malých sedláků a rolníků. Masarykovo snahou bylo přivést do koalice alespoň jednu socialistickou stranu a rozbít tak současnou koalici. S tím A. Švehla nesouhlasil a přál si zachovat panskou koalici. Prosazení daňové reformy bylo důkazem její stability.

A. Švehla byl jako předseda vlády kritizován za nízkou účast na zasedání poslanecké sněmovny, která dosahovala v první jeho vládě 33%, druhé 50% a třetí 17% všech zasedání (oproti tomu J. Černý ve své první vládě 98%, E. Beneš 85%) Do značné míry to bylo způsobené jeho zdravotním stavem. Dalším důvodem bylo Švehlovo upřednostňování zákulisního předjednávání legislativních návrhů a spoléhání

²³² Tamtéž, s. 117.

²³³ Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n. ze dne 14. července 1927, o organizaci politické správy.

²³⁴ Zákon č. 76/1927 Sb. z. a n. ze dne 15. června 1927, o přímých daních.

se na stranickou disciplínu. Zasedání v Národním shromáždění se Švehla obvykle účastnil jen kvůli projevům jménem vlády, zahájení jednání o rozpočtu, odpovědím na závažné interpelace a zajištění schválení důležitých zákonů.²³⁵

Kvůli nízké účasti ve sněmovně i předjednávání důležitých otázek byl A. Švehla často kritizován a obviňován ze zaujatosti proti parlamentu i na jeho půdě. Nejrazantnější kritiky se mu dostalo při jednání o rozpočtu na rok 1928. Proti tomu se A. Švehla ohradil na zasedání rozpočtového výboru 8. listopadu 1927, kde obhajoval své demokratické chování a snahu hájit v první řadě zájmy státu na úkor zájmů osobních či stranických a ostře zkritizoval opozici za její nespolupráci.²³⁶ Tento Švehlův projev se vymykal jeho stylu a obvyklému klidnému vyjednávání, urazil tím některé poslance. Je možné, že to byla Švehlova strategie, jak urychlit jednání o rozpočtu, která však nebyla vydařená a naopak jednání prodloužila. Celkově jednání trvala od 3. do 21 listopadu.²³⁷ Mnohem pravděpodobnějším důvodem projevu týkajícího se činnosti poslanců a parlamentu se zdá být jeho zhoršený zdravotní stav.

Ve funkčním období této vlády došlo v květnu 1927 k prezidentským volbám. M. Hodža, jako reakci na aféru s Koburky²³⁸, zosnoval plán, že A. Švehla bude kandidovat na prezidenta republiky. To Švehla razantně odmítl a podpořil volbu T. G. Masaryka.²³⁹ Jediným kandidátem proti T. G. Masarykovi byl komunistickou stranou navržený Václav Šturc. T. G. Masaryk byl jednoznačně zvolen prezidentem Československé republiky dne 27. května s 274 hlasy oproti 54 hlasům V. Šturce. L'udáci, národní demokraté a němečtí socialisté odevzdali 104 prázdných hlasovacích lístků.

Na Nový rok 1928 byl uveřejněn článek Vojtěcha Tukey v novinách Slováck. Šlo o útok na základy státu. Sociální demokraté požadovali obvinění V. Tukey z velezrady. Na řešení tohoto problému se čekalo na návrat A. Švehly, ke kterému již ze zdravotních důvodů nedošlo.²⁴⁰ Na konci roku 1927 se u A. Švehly projevil zdravotní potíže a byl donucen omezit svou činnost jen na výkon nejnutnějších činností. V polovině prosince

²³⁵ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 195. ISBN 80-7203-366-2.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Rozpočet byl nakonec přijat poměrem hlasů 183 ku 114.

²³⁸ Více: MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 189 ad. ISBN 80-7203-366-2.

²³⁹ Více: PECHÁČEK, Jaroslav a MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk, Beneš, Hrad: Masarykovy dopisy Benešovi*. Praha: Faun, 1996. s. 56 ad. ISBN 80-900844-9-4.

²⁴⁰ V. Tuka byl odsouzen 5. října 1929 k 15 letům vězení za protistátní činnost ve prospěch Maďarska.

1927 Švehla opět vážně onemocněl, agrárnický tisk sděloval, že jde o chřipku, ve skutečnosti šlo o bolesti ledvin společně s těžkou angínou pectoris, možná i slabý infarkt, úplné informace nebyly k dispozici.²⁴¹

Po zkušenostech z předchozích let nebylo jasné, kdy se A. Švehla vrátí a závažnost jeho zdravotního stavu se ukázala až v průběhu roku 1928. V březnu se již zdálo, že se definitivně vrátí ke svým povinnostem, avšak nemoc se opět vrátila. Postupně vyvstávala otázka, kdo A. Švehlu na postu premiéra i v čele agrární strany nahradí. A. Švehla 1. února 1929 abdikoval, prezident Masaryk téhož dne jmenoval předsedou vlády Františka Udržala.

Důležitost A. Švehly pro fungování státu byla nejvíce pocítěna v době jeho nemoci a nepřítomnosti. Švehlova schopnost nalézání kompromisu byla při různých jednáních velmi důležitá. *„Antonín Švehla nejen dirigoval nejvýznamnější politickou stranu Československa, byl iniciátorem založení Zelené internacionály, ale nezřídka byl oficiálním ministerským předsedou. Proslul také jako muž užitečného kompromisu a skutečný tvůrce vládní koaliční politiky. Když roku 1933 předčasně zemřel, fungoval již zavedený systém víceméně automaticky, avšak Švehla, přestože jeho politické praktiky měly své vady, byl nepostradatelný.“*²⁴²

Po Švehlově opuštění politické scény došlo ke zhoršení vztahů uvnitř agrární strany, tedy v jedné z hlavních složek československého stranického systému. Spolupráci mezi jednotlivými křídly agrární strany za dobu svého působení A. Švehla držel pod kontrolou. *„Předseda agrárníků svými vyjednávacími schopnostmi, politickou obratností a organizačním talentem zajišťoval její jednotu. Švehla neutralizoval konzervativní agrárníky, kteří si přáli, aby jejich strana směřovala doprava, a to tím způsobem, že jim činil ústupky a manipuloval s řadovým členstvem. Pokud spolupracovali s umírněnými a Švehlou, mohli konzervativci počítat s místy ve vládě. Jejich pozice ve straně, kombinovaná s jejich finanční silou a politickým vlivem ve vládě, jim umožňovala silně zasahovat do tak významných záležitostí, jako byla pozemková reforma.“*²⁴³

²⁴¹ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 196. ISBN 80-7203-366-2.

²⁴² KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. s. 256. ISBN 978-80-7363-146-8.

²⁴³ MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. s. 107. ISBN 80-7203-366-2.

Švehlovo zdraví bylo chatrné již před první světovou válkou, v letech 1921, 1923, 1925 a 1926 ho jeho zdravotní stav vyřadil z politických povinností na několik týdnů či měsíců, kvůli cukrovce, ledvinám či srdci. Koncem roku 1927 ho jeho zdravotní stav donutil opustit veřejný život, po téměř ročním čekání na zlepšení zdravotního stavu, byl nucen odstoupit z funkce předsedy vlády a stanout definitivně mimo politický život. Když se zdálo, že se zotaví a bude se moci vrátit, náhle zemřel 12. prosince 1933.²⁴⁴

Po podání demise A. Švehly nedošlo k demisi celé vlády. Byly nastoleny jen některé změny. Nový předseda vlády F. Udržal opustil ministerstvo národní obrany, kam byl jmenován Karel Viškovský. Na postu ministra školství a národní osvěty, podal demisi 20. února 1929 M. Hodža po nařčení z obohacování při převodech církevních majetků na Slovensku a vměšování se do zahraniční politiky. Na jeho místo byl prezidentem jmenován Anton Štefánek. Vláda 14. února předložila nový program, který byl schválen 155 poslanci. Po rozpadu koalice byly na konec října stanoveny předčasné parlamentní volby, ve kterých opět zvítězili agráři. Sestavením vlády byl znovu pověřen F. Udržal. Tato vláda započala své funkční období 7. prosince 1929, program byl schválen 13. prosince. Byla sestavena z českých a německých agrárních, lidovců, sociálních demokratů, československých socialistů, národních socialistů, národních demokratů, živnostenské strany a Německé sociálně demokratické strany dělnické. Tuto vládu po demisi vystřídala Malypetrova vláda, která byla jmenována 29. října 1932, byla sestavena ze stejných stran jako předchozí Udržalova vláda, avšak bez živnostníků. Její program byl schválen 3. listopadu 1932. Po nesouhlasu národní demokracie s devalvací koruny došlo k pádu vlády. Dne 14. února 1934 byla jmenována nová vláda znovu pod vedením Jana Malypetra. Ta skončila svou činností předčasnými volbami, které se konaly 19. května 1935. Po vítězství SdP byl do čela vlády jmenován opět J. Malypetr. Do vlády se vrátili živnostníci. Ke jmenování došlo 4. června 1935. Program vlády byl přednesen 18. června. Vláda vydržela do 5. listopadu 1935, kdy premiér podal demisi.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 135.

2.1.12 Milan Hodža (1. 2. 1878 – 27. 6. 1944)

Milan Hodža²⁴⁵ se narodil 1. února 1878 v Sučanech u Martina. Jeho otec byl evangelický farář. M. Hodža vystudoval práva v Budapešti a filosofii ve Vídni. V letech 1905 až 1910 byl poslancem uherského sněmu. Byl redaktorem *Slovenských listů*, *Slovenského deníku* a *Slovenského týdeníku*. Od roku 1906 zastával funkci místopředsedy Slovenské národní strany, kde se zasazoval o zájmy agrárníků. Byl důvěrníkem následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este, u kterého se snažil prosadit federalizaci a rovnost národů.²⁴⁶ Od roku 1910 usiloval o založení samostatné agrární strany na Slovensku. Stál u založení Slovenské rolnické jednoty, z které vznikla Slovenská národní a rolnická jednota.²⁴⁷ V období první světové války Hodža působil ve Vídni, do protimonarchistického boje se zapojil až na sklonku války. Podepsal Martinskou deklaraci dne 30. října 1918.

Za dobu první republiky podporoval názor o existenci československého národa. Nejprve byl vyslancem v Budapešti. Postupně stál v čele ministerstva pro sjednocení zákonů 1919 až 1920 a 1926 až 1927; ministerstva zemědělství 1922 až 1926 a 1932 až 1935; ministerstva školství 1926 až 1929. Byl pokládán za odborníka na slovenské poměry. Věnoval se rozdílu mezi českým a slovenským jazykem. M. Hodža často vyjednával s představiteli národnostních menšin, v roce 1926 měl vliv na vytvoření panské koalice. Jeho názor na mezinárodní politiku byl odlišný od názoru E. Beneše. Upřednostňoval spolupráci s Rakouskem a Itálií. Byl zastáncem myšlenky federace středoevropských států, usiloval o hlubší hospodářskou spolupráci podunajských států, která měla přerůst v podunajskou federaci. Beneš považoval Hodžu za konkurenta na post ministra zahraničí. V čele tohoto resortu byl nakrátko Hodža po Benešově zvolení do úřadu prezidenta republiky.²⁴⁸

2.1.13 Tři vlády Milana Hodži

Milan Hodža poprvé usedl do křesla předsedy vlády 5. listopadu 1935. Byl jediným Slovákem, který v meziválečné době tuto funkci v ČSR zastával. Po svém

²⁴⁵ Více o Hodžovi: PEKNÍK, Miroslav, ed. *Milan Hodža: politik a žurnalista*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2008. 268 s. Monografie a štúdie / Slovenská národná knižnica Zv. 15. ISBN 978-80-224-1011-3.

²⁴⁶ KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2010. s. 177 ad. ISBN 978-80-204-2307-8.

²⁴⁷ HORVÁTHOVÁ, Žaneta. *Milan Hodža*. Knižnica. 2008, roč. 9, č. 1. s. 55-60. ISSN 1336-096.

²⁴⁸ PEKNÍK, Miroslav, ed. *Milan Hodža: politik a žurnalista*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2008. s. 23 ad. Monografie a štúdie / Slovenská národná knižnica Zv. 15. ISBN 978-80-224-1011-3.

nástupu do funkce vystoupil s prohlášením, že bude pokračovat v programu vlády, jelikož předchozí vláda J. Malypetra řádně nepodala demisi.²⁴⁹ V období první Hodžovy vlády abdikoval prezident T. G. Masaryk a proběhly prezidentské volby. T. G. Masaryk opustil prezidentský úřad čtyři dny před volbami dne 14. prosince 1935, jeho pravomoci dočasně přešly na vládu. Při prezidentských volbách M. Hodža prosazoval zvolení E. Beneše a odmítl podpořit kandidáta vlastní strany B. Němce, který jako jediný protikandidát před volbou odstoupil. Beneš byl zvolen 340 hlasy z možných 440, B. Němec, i když odvolal kandidaturu, dostal 24 hlasů.²⁵⁰

Hodžova vláda podala demisi 18. prosince 1935 z formálních důvodů, aby mohl stejný den nový prezident jmenovat vládu. Jejím předsedou se stal opět M. Hodža, který byl zároveň v pozici ministra zahraničí. Poté, co nenalezl dostatečnou podporu pro svůj program, ho 29. února 1936 vystřídal na postu šefa zahraničních věcí Kamil Krofta.

Dne 10. listopadu 1936 M. Hodža v projevu označil za nutnost řešit otázku německé menšiny. Po jednáních s německými aktivisty byl 18. února 1937 vypracován vládní návrh, který řešil spolupráci s německými demokratickými silami. U německých stran však nebyla dostatečná odezva. Snaha o vytvoření koaličního pravicového bloku byla neúspěšná. Hodžův vládní program bral zřetel na posílení slovenských pozic, čímž mělo dojít k likvidaci autonomistického směru Hlinkovy strany. Po sporu o obilní cla a demisi ministra financí J. Kalfuse 16. června 1937 podala vláda demisi.

Třetí Hodžova vláda byla jmenována 21. července 1937. Složená byla ze čtyř agrárníků, tří sociálních demokratů, dvou národních socialistů, dvou lidovců, jednoho živnostníka, německého sociálního demokrata, německého agrárníka, německého křesťanského socialisty a odborníka.

Hlavním cílem Hodžovy třetí vlády bylo udržet integritu státu ve složité mezinárodní i vnitropolitické situaci. Ve dnech 23. a 24. března 1938 odstoupili z vlády Franz Spina a Erwin Zajicek. Vláda byla oslabena, 10. května opustili vládu němečtí sociální demokraté. Vládu posílilo Národní sjednocení, František Ježek ministr bez portfeje a později ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.

²⁴⁹ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII., 1918-1929*. 1. vyd. Praha ; Litomyšl : Paseka, 2000. s. 335-336. ISBN 80-7185-328-3.

²⁵⁰ KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 2., Kdo po Masarykovi?*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1998. s. 476. ISBN 80-86130-02-9.

Politická situace se komplikovala, tlak z německé strany se stupňoval. Dne 7. května 1938 vyzvala Francie a Velká Británie československou vládu k hledání dohody s Němci. Hodžovo působení ve funkci ministerského předsedy skončilo demisí celé vlády 22. září 1938 po přijetí ultimata Francie a Velké Británie ohledně odstoupení pohraničních oblastí Německu. M. Hodža byl skandalizován jako kapitulant.²⁵¹ Hodžova vláda byla poslední parlamentní vládou meziválečného Československa.

Po Mnichovu Hodža emigroval do Francie, kde založil Slovenskou národní radu. Roku 1941 odešel do USA, kde propagoval jeho myšlenku podunajského státu. Zemřel 27. června 1944 v Clearwateru, USA. Hodža byl jeden z mála slovenských politiků, kteří se v meziválečném Československu výrazně prosadili.

Poslední vládou první republiky byla úřednická vláda generála Syrového. Ve funkci byla od 22. září 1938 do 4. října 1938. Její jmenování bylo vedeno snahou o zklidnění občanů v krizové době vnitrostátní i mezinárodní. Veřejnosti byla představena jako vláda *obrany republiky*. Dne 23. září 1938 tato vláda vyhlásila mobilizaci, 30. září byla podepsána Mnichovská dohoda, kterou vláda přijala. Mnichovským diktátem bylo ukončeno období první republiky.²⁵²

2.2 Ministři financí

2.2.1 Alois Rašín (19. září 1867 – 18. února 1923)

Alois Rašín se narodil 18. října jako deváté dítě do rodiny pekaře v Nechanicích u Hradce Králové. Studoval na gymnáziu v Novém Bydžově, Broumově a Hradci Králové. Po složení maturity A. Rašín pokračoval ve studiích na Lékařské fakultě v Praze, kvůli nemoci pak přestoupil na práva.²⁵³ Byl vůdčí osobností studentského hnutí. V roce 1891 vydal *České státní právo*, kde formuloval své názory na obnovení českého státu. Angažoval se v pokrokovém hnutí. Roku 1894 byl A. Rašín odsouzen na

²⁵¹ Milan Hodža. [online]. © 2009 – 2013 [cit. 25. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/milan-hodza-434/>

²⁵² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. s. 603. ISBN 80-7277-119-1.

²⁵³ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 12. Kdo je--; sv. 6. ISBN 80-204-0303-5.

dva roky žaláře v procesu s *Omladinou*.²⁵⁴ Čas strávený ve vězení využil ke studiu cizích jazyků a národohospodářství. Po skončení trestu se nadále angažoval v radikálně pokrokovém hnutí a publikoval v *Radikálních listech* s protimonarchistickým zaměřením.

Roku 1899 byl A. Rašín jedním z hlavních iniciátorů založení Státoprávní radikální strany, jejímž hlavním programem bylo uznání státního práva českých zemí. Záhy se s ní však rozešel. V letech 1901 až 1905 vydával společně s J. Třebickým a V. Červinkou méně radikální týdeník *Slovo*. Současně od roku 1900 vykonával advokátní praxi. Účastnil se boje za všeobecné hlasovací právo. Snažil se o vytvoření silné

a vlivné české národní strany, což vyvrcholilo v březnu 1907 na sjezdu mladočeské strany, do které měsíc předtím do strany vstoupil. Společně s K. Kramářem se jim podařilo prosadit návrh na reorganizaci strany. Účastnil se kampaně strany jako člen jejího výkonného výboru. Od roku 1910 řídil *Národní listy*. Roku 1911 byl zvolen poslancem vídeňské říšské rady, kde působil ve finančním rozpočtovém výboru. Z tohoto postu usiloval o lepší postavení českých zemí v Předlitavsku a sanaci zemských financí. Jeho plánem byla federalizace Rakouska či trialismus.²⁵⁵

Po vypuknutí války se A. Rašín rychle zorientoval a opustil pozitivní politiku, postavil se proti postupu vojenských soudů a přiklonil se k odbojové činnosti. Začátkem roku 1915 již byl hlavním představitelem odbojové organizace Maffie. V červenci téhož roku byl zatčen a společně s K. Kramářem, V. Červinkou a J. Zamazalem postaven před soud. Dne 3. června 1916 byl odsouzen k trestu smrti za velezradu. Od té chvíle byli s K. Kramářem považováni za symbol protihabsburského odboje. Nový císař Karel jim po nástupu do funkce v lednu 1917 trest zmírnil a v červenci stejného roku je amnestoval. Další plán A. Rašín spatřoval ve spolupráci se západními dohodovými mocnostmi. V lednu roku 1918 vypracoval první nástin Tříkrálové deklarace. Po sloučení většiny českých měšťanských stran v Českou státoprávní demokracii se stal jejím místopředsedou. V červenci 1918 spoluvytvářel Národní výbor. Dále stál u zásadních činností pro osamostatnění a převzetí moci ve prospěch Československa.

²⁵⁴ Více: RAŠÍN, Alois a RAŠÍN, Ladislav, ed. *Paměti Dr. Aloise Rašína*. 2. vyd. Brno: Bonus A, 1994. s. 63-90. ISBN 80-901693-4-1.

²⁵⁵ RAŠÍN, Alois a RAŠÍN, Ladislav, ed. *Paměti Dr. Aloise Rašína*. 2. vyd. Brno: Bonus A, 1994. s. 5 ad. ISBN 80-901693-4-1.

Byl jedním z mužů 28. října. A. Rašín vlastnoručně napsal první zákon právě vznikajícího státu i svolání vzniku samostatného státu.²⁵⁶

2.2.2 Alois Rašín v čele ministerstva financí

A. Rašín stanul v čele ministerstva financí dvakrát, poprvé ve vládě K. Kramáře, kde tuto funkci vykonával od 14. listopadu 1918 do 8. července 1919. Podruhé zasedl na tomto postu 7. října 1922 v první vládě A. Švehly. Ve svém prvním funkčním období se k tomuto postu postavil, jak byl zvyklý: rozhodně, aktivně a cílevědomě. Role prvního ministra financí byla v dané hospodářské situaci v nově vzniklém státě, ve válkou rozvrácené Evropě velmi komplikovaná a vyžadovala jistou osobní statečnost. Jeho heslem bylo „*pracovat a šetřit*“. Rašínovo hlavní prioritou bylo, aby se stát co nejrychleji postavil na vlastní nohy. Rašín chtěl co nejdříve provést peněžní reformu, převzít cedulové bankovníctví, docílit aktivního rozpočtu daněmi a zvýšit daně staré, zmenšit oběh bankovek, stáhnout valuty, domácí i cizí kovové peníze pro obchod se zahraničím.²⁵⁷

V otázkách odtržení měny od rakousko-uherské měny byly tři možnosti. Bankovky se mohly stáhnout a vyměnit novými, tento způsob by byl organizačně velmi náročný. Zastáncem této možnosti byl Jaroslav Preiss, ředitel Živnostenské banky. Druhou možností byla odstupňovaná devalvace, obtížné by bylo určit míru devalvace. Třetí možností, kterou Rašín upřednostnil před ostatními, byla restrikce oběživa a uznání části bankovek. Znamenalo to, že válečný dluh se stal částí rozpočtu.²⁵⁸

K peněžní reformě se A. Rašín postavil velmi radikálně.²⁵⁹ Zajistil si nutnou podporu prezidenta, vlády a parlamentu. Od 25. února po dobu necelých dvou týdnů rozhodoval o nutných opatřeních pro reformu, v podstatě vládl zemi. Cílem reformy bylo odtržení československé měny od rakouské, snížení peněz v oběhu a provádění

²⁵⁶ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého.

²⁵⁷ RAŠÍN, Alois. *Můj finanční plán*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920. s. 52

²⁵⁸ Více: VENCOVSKÝ, František. *Vzestupy a propady československé koruny: historie československých měnových poměrů 1918-1992*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2003. 227 s. ISBN 80-245-0497-9.

²⁵⁹ RAŠÍN, Alois. *Můj finanční plán*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920. s. 52-53.

emisní politiky pomocí nově vzniklé státní banky.²⁶⁰ Vojsko obsadilo hranice, bankovky byly kolkovány, byla vyřazena z oběhu přibližně polovina oběživa.²⁶¹

V lednu 1919 stanul A. Rašín v čele národně demokratické strany, důvodem byl odjezd K. Kramáře na mírová jednání do Paříže, kde zůstal tři čtvrtě roku. Ovšem A. Rašín ve svém ministerském křesle příliš nehleděl na zájmy své strany, jeho ideje a chování bylo orientováno spíše pro vyšší státní zájmy. Rašínovy výroky týkající se hospodářského vývoje byly velmi nepopulární. Je zřejmé, že tyto souvislosti měly určitý vliv na volební výsledky v komunálních volbách, po nichž se měnilo i složení vlády. Národní demokracie skončila až pátá mezi českými stranami.

V červenci 1919 se národní demokracie ocitla v opozici rudozelené koalice. A. Rašín nemohl zcela dokončit svůj finanční plán, jeho touha rozhodovat a přímo se podílet na státoprávních činnostech nebyla v tomto období naplněna. Podílu na moci se dočkal na sklonku léta 1920 v době krize v sociální demokracii, za úřednické vlády J. Černého, kdy vznikala Pětka. A. Rašín byl jejím členem, z této pozice vysokou měrou ovlivňoval politické dění.

Jednání A. Rašína bylo obvykle velmi přímočaré, nebál se popudit a kritizovat, nevyhýbal se konfliktům. Avšak jeho působení v Pětce ho donutilo být do určité míry tolerantní k ostatním názorům. Naučil se více taktizovat a přistupovat na kompromisy. Navíc byl schopný najít společnou řeč s Hradem a porozumět si s T. G. Masarykem i E. Benešem, vůči kterým velká část jeho strany a hlavně předseda K. Kramář stáli v opozici. Kromě toho v době kdy nebyl ve funkci ministra financí, také do jisté míry zasahoval do hospodářské politiky pomocí vazeb na jednotlivé osoby působící ve státní správě.

Podruhé zasedl Rašín do křesla ministra financí na podzim roku 1922, kdy byla jeho snaha zaměřena na zhodnocení měny deflační politikou. Deflace v první polovině dvacátých let tak nebyla jen odrazem přirozeného ekonomického cyklu, ale byla cílenou a úmyslnou měnovou politikou. *„Jeho druhé ministerské období však nebylo tak „slavné“ jako těsně popřevratová éra. Politika deflace, kterou násilně prosazoval, nepřinesla očekávaný efekt, spíše poškodila domácí průmysl a zvýšila sociální napětí ve*

²⁶⁰ Tehdy se spíše používal výraz cedulová banka.

²⁶¹ KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2010. s. 132. ISBN 978-80-204-2307-8.

společnosti. Značně pak rozšířila řady Rašínových odpůrců.“²⁶² Důsledky deflační krize se rychle dostavily, šlo o ekonomické, sociální i politické dopady. Rašín si proti sobě počítal široké lidové vrstvy, některé politiky a odborníky.²⁶³

Výrokem „*Za práci pro vlast se neplatí.*“ na adresu legionářů proti sobě A. Rašín popudil i část veřejného mínění. Koncem roku 1922 ho okruh jeho spolupracovníků a prezident T. G. Masaryk přesvědčili, aby umělé zhodnocování koruny zastavil a omluvil se legionářům. S tím A. Rašín prozatím souhlasil, ale už to nestihl. Dne 5. ledna 1923 na něj byl spáchán atentát. Po šestitýdenním boji o život A. Rašín podlehl zranění dne 18. února 1923. Atentát spáchal anarchokomunista Josef Šoupal. A. Rašín se tak stal první obětí atentátu na politického činitele v Československu.²⁶⁴ Lze říci, že A. Rašín ovlivnil politický systém i svou smrtí. Atentátu totiž dokázala politická reprezentace bezezbytku využít. Kvůli atentátu a šoku ze smrti ministra totiž 19. března 1923 parlamentem hladce prošel návrh zákona na ochranu republiky²⁶⁵, který o několik měsíců dříve poslanci zamítli. Doba se ale změnila a v atmosféře naplněné nenadálou smrtí jednoho z nich, se politici dohodli a zákon, který měl mladou republiku ochránit před extremismem zleva i zprava a který také zavedl novou skutkovou podstatu trestného činu - útok na veřejného činitele, přijali.

*„Jeho jméno zůstane spjaté s vytvořením a upevněním čs. měny. Jeho snem byla směnitelnost koruny za zlato a jeho politikou stálá deflace. Rašínova monetární politika pomohla největší české bance, Živnostenské, hrát v domácí ekonomice prim.“*²⁶⁶

2.2.3 Karel Engliš (17. srpna 1880 – 13. června 1961)

Karel Engliš se narodil 17. srpna 1880 jako deváté dítě do rodiny řezníka v Hrabyni. Studoval na gymnáziu v Opavě. Jeho studia byla poznamenána nedostatkem financí, byl odkázán na příjmy z kondic. Ve studiu K. Engliš pokračoval na právnické

²⁶² ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. s. 41. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 10. ISBN 80-7106-264-2.

²⁶³ ČECHUROVÁ, Jana. Rašínův vztah ke státu a politice. In: BAŽANTOVÁ, Ilona, ed. et al. *Alois Rašín: český politik, právník a národohospodář: sborník textů: výňatky z díla Aloise Rašína*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2003. s. 31 ad. ISBN 80-86547-21-3.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 32.

²⁶⁵ Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. ze dne 19. března 1923, na ochranu republiky.

²⁶⁶ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII., 1918-1929*. 1. vyd. Praha ; Litomyšl : Paseka, 2000. s. 371. ISBN 80-7185-328-3.

fakultě v Praze. Byl žákem národohospodáře Albína Bráfa. Krátce studoval na univerzitě v Mnichově. V roce 1904 byl promován na doktora práv. Pracoval v Zemském statistickém úřadě pro království České v Praze. Po čtyřech letech začal pracovat v úřednickém aparátu Františka Fiedlera, ministra obchodu v rakouské vládě ve Vídni. Přispíval do *Slezského deníku*, *Opavského týdeníku*, *Naší doby*, *Času*, *Lidových novin*. Od roku 1910 přednášel národní hospodářství na české technice v Brně.

V roce 1913 byl K. Engliš zvolen děkanem. Publikoval mnoho národohospodářských studií např. *Sociální politika*, *Peníze*, *Základy hospodářského myšlení*. Roku 1913 byl zvolen poslancem Moravského zemského sněmu, potom členem zemské školní rady. Ve stejném roce vstoupil do České strany pokrokové, se kterou v roce 1918 přešel do České státoprávní demokracie. V červenci 1918 byl povolán do Národního výboru jako zástupce Moravy a Slezska. Za války se věnoval otázkám peněz a znehodnocování oběživa.²⁶⁷

Bezprostředně po vzniku samostatného Československa předložil K. Engliš společně s Aloisem Jiráskem návrh na zřízení Masarykovy univerzity v Brně, poté se stal jejím prvním rektorem. Po celou dobu první republiky vyučoval národní hospodářství. V listopadu 1918 byl jmenován členem Revolučního národního shromáždění, kde byl velmi aktivní. Byl inspirátorem zákona *o zavedení obchodních platidel*²⁶⁸, který řešil kritickou peněžní situaci po nečekaně rychlém rozpadu Rakousko-Uherska, nakonec se tento zákon pro odpor A. Rašína neaplikoval.

2.2.4 Karel Engliš v křesle ministra financí

K. Engliš působil ve finančním výboru, často vystupoval proti měnové politice A. Rašína. Stavěl se proti zadržování poloviny oběživa, doporučoval vypsání vnitřní půjčky, byl proti deflační politice a upřednostňoval stabilizační měnovou politiku. Rozdílnost v přístupu k národohospodářství a politice těchto dvou politiků byla znatelná i podle jejich vzdělání a založení. Engliš byl vystudovaný odborník, Rašín samouk, který uměl oproti Englišovi, velmi razantně prosazovat své postupy. Engliš se obával, že ekonomika Rašínovy radikální zásahy neunes.

²⁶⁷ KOLÁŘ, František a kol. *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 1998. s. 49. ISBN 80-901509-8-5.

²⁶⁸ Zákon 49/1918 Sb. z. a n. o zavedení obchodních platidel.

Engliš byl ministrem financí v šesti vládách v letech 1920 až 1931. Jeho odbornou zdatnost ctíl i A. Švehla a T. G. Masaryk, který ho prosazoval na post ministra financí. Englišova kariéra v čele ministerstva financí započala v druhé Tusarovo vládě a v první úřednické Černého vládě, kam se dostal jako odborník. Usiloval o konsolidaci rozvrácených státních financí, rozmnožení výroby. Na jaře roku 1921 se dostal do sporu s Pětkou a podal demisi. Rašínovu deflační politiku ostře kritizoval a upozorňoval na její rizika a dopady. Po neshodách v národní demokracii a nesouhlasu s konzervativním měnovým kursem složil K. Engliš roku 1925 poslanecký mandát, opustil stranu a stal se nezávislým hospodářským odborníkem.²⁶⁹

Dne 9. prosince 1925 byl K. Engliš jako nepolitický odborník v čele ministerstva financí Švehlovy druhé vlády i v dalších vládách až do 25. listopadu 1928. Za dobu svého působení ustavil Národní banku československou jako emisní banku Československa. Usiloval o stabilizaci měny a úpravu daňového systému. Tři daňové zákony z roku 1927 přinesly značné snížení daňového zatížení výroby a podnikání. Východisko ze snížení daňových příjmů viděl K. Engliš ve snížení státních výdajů a šetrném přístupu k provozu státního aparátu. Dostal se do sporu s agrárníky a cukrovarnickým průmyslem, kteří chtěli snížit cukerní daň, díky čemuž podal v listopadu 1928. Naposledy jako ministr financí působil ve vládě F. Udržala. Dne 16. dubna 1931 tuto funkci definitivně opustil.

Englišova práce se vyznačovala velmi dobrým koncepčním přístupem, vyhodnocením situace a nalézáním správných hospodářských opatření pro dané situace, avšak jako politik postrádal razanci a vytrvalost.²⁷⁰

Po odchodu z ministerstva financí se K. Engliš věnoval práci na univerzitě, vědecké práci v oblasti národního hospodářství, přispíval do diskuse ohledně státní hospodářské politiky prostřednictvím *Lidových novin*, hledal východiska pro řešení ekonomické krize počátkem třicátých let. Měl přímý vliv na rozhodnutí vlády o devalvaci koruny v únoru 1934. V letech 1934 až 1938 byl guvernérem Národní banky československé.

²⁶⁹ KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2010. s. 209-210. ISBN 978-80-204-2307-8.

²⁷⁰ KOLÁŘ, František a kol. *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 1998. s. 50. ISBN 80-901509-8-5.

Englišova teoretická práce byla velmi významná, stal se jedním z nejvýznamnějších národohospodářských teoretiků v meziválečném období. Jeho nejvýznamnějším dílem je *Soustava národního hospodářství* z roku 1938. V roce 1947 byl K. Engliš zvolen rektorem Univerzity Karlovy. Ihned po únorovém převratu byl po rozhodnutí studentského akčního výboru v čele s Jiřím Pelikánem donucen univerzitu opustit. Stal se cílem útlaku ze strany komunistů. Jeho knihy byly oficiálně zakázané. Přišel o důchod a potravinové lístky. Přestěhoval se do rodné Hrabyně, kde 13. června 1961 zemřel.²⁷¹

Rozdílnost postupů dvou velmi důležitých ministrů financí první republiky, byla velká, K. Engliš ji popsal po Rašínově smrti: „*V čem jsem se rozcházel s dr. Rašínem, nebyly cíle, ani hlediska, nýbrž metody. Alois Rašín byl veskrze radikálnější a revolučnější. Šel přímočaře na měnu, šel přímočaře proti válečným půjčkám, chtěl léčit obce krizí, chtěl radikální vzestup měny. Proto provázely jeho opatření stálé krize měnové, hospodářské a finanční. Není ovšem sporu, že v krizi je mnoho ozdravovacího a že taková přímočarost je jednodušší a obecně pochopitelnější. Rašín byl neohrožený a nebál se žádné krize, díval se za ni.*“²⁷²

2.3 Ministři zahraničí

Základní linie zahraniční politiky Československé republiky byla stanovena již za první světové války. Kromě E. Beneše nelze opomenout velký vliv T. G. Masaryka. Ve Washingtonské deklaraci T. G. Masaryk, jako předseda Československé národní rady, formuloval zásady politického uspořádání státu jako demokratické republiky včetně zásad budoucí československé diplomacie: „*Ve své zahraniční politice přijme československý národ plnou část odpovědnosti za reorganizaci východní Evropy. Přijímá celý demokratický a sociální princip národnostní a souhlasí s naukou, že veškeré úmluvy a smlouvy mají být sjednávány otevřeně a upřímně, bez tajné*

²⁷¹ Tamtéž, s. 51.

²⁷² FOUSEK, František, ed., PENÍŽEK, Josef, ed. a PIMPER, Antonín, ed. *Rašínův památník*. Praha: Pražská akc. tiskárna [distributor], 1927. s. 23.

*diplomacie.*²⁷³ T. G. Masaryk měl na zahraniční politiku vliv z funkce prezidenta Československa, například sehrál důležitou úlohu při jednáních s Rakouskem. Lánská smlouva z roku 1921 zaručovala hranice, závazek k neutralitě v případě napadení a arbitráž při vzájemných sporech. Ústřední postavou meziválečné československé diplomacie však zůstává Beneš, který byl v čele ministerstva zahraničí ve všech vládách od roku 1918 do prosince 1935.

2.3.1 Edvard Beneš (28. května 1884 – 3. září 1948)

E. Beneš, T. G. Masaryk a M. R. Štefánik získali v průběhu první světové války vysokou mezinárodní prestiž a uznání. E. Beneš měl mnoho zahraničních kontaktů a známostí, respekt a diplomatické zkušenosti, proto byl postaven do čela zahraniční politiky. Dalším předpokladem pro jeho výběr byl fakt, že v podstatě v řadách československých politiků neměl v prvních letech republiky konkurenci.

Za počátek Benešovo působení v čele zahraničních věcí lze považovat již jeho post v rámci prozatímní zahraniční vlády oficiálně vyhlášené v Paříži 14. října 1918. Legislativní vznik Úřadu pro věci zahraniční zřizoval zákon č. 2 z 2. listopadu 1918 ještě v rámci Národního výboru. Ministerstvo zahraničí vzniklo při vytvoření první vlády 14. listopadu 1918.²⁷⁴ E. Beneš se udržel v čele diplomacie v podstatě po celou dobu existence první republiky, v úřadu ministra zahraničí byl sedmnáct let, což je v evropském měřítku opravdový unikát.

E. Beneš po vzniku Československa tvrdil, že naše vnitřní politika bude udávána politikou zahraniční více, než je tomu v jiných zemích. Jako zásadní vytkl tři body: vztah českých Němců ke státu, otázku jednoty Slovenska s českými zeměmi, stranické poměry vnitřní, resp. boje politiky sociální vnitřní. Dále tvrdil, že otřesení mezinárodní situace se může stát pro zemi osudným ohrožením. Důvodem byla velikost státu i jeho geografická poloha. E. Beneš si uvědomoval nutnost hledání spojeneckých vztahů s velmocemi, pro zajištění bezpečnosti státu to považoval za klíčové. Benešova strategie zahraniční politiky byla postavena na přátelských vztazích a spolupráci s vítěznými státy Dohody. Hlavním spojencem byla Francie a udržování korektních vztahů

²⁷³ HŘEBEJK, Jiří, ed. a GRONSKÝ, Ján, ed. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 1 sv. s. 20. ISBN 80-7184-458-6.

²⁷⁴ KLIMEK, Antonín a KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. s. 11. ISBN 80-85241-88-9.

s ostatními státy, především se sousedními.²⁷⁵ Dále šlo o úzkou spolupráci s Rumunskem a Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců²⁷⁶ tzv. *Malou dohodu*. Stabilitu mezinárodních vztahů a udržení světového míru měla zajistit Společnost národů, ve které se E. Beneš silně angažoval.

O poválečném vypořádání a mírových smlouvách mezi jednotlivými státy se jednalo na mírové konferenci konané od 18. ledna 1919 v Paříži. Pořádaly ji vítězné státy první světové války a jejich spojenci. Konferenci se za Československo účastnil ministr zahraničí E. Beneš a předseda vlády K. Kramář. K zajištění hranic Československa došlo v rámci jednotlivých smluv. S Německem byly potvrzeny *Versailleskou mírovou smlouvou* 28. června 1919, s Rakouskem *Saint-germainskou* 10. září 1919, *Trianonská smlouva* ze 4. června 1920 řešila hranice s Maďarskem a připojení Podkarpatské Rusi. Pařížská mírová konference trvala až do 21. ledna 1920. *Versailleský systém* řešil celkové mocenskopolitické uspořádání Evropy.

Nutností pro ČSR bylo udržování korektních vztahů se sousedními zeměmi, poválečná situace však nebyla jednoduchá. Nečekaně složité se ukázaly vztahy s nově vzniklým Polskem, potom co spor o Těšínsko přerostl v ozbrojený konflikt, se za spolupráce s velmocemi podařilo situaci v rámci možností uklidnit. Dne 6. listopadu 1921 byla podepsána československo-polská smlouva o vzájemném respektování územní celistvosti, o neutralitě a o arbitráži v případě sporů, ta však nebyla polskou stranou ratifikována.

S Německem byly vztahy komplikované kvůli protestům německé menšiny v pohraničí, štvavým kampaním českého a německého tisku. Komplikací byla i silná vazba ČSR na Francii, která se pokoušela Německo oslabit. E. Beneš i T. G. Masaryk se snažili, aby vztahy s Německem byly korektní. Už v listopadu 1918 byla podepsána obchodní dohoda s Bavorskem a Saskem. Obchodní smlouva s Německem byla uzavřena 29. června 1920. Kvůli nutnosti hospodářské spolupráce ČSR učinila značné ústupky z nároků přiznaných jako vítěznému státu.

Spolupráce s Rakouskem byla ovlivněna tím, že E. Benešovi šlo o to, aby nedošlo k příliš silnému napojení Rakouska na Německo či anšlusu. Dne 16. prosince 1921 byla s Rakouskem podepsána smlouva, která deklarovala princip neutrality ve

²⁷⁵ Tamtéž, s. 9. ad.

²⁷⁶ Pozdější Jugoslávii.

vzájemných vztazích a oboustranně zaručovala neměnnost hranic. Přes odpor veřejného mínění, ČSR poskytla Rakousku půjčku.²⁷⁷

K silnému napětí došlo v důsledku expanzivních tendencí Maďarské republiky rad, kterým se s přispěním Dohody podařilo zamezit a pokusu o návrat Habsburků na uherský trůn. Oboustranně velmi korektní přístup byl s Rumunskem, společná územní hranice však byla nepatrná.

Složitý byl i postoj k sovětskému režimu v Rusku. V roce 1920 se podařilo dohodnout příměří mezi československými vojsky na Sibiři a Sověty. Vztahy zůstaly na dohodě o výměně delegací Červeného kříže z června 1920. V polsko-sovětském konfliktu sice Beneš několikrát hovořil o neutralitě Československa, avšak 25. března 1920 uzavřel úmluvu s Francouzi, která zajistila pro Poláky důležité spojení včetně dovozu zbraní. Po potížích s plněním dohody s Francií, přestalo smlouvu Československo plnit. Ve sporech o Těšínsko hrál jistou roli i Benešův argument, že by se mohl jeho vyřešením ulehčit dovoz zbraní do Polska. Nakonec E. Beneš a polský ministerský předseda W. Grabski souhlasili při jednání ve Spa 10. července 1920, že o konečném rozhodnutí v tomto sporu rozhodne *Rada velvyslanců*. Dne 28. července dostalo Československo všechny důležité části tohoto území, které žádalo.

Československo svou velikostí nemohlo významněji ovlivňovat evropskou politiku, proto muselo na mezinárodní politický vývoj reagovat a přizpůsobovat se mu. Při složitých britsko-francouzských vztazích bylo velmi těžké dosáhnout užší spolupráce velmocí pro evropský mír. Důsledkem tohoto faktu a mezinárodního jednání proti revizi versailleského systému, byl i vznik Malé dohody, tedy spolupráce mezi Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, Rumunskem a Československem. Dne 14. srpna 1920 podepsala ČSR a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců dohodu o obranném spolku, která zavazovala oba státy ke vzájemné pomoci v případě nevyprovokovaného útoku Maďarska. Dne 23. dubna 1921 byla podepsána spojenecká smlouva mezi ČSR a Rumunskem, na kterou navázala smlouva rumunsko-jugoslávská ze 17. června 1921.²⁷⁸ Smlouvy byly uzavřeny na dva roky, v dalším období byly prodlužovány. Malá dohoda byla zaměřena proti maďarskému územnímu revizionismu

²⁷⁷ KLIMEK, Antonín a KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. s. 31 ad. ISBN 80-85241-88-9.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 32.

a návratu Habsburků k moci. K pokusu excísaře Karla Habsburského o návrat na uherský trůn došlo dvakrát. Druhý pokus, který proběhl v říjnu 1921, byl o mnoho nebezpečnější než první. Došlo k pochodu na Budapešť. E. Beneš se neúspěšně snažil přesvědčit dohodové spojence o nutnosti zákroku. ČSR a Jugoslávie mobilizovaly, Rumunsko je podpořilo diplomaticky. Malá dohoda dosáhla prestižního vítězství, v Maďarsku byl přijat zákon, který zbavoval Habsburky trůnu.²⁷⁹

K vylepšení evropských vztahů došlo po ustavení vlády Labour Party ve Velké Británii a vítězství Levého bloku ve Francii. Na půdě Společnosti národů, ve které byl v té době generálním zpravodajem E. Beneš,²⁸⁰ se podařilo roku 1924 projednat a schválit *Ženevský protokol*, jehož cílem bylo prosadit arbitráž, bezpečnost a odzbrojení. Tento dokument však nebyl ve všech zemích ratifikován. Aktivita E. Beneše ve Společnosti národů přispěla ke zvýšení respektu a autority na mezinárodním poli.²⁸¹ Československo si získalo sympatie evropské veřejnosti jako značně konsolidovaný stát, který se postupně stával demokratickým ostrovem ve středu Evropy.²⁸²

Silnou orientaci na Francii potvrzovala spojenecká a přátelská smlouva mezi ČSR a Francií podepsaná 25. ledna 1924. Jejím obsahem byl závazek o dohodě v zahraničněpolitických otázkách, které by mohly ohrozit bezpečnost signatářů. V případě ohrožení zájmů obou států se měly vlády shodnout na společných opatřeních. Dále se zavazovaly řešit všechny vzájemné spory pokojnou cestou a navzájem se poradit, než budou sjednávat dohody s jinými státy týkající se střední Evropy.²⁸³

V říjnu roku 1925 se Československo stalo signatářem *Locarnské dohody*. Šlo o oficiální zaručení zachování statusu quo, které vyplývalo z hranic podle versailleské mírové smlouvy. Beneš v této době hledal cesty pro upevnění mezinárodního postavení

²⁷⁹ SCHELLE, Karel et al. *Meziválečné Československo a Evropa: vliv evropských záležitostí na meziválečné Československo a československých poměrů na Evropu v případových studiích*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2008. s. 9. ISBN 978-80-87071-98-4.

²⁸⁰ Více o působení E. Beneše ve Společnosti národů: VESELÝ, Zdeněk a kol. *Edvard Beneš - Československo - Evropa*. Vyd. 1. Praha: Professional Publishing, ©2005. s. 56-64. ISBN 80-86419-80-0.

²⁸¹ ORT, Alexandr. *Koncepce československé zahraniční politiky*. In: HARNA, Josef, ed., VALENTA, Jaroslav, ed. a VORÁČEK, Emil, ed. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě : sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác - Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, ©1999. s. 496 ad. ISBN 80-85268-99-X. S. 496 – 7.

²⁸² Republika rad v Bavorsku, situace v Maďarsku.

²⁸³ SCHELLE, Karel et al. *Meziválečné Československo a Evropa: vliv evropských záležitostí na meziválečné Československo a československých poměrů na Evropu v případových studiích*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2008. s. 9. ISBN 978-80-87071-98-4.

ČSR, k tomu mělo dojít zlepšením vztahů se Sovětským svazem. Chystalo se jeho oficiální uznání, ke kterému došlo řadou evropských států, československá vláda od toho v poslední chvíli upustila.²⁸⁴ Dalším pokusem o upevnění míru v Evropě byl *Briand-Kelloggův* pakt z 27. srpna 1928, kterým se signatářské státy včetně ČSR zavazovaly nepoužívat válku jako politický nástroj.²⁸⁵

Na konci dvacátých let hledala československá diplomacie v čele s E. Benešem cesty k posílení mezinárodního vlivu, tím mělo být vylepšení politických pozic Malé dohody. To se projevilo ve snaze vybudovat z Malé dohody jakousi nadnárodní jednotku, která by mohla na poli Společnosti národů vyjednávat a prosazovat své cíle snadněji. Dne 18. února 1933 byl podepsán *Organizační pakt* Malé dohody, který byl prvním krokem na této cestě. Spojení členů v jeden celek se však nepodařilo.

Nebezpečí pro Československo i Evropu stouplo se jmenováním A. Hitlera do postu říšského kancléře roku 1933. Dalším ohrožením mezinárodní situace byl návrh na uzavření *Paktu čtyř* z března 1933. Ten předložil B. Mussolini a měl dávat právo čtyřem hlavním velmocím rozhodovat o nejdůležitějších otázkách evropské politiky. Šlo o snahu obejít Společnost národů a učinit z Německa a Itálie rovnocenné partnery Velké Británie a Francie.²⁸⁶ Benešův úřad s podporou malodohodových států a Polska oznámil, že pakt je útokem na existenci a územní celistvost střední Evropy. Mussolini zmírnil účinnost paktu, který byl sice 7. června 1933 podepsán, Francie ho však neratifikovala. V této době se začalo znovu jednat o systému kolektivní bezpečnosti, největšími zastánci této ideje byli ministři zahraničí Francie, Sovětského svazu a Československa.²⁸⁷ Tato snaha se setkala s odporem Itálie a Německa, které opustilo Společnost národů v roce 1933. V roce 1934 vstoupil Sovětský svaz do Společnosti národů. Utváření konceptu kolektivní bezpečnosti bylo zkomplikováno negativním postojem Německa a Polska proti zárukám Sovětského svazu, který se měl stát společně s Francií garantem hranic u tzv východního Locarna.²⁸⁸ Z celého konceptu vyšla jen spojenecká smlouva na podobných principech mezi Francií a Sovětským svazem

²⁸⁴ Tamtéž, s. 10.

²⁸⁵ ZEMAN, Zbyněk Anthony Bohuslav. *Edvard Beneš: politický životopis*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. s. 113-115. ISBN 978-80-204-2062-6.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 117.

²⁸⁷ Louis Barthou, Maxim Maximovič Litvinov a Edvard Beneš.

²⁸⁸ Šlo o východní hranice Německa s jeho sousedy, především Československa a Polska.

a Československem a Sovětským svazem.²⁸⁹ Dne 17. března 1934 Maďarsko a Rakousko podepsaly tzv. *římské protokoly* s Itálií, ty upevnilly vliv Itálie ve střední Evropě.²⁹⁰

V roce 1935 byl E. Beneš zvolen prezidentem republiky, ve funkci ministra zahraničí ho vystřídal M. Hodža. Ten prosazoval ideu sjednocení střední Evropy a založení Podunajské federace, tzv. *Hodžův plán*.²⁹¹ Pro svůj plán však nenalezl dostatečnou podporu. M. Hodža byl ve stejné době i ministerským předsedou, ve funkci ministra zahraničí vydržel jen od 18. prosince 1935 do 29. února 1936. Vystřídal ho historik a profesor Kamil Krofta. Ten byl loajálním podporovatelem Beneše a Hradu. Benešovo zahraničněpolitická linie tak mohla pokračovat, E. Beneš nadále udržoval silný vliv na tento resort.²⁹²

V roce 1935 zahájila Itálie útok na Habeš²⁹³, která byla členem Společnosti národů. V průběhu roku 1936 se mezinárodní situace nadále vyostřovala. Německo porušilo versailleskou mírovou smlouvu a vstoupilo do demilitarizovaného pásma Porýní. Odezva Společnosti národů byla jen minimální. E. Beneš důsledně prosazoval názor o nutnosti podpory Habeše. Itálie byla nakonec odsouzena jako agresor a byly proti ní vyhlášeny sankce, celkově však Společnost národů zasáhla velmi nedůrazně.

Na konferenci Malé dohody se ukázaly problémy způsobené růstem německého vlivu na Balkáně. Další komplikace přibýly se začátkem občanské války ve Španělsku. Frankistům se dostalo otevřené podpory od Itálie i Německa. Francie prohlásila politiku nevměšování, ke které se připojila i ČSR. Společenství národů v této situaci opět nezasáhlo důsledně. Agrese Německa a Itálie nadále stoupala. Německo získalo hlavní vliv nad Rakouskem. Zkomplikování situace pro Československo nastala v roce 1937, kdy Francie doporučovala hledat dohodu s nacistickým Německem. Ministerstvu zahraničí bylo jasné, že spravedlivý kompromis není možný, zároveň bylo zřejmé, že

²⁸⁹ ORT, Alexandr. *Koncepce československé zahraniční politiky*. In: HARNA, Josef, ed., VALENTA, Jaroslav, ed. a VORÁČEK, Emil, ed. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě : sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác - Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, ©1999. s. 498 ad. ISBN 80-85268-99-X. S. 496 – 7.

²⁹⁰ ZEMAN, Zbyněk Anthony Bohuslav. *Edvard Beneš: politický životopis*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. s. 94. ISBN 978-80-204-2062-6.

²⁹¹ Více: HODŽA, Milan a LUKÁČ, Pavol, ed. *Federácia v strednej Európe a iné štúdie*. Vyd. 1. Bratislava: Kalligram, 1997. 359 s. ISBN 80-7149-161-6.

²⁹² KLIMEK, Antonín a KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. s. 73-74. ISBN 80-85241-88-9.

²⁹³ Tehdy Habeš.

donutit A. Hitlera k ústupkům by bylo možné jen za předpokladu spolupráce všech evropských zemí hlavně Velké Británie a Francie. Ty se však snažily za každou cenu vyhnout vypuknutí války a ustupovaly požadavkům, šlo o tzv. politiku appeasementu. Československá diplomacie vyčkávala na rozhodnější reakci mocností, ke které však nedošlo ani po anšlusu Rakouska v polovině března 1938. Další nacistický postup byl zaměřen proti Československu, jakékoliv pokusy o vyjednání kompromisu nebylo možné kvůli stále se stupňujícím požadavkům Německa. Československu tak nezbylo než jejich, Velkou Británií, Francií a Itálií na konferenci v Mnichově schválené, požadavky přijmout.²⁹⁴

Po přijetí *Mnichovské dohody* E. Beneš abdikoval z funkce prezidenta republiky. Odjel do zahraničí, kde působil jako univerzitní profesor v Anglii a USA. Po 15. březnu 1939 se stal se hlavní postavou při prosazování obnovy Československa, neuznání mnichovské dohody, uznání jeho reprezentace a vlády, budování československých zahraničních vojenských jednotek. V květnu 1945 se E. Beneš vrátil do vlasti, nadále se zapojoval do politického života. Dne 7 června 1948 abdikoval z úřadu prezidenta. Odešel do Sezimova Ústí, kde 3. září 1948 zemřel.²⁹⁵

E. Beneš používal ve své funkci ministra zahraničí pracovní metody, které si osvojil během války, chránil si své pravomoci a nerad je předával svým spolupracovníkům. „*Množství osobně Benešem koncipovaných, ba vlastnoručně psaných rozborů, vládních, parlamentních i senátních výkladů, nót, telegramů, pokynů, noticек apod., vztahujících se často k záležitostem marginální povahy, je až neuvěřitelné a svědčí o nesmírné výkonnosti, ovšem též, jak poukazovali někteří jeho spolupracovníci, až o plýtvání silami v maličkostech, jež by mohli bez problémů zařídit nižší úředníci. Ztotožnění E. Beneše s vedením československé zahraniční politiky první republiky proto rozhodně není nadsázkou.*“²⁹⁶ E. Beneš si sám vybíral své spolupracovníky, nerad přijímal personál jmenovaný politickými stranami a

²⁹⁴ ORT, Alexandr. *Koncepce československé zahraniční politiky*. In: HARNA, Josef, ed., VALENTA, Jaroslav, ed. a VORÁČEK, Emil, ed. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě : sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác - Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, ©1999. s. 499-501 ISBN 80-85268-99-X. S. 496 – 7.

²⁹⁵ BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš a KOVÁŘOVÁ, Stanislava. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 1995. s. 17-18. ISBN 80-85600-39-0.

²⁹⁶ KLIMEK, Antonín a KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. s. 13. ISBN 80-85241-88-9.

zaměstnance s vyhraněným přesvědčením. Loajalita se skupinou Hradu byla pro něj velmi důležitá. Za vedení ministerstva v personálních otázkách byl často kritizován.²⁹⁷

²⁹⁷ ZEMAN, Zbyněk Anthony Bohuslav. *Edvard Beneš: politický životopis*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. s. 89-90. ISBN 978-80-204-2062-6.

ZÁVĚR

Československá republika vznikla díky mezinárodně-politickým podmínkám po první světové válce a za výrazného přispění zahraničního i domácího odboje. Byla zavedena parlamentní demokracie. Do politického dění silným způsobem zasahovala dvě mocenská centra, která si našla své místo v politickém systému, *Hrad* a *Pětka*. V Pětce docházelo k předjednávání zásadních politických otázek mezi koaličními stranami. Hrad soustřeďoval politické osobnosti, které měly blízko k postojům prezidenta. Nejsilnější vliv si Hrad udržoval nad zahraniční politikou.

Po přijetí Ústavní listiny Československé republiky 29. února 1920, byla zákonodárná moc v rukou dvoukomorového Národního shromáždění. Výkonnou moc měla ve své kompetenci vláda a prezident republiky. Stranicko-politický systém v ČSR byl velmi pestrý, to bylo dáno poměrným volebním systémem bez uzavírací klauzule a dělením stran dle národnostního principu. Systém politických stran tak lze označit jako *extrémní multipartismus*. Voliči neměli možnost udělovat preferenční hlasy - tím byla posílena pozice politických stran i politických elit a zajištěna stranická disciplína. Největší voličskou podporu v parlamentních volbách v Československu získala sociální demokracie, která v roce 1920 získala téměř 26 % hlasů. Tento výsledek však byl vzhledem k rozkolu v sociální demokracii pochybný. Žádná z dalších vládních stran nepřekročila hranici 15%.

Křehká stabilita koalic byla často zneužívána při vládních jednáních, strany hrozily jejím opuštěním, což mohlo znamenat pád vlády a rozpad koalice. Politické strany proto byly nuceny hledat kompromisní řešení a společný postup. V tomto procesu sehrála velmi významnou roli Pětka, která přinesla do politického systému prvek oligarchie. Sestavování koalic bylo velmi obtížné po celou meziválečnou dobu, od třicátých let byla situace ještě ztížena kvůli postupnému sílení nestátotvorné opozice.

. V čele výkonné moci Československa stála vláda. Tu jmenoval prezident republiky. Nebylo ústavní povinností vlády žádat o vyslovení důvěry, avšak ustálil se zvyk předstoupit s vládním programem před obě komory Národního shromáždění. Schválení programu znamenalo udělení politické legitimacy vládě. V období první republiky se nikdy nestalo, že by program vlády nebyl podpořen nebo jí Poslanecká sněmovna zamítla žádost o vyslovení důvěry nebo jí vyslovila nedůvěru. Při

představování programu vlád pomocí vládního prohlášení hlasovaly obě komory Národního shromáždění. V případě vyslovení důvěry a nedůvěry měla vláda politickou odpovědnost k Poslanecké sněmovně.

Důvodem k demisím vlád byly buď nové volby nebo vládní či politické krize. Demisi vlády podával do rukou prezidenta obvykle předseda vlády, ve výjimečných situacích vládou pověřený člen. Celá vláda nebyla povinna připojit se k demisi svého předsedy. Pokud se k demisi jednotlivých členů vlády, včetně předsedy, nepřipojila celá vláda, došlo při zásadnějších obměnách osob na jednotlivých postech k novému představení programu před Národním shromážděním a bylo o něm hlasováno. Po přijetí demise vlády, ji prezident obvykle nechal vykonávat činnost do ustavení nové vlády. Nestabilitu stranického systému a koalic dokazuje i fakt, že za dobu první Československé republiky bylo jmenováno celkem osmnáct vlád a devět předsedů vlád.²⁹⁸ Volby do Národního shromáždění se konaly čtyřikrát. Tři vlády byly úřednické: dvakrát vláda Jana Černého a v krizové situaci poslední vláda první republiky generála Jana Syrového. Vláda Edvarda Beneše byla poloúřednická. I úřednické vlády však potřebovaly podporu parlamentu. Sestavení úřednických vlád měl ve své kompetenci prezident republiky, který tak měl vyřešit přechodný stav trvající do sestavení nové vlády. V celém meziválečném období neusedla ve vládě žádná žena.

Vláda Karla Kramáře byla zvolena aklaací. Šlo o všenárodní koalici, která byla sestavena z českých a slovenských politických stran zasedajících v Národním shromáždění. Vláda se snažila stabilizovat situaci, její činnost byla zaměřena hlavně na zabezpečení základních funkcí státu. V době Kramářova dlouhého pobytu na mírové konferenci v Paříži ho zastupoval A. Švehla, z funkce místopředsedy vlády. K. Kramář příliš nevyužil své silné politické pozice, kterou si vybudoval v předválečné a válečné době. Demisi za Kramářovu vládu podal A. Švehla. Po smrti Rašína byla Kramářova další silná politická role v Pětce.

Vláda rudozelené koalice Vlastimila Tusara předstoupila po svém jmenování se svým programem před Národní shromáždění, což se ustálilo jako obdoba hlasování o důvěře vlády. Tusarova vláda schválila 29. února 1920 Ústavní listinu Československé republiky. V. Tusar musel čelit složitým vnitrostranickým třenicím v sociální demokracii.

²⁹⁸ Prozatímní vláda není započtena.

Druhá vláda řízená V. Tusarem byla první vládou sestavenou podle volebních výsledků do Poslanecké sněmovny. Její program byl schválen po odchodu některých německých poslanců a národních demokratů. Vláda v čele s V. Tusarem musela řešit složitou situaci týkající se sovětsko-polského konfliktu, vyhlásila stanné právo na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Demisi tato vláda podala po rozštěpení sociální demokracie.

Vláda Edvarda Beneše byla polouřednická vláda všenárodní koalice. E. Beneš v této vládě zastával, kromě funkce ministerského předsedy, i funkci ministra zahraničí. Snažil se omezit vliv Pětky, což se mu však nepodařilo. Vláda byla postavena před těžkou situací s Maďarskem, kvůli které došlo k mobilizaci armády.

Antonín Švehla usedl do předsednického křesla všenárodní koalice 7. října 1922, vydržel v něm až do předčasných voleb do Národního shromáždění v listopadu 1925. Švehlova první vláda byla nejdéle trvající vládou první republiky. Druhá vláda A. Švehly byla sestavena opět s podporou Pětky, doplněné o živnostenskou stranu. Demisi podal A. Švehla z důvodu nemoci.

Po návratu A. Švehly z léčebného pobytu byla sestavena vláda panské koalice. Poprvé ve vládě usedli zástupci německé menšiny, byla to vláda bez sociálních demokratů, sestavená ze zástupců občanských stran. Švehla měl obrovský vliv při zákulisních jednáních prostřednictvím Pětky, často se stával arbitrem při sporech jednotlivých zástupců stran. Ve funkčním období vlády A. Švehly byl vydán zákon na ochranu republiky, novelizován volební zákon, který vylepšoval pozice silnějších stran, byl vypracován jazykový zákon, sociální reforma, zavedena cla. Po pádu panské koalice se musela československá politika opět vrátit k pravolevým koalicím.

Milan Hodža stanul poprvé v čele vlády po demisi Jana Malypetra z postu předsedy vlády 5. listopadu 1935. M. Hodža chtěl pokračovat v programu vlády svého předchůdce, proto místo s kompletním programem vlády vystoupil jen s krátkým prohlášením, kterým se k tomuto programu přihlásil. Byl jediným Slovákem v čele československé vlády první republiky. Snažil se prosadit tzv. *Hodžův plán* na vznik federace střeoevropských zemí. Poslední Hodžova vláda podala demisi po přijetí ultimáta na postoupení Sudet. Vláda M. Hodži byla poslední parlamentní vládou meziválečného Československa.

Alois Rašín byl v čele ministerstva financí dvakrát. Poprvé hned po vzniku ČSR v první Kramářovo vládě, kdy bylo potřeba řešit zásadní finanční otázky. Rašín se velmi radikálně postavil k peněžní reformě, čímž v podstatě vytvořil a upevnil československou měnu. Do politiky zasahoval velmi aktivně i pomocí Pětky. V druhém Rašínovo funkčním období jeho deflační politika nepřinesla požadovaný efekt. Na A. Rašína byl navíc spáchán atentát, kterému podlehl - tato událost přímo ovlivnila přijetí zákona na ochranu republiky.

Rašínův stranický kolega Karel Engliš byl kritikem Rašínovy deflační politiky. K. Engliš upřednostňoval stabilizační měnovou politiku. Englišův přístup k finanční politice byl spíše vědecký. Nebyl klasickým politikem, v případech, kdy nemohl politicky prosadit svůj názor, často podával demisi. V roce 1925 opustil stranu a stal se nezávislým odborníkem, měl silnou podporu T. G. Masaryka.

Edvard Beneš hrál rozhodující roli v tvorbě zahraniční politiky po celou dobu první republiky. Silný vliv nad tímto resortem si udržel i v období, kdy byl ve funkci prezidenta republiky. E. Beneš byl v čele ministerstva zahraničí dlouhých sedmnáct let, což byl v evropském kontextu unikát. Jeho strategie se opírala o blízkou spolupráci s Francií, společný postup Malé dohody, spoléhal také na Společnost národů. Udržení si takového vlivu nad jediným resortem se nepodařilo nikomu jinému v této době.

Politický systém Československa se ustálil a formoval, dlužno podotknout někdy ne úplně demokratickým způsobem, demokracie však byla udržena po celou dobu první republiky; v okolních státech se demokratické systémy neudržely. Lze tedy označit meziválečné Československo za ostrov demokracie ve střední Evropě. Většina politických elit, která se přímo podílela na vzniku ČSR, nadále zastávala důležité posty a udržovala si silný politický vliv. Specifikem stranicko-politické scény bylo setrvávání politických elit ve vedoucích funkcích. K jejich výměně docházelo prakticky jen z důvodu úmrtí (např. A. Švehla, A. Rašín, K. Kramář). Lze říci, že vliv jednotlivých politických elit na utváření politického systému byl značný i kvůli politickému systému, který jim to umožňoval.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých zdrojů

AGNEW, Hugh LeCaine. *Češi a země Koruny české*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 549 s. Novověk; sv. 2. ISBN 978-80-200-1626-3.

BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003. 180 s. Monografie; sv. 9. ISBN 80-210-3307-X.

BARTOŠ, Josef a TRAPL, Miloš. *Československo 1918-1938*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 156 s. ISBN 80-244-0267-X.

BARTOŠ, Josef, TRAPL, Miloš a KOVÁŘOVÁ, Stanislava. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 1995. 432 s. ISBN 80-85600-39-0.

BAŽANTOVÁ, Ilona, ed. et al. *Alois Rašín: český politik, právník a národohospodář: sborník textů: výňatky z díla Aloise Rašína*. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2003. 98 s. Ekonomika, právo, politika; č. 24. ISBN 80-86547-21-3.

BÍLEK, Jan, ed. et al. *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav, 2005. 517 s. ISBN 80-86495-33-7.

BROKLOVÁ, Eva et al. *Československá ústava 1920: devadesát let poté: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010. 143 s. Ekonomika, právo, politika, č. 83/2010. ISBN 978-80-86547-89-3.

BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1992. 168 s. Studie; sv. 2. ISBN 80-901059-6-3.

CABADA, Ladislav a ŠANC, David. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 223 s. ISBN 80-86898-50-4.

ČECHUROVÁ, Jana, STEHLÍKOVÁ, Dana a VANDROVCOVÁ, Miroslava. *Karel a Naděжда Kramářovi doma = Karel and Nadezhda Kramář at home*. 2. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky ve spolupráci s Národním muzeem, 2008. 139 s. ISBN 978-80-87041-35-2.

ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice: mezi převratem a krizí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 124 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 10. ISBN 80-7106-264-2.

ČORNEJ, Petr a POKORNÝ, Jiří. *Dějiny českých zemí do roku 2000 ve zkratce*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 94 s. ISBN 80-7252-026-1.

DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1998. 358 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-7108-133-7.

DOSTÁL, Vladimír V. *Antonín Švehla: profil československého státníka*. 2. vyd., v ČSFR 1., nezm. vyd. Praha: SZN, 1990. 223 s., [16] s. il. Sběrka ekonomických a encyklopedických publikací. ISBN 80-209-0128-0.

FOUSEK, František, ed., PENÍŽEK, Josef, ed. a PIMPER, Antonín, ed. *Rašínův památník*. Praha: Pražská akc. tiskárna [distributor], 1927. 213 s., 4 listy.

HANZAL, Josef. *Antonín Švehla*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1993. 55 s. Panorama dějin. Historické osobnosti; sv. 3. ISBN 80-85787-13-X.

HARNA, Josef, ed., VALENTA, Jaroslav, ed. a VORÁČEK, Emil, ed. *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě : sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998, Valdštejnský palác - Senát Parlamentu České republiky*. Praha: Historický ústav, ©1999. 2 sv. (367 s., s. 368-682). ISBN 80-85268-99-X.

HODŽA, Milan a LUKÁČ, Pavol, ed. *Federácia v strednej Európe a iné štúdie*. Vyd. 1. Bratislava: Kalligram, 1997. 359 s. ISBN 80-7149-161-6.

HORVÁTHOVÁ, Žaneta. *Milan Hodža*. Knižnica. 2008, roč. 9, č. 1. s. 55-60. ISSN 1336-096.

HŘEBEJK, Jiří, ed. a GRONSKÝ, Ján, ed. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997-2001. 4 sv. ISBN 80-7184-458-6.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003. 571 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-195-7.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 803 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-119-1.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2008. 502 s., [24] s. obr. příl. ISBN 978-80-7363-146-8.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Vlastimil Tusar: novinář, politik, diplomat / Zdeněk Kárník*. 1. vyd. Praha: Česká strana sociálně demokratická, 2005. 91 s. Knižnice sociálního demokrata; sv. 1. ISBN 80-239-7703-2.

KLIMEK, Antonín a KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. 115 s. ISBN 80-85241-88-9.

KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII., 1918-1929*. 1. vyd. Praha ; Litomyšl : Paseka, 2000. 821 s. ISBN 80-7185-328-3.

KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /1./, Hrad a Pětka*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1996. 432 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-85846-06-3.

KLIMEK, Antonín. *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. /2./, Kdo po Masarykovi?*. Vyd. 1. Praha: Panevropa, 1998. 591 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-86130-02-9.

KLIMEK, Antonín. *Vítejte v první republice*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2003. 301 s. ISBN 80-86515-33-8.

KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. Vyd. 1. Praha: Aleko, 1991. 220 s. Prameny a nové proudy právní vědy; č. 4. ISBN 80-85341-11-5.

KOLÁŘ, František a kol. *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 1998. 302 s. ISBN 80-901509-8-5.

KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté: 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2010. 339 s. ISBN 978-80-204-2307-8.

LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. 50 s. Kdo je--; sv. 6. ISBN 80-204-0303-5.

LUSTIGOVÁ, Martina. *Karel Kramář: první československý premiér*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 2007. 363 s., [4] s. barev. obr. příl. Velké postavy českých dějin; sv. 9. ISBN 978-80-7021-898-3.

MILLER, Daniel E. *Antonín Švehla - mistr politických kompromisů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001. 359 s. Ecce homo; sv. 4. ISBN 80-7203-366-2.

OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knihnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 40. ISBN 978-808-6107-479.

OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2000. 355 s. ISBN 80-7184-791-7

PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. Vyd. 1. Praha: Themis, 1997. 719 s. Historie. ISBN 80-85821-46-X.

PECHÁČEK, Jaroslav a MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk, Beneš, Hrad: Masarykovy dopisy Benešovi*. Praha: Faun, 1996. 190 s. ISBN 80-900844-9-4.

PEKNÍK, Miroslav, ed. *Milan Hodža: politik a žurnalista*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2008. 268 s. Monografie a štúdie / Slovenská národná knižnica Zv. 15. ISBN 978-80-224-1011-3.

PEROUTKA, Ferdinand a FROMKOVÁ, Jarmila, ed. *Budování státu. IV., 1921-1922.* 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 1365-1851. ISBN 80-7106-039-9.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. I., 1918-1919.* 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. 442 s. ISBN 80-7106-036-4.

PICHLÍK, Karel. *Bez legend: zahraniční odboj 1914-1918: zápas o československý program.* Vyd. v Panoramě 1. Praha: Panorama, 1991. 419 s., [16] s. obr. příl. Stopy, fakta, svědectví. ISBN 80-7038-217-1.

PROKŠ, Petr. *Politikové a vznik republiky: 1914-1918.* Vyd. 1. Praha: Prospektrum, 1998. 238 s. ISBN 80-7175-078-6.

RAŠÍN, Alois a RAŠÍN, Ladislav, ed. *Paměti Dr. Aloise Rašína.* 2. vyd. Brno: Bonus A, 1994. 229 s. Memorabilia; Sv. 1. ISBN 80-901693-4-1.

RAŠÍN, Alois. *Můj finanční plán.* Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920. 208 s.

SCHELLE, Karel et al. *Meziválečné Československo a Evropa: vliv evropských záležitostí na meziválečné Československo a československých poměrů na Evropu v případových studiích.* Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2008. 100 s. Monografie. ISBN 978-80-87071-98-4.

VENCOVSKÝ, František. *Karel Engliš.* 1. vyd. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1993. 164 s., [24] s. obr. příl. Osobnosti; sv. 1. ISBN 80-7028-006-9.

VENCOVSKÝ, František. *Vzestupy a propady československé koruny: historie československých měnových poměrů 1918-1992.* Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2003. 227 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-245-0497-9.

VESELÝ, Zdeněk a kol. *Edvard Beneš - Československo - Evropa.* Vyd. 1. Praha: Professional Publishing, ©2005. 164 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-86419-80-0.

WINKLEROVÁ, Martina. *Karel Kramář (1860-1937): představa o sobě samých, vnímání druhých a modernizace v pojetí českého politika.* Vyd. 1. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Argo, 2011, 347 s. Ecce homo, sv. 15. ISBN 978-802-5703-489.

ZDEŇKOVÁ, Marie a AUGUSTA, Pavel, ed. *Antonín Švehla a Hostivař: k příležitosti 130. výročí narození (15.4.1873) a 70. výročí úmrtí (12.12.1933) Antonína Švehly*. Vyd. 1. Praha: Milpo media, 2003. 151 s. Malá ediční řada. ISBN 80-86098-33-8.

ZEMAN, Zbyněk Anthony Bohuslav. *Edvard Beneš: politický životopis*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 444 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2062-6.

Seznam použitých internetových zdrojů

<http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-3/ppv-1926-1929-svehla3.pdf>

Milan Hodža. [online]. © 2009 – 2013 [cit. 25. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/rejstrik-predsedu-vlad/milan-hodza-434/>

Programové prohlášení vlády z 10. 7. 1919. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-1/ppv-tusar-1919-1920.pdf>

Programové prohlášení vlády z 14. 10. 1926. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-3/ppv-1926-1929-svehla3.pdf>

Programové prohlášení vlády z 14. 10. 1926. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z:

Programové prohlášení vlády z 18. 10. 1921. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/edvard-benes/ppv-1921-1922-benes.pdf>

Programové prohlášení vlády z 18. 12. 1925. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-2/ppv-1925-1926-svehla2.pdf>

Programové prohlášení vlády z 24. 10. 1922. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/ppv-1922-1925-svehla.pdf>

Programové prohlášení vlády z 9. 1. 1919. [online] [cit. 5. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/ppv-Kramar-1918-1919.pdf>

ŠLEHOFER, Lukáš. *Vlastimil Tusar.* [online]. © 2012 – 2013 [cit. 25. 1. 2013]. Dostupné z: <http://icv.vlada.cz/cz/tema/vlastimil-tusar-18--rijna-1880---22--brezna-1924-77116/>

Ostatní zdroje

Ústavní zákon č. 234/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, o zastoupení sibiřských legionářů v poslanecké sněmovně.

Ústavní zákon č. 236/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabývání a pozbývání státního občanství a práva domovského v Republice československé.

Ústavní zákon č. 293/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního (podle §§ 107, 112 a 116 ústavní listiny).

Ústavní zákon č. 294/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, o podpisování zákonů a nařízení.

Vládní nařízení ze dne 3. února 1926, jímž se provádí ústavní zákon jazykový pro obor ministerstev vnitra, spravedlnosti, financí, průmyslu, obchodu a živností, veřejných prací a veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, pro veřejné korporace, podléhající těmto ministerstvům v republice Československé, jakož i pro úřady místní samosprávy (publikováno pod č. 17/1926 Sb. z. a n.).

Zákon č. 309/1921 Sb. z. a n. ze dne 12. srpna 1921, proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních.

Zákon 49/1918 Sb. z. a n. o zavedení obchodních platidel.

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého.

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. 2. 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html.

Zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v Republice československé.

Zákon č. 125/1927 Sb. z. a n. ze dne 14. července 1927, o organizaci politické správy.

Zákon č. 126/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé.

Zákon č. 138/1919 Sb. z a n. ze dne 11. 3. 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě.

Zákon č. 144 Sb. z. a n. ze dne 25. února 1920 o závodních a revírních radách v hornictví.

Zákon č. 145 Sb. z. a n. ze dne 25. února 1920, jímž se ustanovují hornické rozhodčí soudy.

Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n. ze dne 16. dubna 1919 o zabrání velkého majetku pozemkového.

Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří ve znění předpisů jej měnících a doplňujících.

Zákon č. 271/1919 Sb. z. a n, ze dne 13. 5. 1919, kterým se mění zákon o prozatímní ústavě.

Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě z 13. 11. 1918. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html.

Zákon č. 38/1919 Sb. z. a n. ze dne 29. listopadu 1918, o obstavení velkostatků.

Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. ze dne 19. března 1923, na ochranu republiky.

Zákon č. 61/1918 Sb. z. a n. ze dne 10. prosince 1918, jímž zrušují se šlechtictví, řády a tituly.

Zákon č. 76/1927 Sb. z. a n. ze dne 15. června 1927, o přímých daních.

Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n. ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215.

SEZNAM PŘÍLOH

Kramářova vláda – všennárodní koalice – 14. 11. 1918 – 8. 7. 1919.....	I
Tusarova vláda – rudozelená koalice – 8. 7. 1919 – 25. 5. 1920	I
Tusarova vláda – rudozelená koalice – 25. 5. 1920 – 15. 9. 1920	II
Benešova vláda – všennárodní koalice – 26. 9. 1921 – 7. 10. 1922	III
Švehlova vláda – všennárodní koalice – 7. 10. 1922 – 9. 12. 1925	IV
Švehlova vláda – všennárodní koalice – 9. 12. 1925 – 18. 3. 1926	IV
Švehlova vláda – panská koalice – 12. 10. 1926 – 1. 2. 1929	V
Hodžova vláda – široká koalice – 5. 11. 1935 – 18. 12. 1935	VI
Hodžova vláda – široká koalice – 18. 12. 1935 – 21. 7. 1937	VII
Hodžova vláda – široká koalice – 21. 7. 1937 – 22. 9. 1938	VII

Příloha – Přehled členů vlády

Kramářova vláda – všennárodní koalice – 14. 11. 1918 – 8. 7. 1919

Karel Kramář	předseda vlády	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Edvard Beneš	ministr zahraničí	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Antonín Švehla	ministr vnitra	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Alois Rašín	ministr financí	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Gustav Habrman	ministr školství a národní osvěty	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Václav Klobáček	ministr národní obrany	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
František Soukup	ministr spravedlnosti	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Adolf Stránský	ministr obchodu	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Isidor Zahradník	ministr železnic	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
František Staněk	ministr veřejných prací	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Karel Prášek	ministr zemědělství	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Lev Winter	ministr sociální péče	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Vavro Šrobár	ministr pro správu Slovenska	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
Bohuslav Vrbenský	ministr výživy lidu	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
M. R. Štefámol	ministr vojenství	14. 11. 1918 – 4. 5. 1919
Mořic Hruban	ministr bez portfeje	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919

Tusarova vláda – rudozelená koalice – 8. 7. 1919 – 25. 5. 1920

Vlastimil Tusar	předseda vlády	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Edvard Beneš	ministr zahraničí	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Antonín Švehla	ministr vnitra	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Cyril Horáček	ministr financí	8. 7. 1919 – 9. 10. 1919
Kuneš Sonntág	ministr financí	9. 10. 1919 – 25. 5. 1920

Gustav Habrman	ministr školství a národní osvěty	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Václav Klofáč	ministr národní obrany	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
František Veselý	ministr spravedlnosti	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Ferdinand Heidler	ministr obchodu	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Jiří Stříbrný	ministr železnic	8. 7. 1919 – 17. 9. 1919
Emil Franke	ministr železnic (správcem)	17. 9. 1919 – 25. 5. 1920
Antonín Hampl	ministr veřejných prací	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Karel Prášek	ministr zemědělství	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Lev Winter	ministr sociální péče	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Vavro Šrobár	ministr zdravotnictví	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
František Staněk	ministr pošt a telegrafů	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Milan Hodža	min. pro sjednocení zák. a org. spr.	6. 12. 1919 – 25. 5. 1920
Vavro Šrobár	ministr pro správu Slovenska	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Fedor Houdek	ministr výživy lidu	8. 7. 1919 – 1. 4. 1920
Kuneš Sonntág	ministr výživy lidu (správcem)	1. 4. 1920 – 25. 5. 1920

Tusarova vláda – rudozelená koalice – 25. 5. 1920 – 15. 9. 1920

Vlastimil Tusar	předseda vlády	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Edvard Beneš	ministr zahraničí	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Antonín Švehla	ministr vnitra	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Karel Engliš	ministr financí	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Gustav Habrman	ministr školství a národní osvěty	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Vlastimil Tusar	ministr národní obrany (správcem)	25. 5. 1920 – 16. 7. 1920
Ivan Markovič	ministr národní obrany	16. 7. 1920 – 15. 9. 1920
Alfréd Meissner	ministr spravedlnosti	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Kuneš Sonntág	min. průmyslu, obchodu a živností	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Jiří Stříbrný	ministr železnic	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Bohuslav Vrbenský	ministr veřejných prací	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Karel Prášek	ministr zemědělství	25. 5. 1920 – 24. 6. 1920
Kuneš Sonntág	ministr zemědělství (správcem)	24. 6. 1920 – 15. 9. 1920
Lev Winter	ministr sociální péče	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920

Vavro Šrobár	min. veř. zdraví a řel. výchovy	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Frantiřek Staněk	ministr pořt a telegrafů	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Vavro Šrobár	min. pro sjednocení zák. a org. spr.	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Ivan Déřer	ministr pro správu Slovenska	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Václav Johanis	ministr pro zásobování lidu	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920
Rudolf Hotowetz	ministr pro zahraniční obchod	25. 5. 1920 – 15. 9. 1920

Beneřova vláda – vřenárodní koalice – 26. 9. 1921 – 7. 10. 1922

Edvard Beneř	předseda vlády	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Edvard Beneř	ministr zahraničí	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Jan Černý	ministr vnitra	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Augustin Novák	ministr financí	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Vavro Šrobár	ministr řkolství a národní osvěty	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Frantiřek Udržal	ministr národní obrany	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Josef Dolanský	ministr spravedlnosti	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Ladislav Novák	min. průmyslu, obchodu a živností	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Jan řrámek	ministr řeleznic	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Alois Tučný	ministr veřejných prací	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Frantiřek Staněk	ministr zemědělství	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Gustav Habrman	ministr sociální péče	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Bohuslav Vrbenský	min. veř. zdraví a řel. výchovy	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Antonín Srba	ministr pořt a telegrafů	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Ivan Déřer	min. pro sjednocení zák. a org. spr.	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Martin Mičura	ministr pro správu Slovenska	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Antonín Srba	min. pro zásobování lidu (správcem)	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
Ladislav Novák	min. pro zahr. obchod (správcem)	26. 9. 1921 – 19. 1. 1922 ²⁹⁹

²⁹⁹ Dne 19. 1. 1922 úřad zruřen.

Švehlova vláda – všenárodní koalice – 7. 10. 1922 – 9. 12. 1925³⁰⁰

Antonín Švehla	předseda vlády	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Edvard Beneš	ministr zahraničí	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Jan Malypetr	ministr vnitra	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Alois Rašín	ministr financí	7. 10. 1922 – 18. 2. 1923 ³⁰¹
Bohdan Bečka	ministr financí	24. 2. 1925 – 9. 12. 1925
Rudolf Bechyně	ministr školství a národní osvěty	7. 10. 1922 – 3. 10. 1924
Ivan Markovič	min. školství a n. osvěty (správcem)	3. 10. 1924 – 9. 12. 1925
František Udržal	ministr národní obrany	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Josef Dolanský	ministr spravedlnosti	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Ladislav Novák	min. průmyslu, obchodu a živností	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Jiří Stříbrný	ministr železnic	7. 10. 1922 – 20. 7. 1925
Emil Franke	ministr železnic (správcem)	20. 7. 1925 – 9. 12. 1925
Antonín Srba	ministr veřejných prací	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Milan Hodža	ministr zemědělství	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Gustav Habrman	ministr sociální péče	7. 10. 1922 – 28. 3. 1925
Lev Winter	ministr sociální péče	28. 3. 1925 – 9. 12. 1925
Jan Šrámek	min. veř. zdraví a těl. výchovy	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Alois Tučný	ministr pošt a telegrafů	7. 10. 1922 – 18. 2. 1924
Emil Franke	ministr pošt a telegrafů (správcem)	18. 2. 1924 – 9. 12. 1925
Ivan Markovič	m. pro sjednocení zák. a org. správy	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Josef Kállay	ministr pro správu Slovenska	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Emil Franke	ministr pro zásobování lidu	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925

Švehlova vláda – všenárodní koalice – 9. 12. 1925 – 18. 3. 1926

Antonín Švehla	předseda vlády	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Edvard Beneš	ministr zahraničí	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926

³⁰⁰ Demise 15. listopadu 1925.

³⁰¹ Podlehl následkům atentátu.

František Nosek	ministr vnitra	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Karel Engliš	ministr financí	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Otakar Srdínko	ministr školství a národní osvěty	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Jiří Stříbrný	ministr národní obrany	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Karel Viškovský	ministr spravedlnosti	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Jan Dvořáček	min. průmyslu, obchodu a živností	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Rudolf Bechyně	ministr železnic	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Rudolf Mlčoch	ministr veřejných prací	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Milan Hodža	ministr zemědělství	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Lev Winter	ministr sociální péče	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Alois Tučný	ministr veř. zdraví a těl. výchovy	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Jan Šrámek	ministr pošt a telegrafů	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Lev Winter	m. pro sjed. z. a org. spr. (správcem)	9. 12. 1925 – 5. 1. 1926
Ivan Dérer	m. pro sjednocení zák. a org. správy	5. 1. 1926 – 18. 3. 1926
Jozef Kállay	ministr pro správu Slovenska	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
Josef Dolanský	ministr pro zásobování lidu	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926

Švehlova vláda – panská koalice – 12. 10. 1926 – 1. 2. 1929

Antonín Švehla	předseda vlády	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
Edvard Beneš	ministr zahraničí	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
Jan Černý	ministr vnitra	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
Karel Engliš	ministr financí	12. 10. 1926 – 25. 11. 1928
Bohumil Vlasák	ministr financí (správcem)	25. 11. 1928 – 1. 2. 1929
Milan Hodža	ministr školství a národní osvěty	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
František Udržal	ministr národní obrany	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
Robert Mayr-Harting	ministr spravedlnosti	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
František Peroutka	min. průmyslu, obchodu a živností	12. 10. 1926 – 28. 4. 1928
Ladislav Novák	min. průmyslu, obchodu a živností	28. 4. 1928 – 1. 2. 1929
Josef V. Najman	ministr železnic	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
Franz Spina	ministr veřejných prací	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
Otakar Srdínko	ministr zemědělství	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929

Jan Šrámek	ministr sociální péče	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
Jan Šrámek	ministr veř. zdraví a těl. výchovy	12. 10. 1926 – 15. 1. 1927
Jozef Tiso	ministr veř. zdraví a těl. výchovy	15. 1. 1927 – 1. 2. 1929
František Nosek	ministr pošt a telegrafů	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
Milan Hodža	m. pro sjed.z. a org. spr. (správcem)	12. 10. 1926 – 15. 1. 1927
Marko Gažík	m. pro sjednocení zák. a org. správy	15. 1. 1927 – 1. 2. 1929
Jozef Kállay	ministr pro správu Slovenska	12. 10. 1926 – 28. 6. 1928 ³⁰²
Jan Černý	min. pro zásobování lidu (správcem)	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929

Hodžova vláda – široká koalice – 5. 11. 1935 – 18. 12. 1935

Milan Hodža	předseda vlády	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Edvard Beneš	ministr zahraničí	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Josef Černý	ministr vnitra	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Karel Trapl	ministr financí	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Jan Krčmář	ministr školství a národní osvěty	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
František Machník	ministr národní obrany	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Ivan Dérer	ministr spravedlnosti	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Josef Najman	min. průmyslu, obchodu a živností	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Rudolf Bechyně	ministr železnic	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Jan Dostálek	ministr veřejných prací	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Milan Hodža	ministr zemědělství	5. 11. 1935 – 9. 11. 1935
Josef Zadina	ministr zemědělství	9. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Jaromír Nečas	ministr sociální péče	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Ludwig Czech	ministr veř. zdraví a těl. výchovy	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Emil Franke	ministr pošt a telegrafů	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Jan Šrámek	m. pro sjednocení zák. a org. správy	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935
Franz Spina	ministr bez portfeje	5. 11. 1935 – 18. 12. 1935

³⁰² Přenesena působnostna krajský úřad v Bratislavě.

Hodžova vláda – široká koalice – 18. 12. 1935 – 21. 7. 1937³⁰³

Milan Hodža	předseda vlády	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Milan Hodža	ministr zahraničí	18. 12. 1935 – 29. 2. 1936
Kamil Krofta	ministr zahraničí	29. 2. 1936 – 21. 7. 1937
Josef Černý	ministr vnitra	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Karel Trapl	ministr financí	18. 12. 1935 – 17. 3. 1936
Emil Franke	ministr financí (správcem)	17. 3. 1936 – 28. 3. 1936
Josef Kalfus	ministr financí	28. 3. 1936 – 21. 7. 1937
Jan Krčmář	ministr školství a národní osvěty	18. 12. 1935 – 23. 1. 1936
Emil Franke	ministr školství a národní osvěty	23. 1. 1936 – 21. 7. 1937
František Machník	ministr národní obrany	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
J. V. Najman	min. průmyslu, obchodu a živností	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Rudolf Bechyně	ministr železnic	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Jan Dostálek	ministr veřejných prací	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Josef Zadina	ministr zemědělství	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Jaromír Nečas	ministr sociální péče	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Ludwig Czech	ministr veř. zdraví a těl. výchovy	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Emil Franke	ministr pošt a telegrafů	18. 12. 1935 – 23. 1. 1936
Alois Tučný	ministr pošt a telegrafů	23. 1. 1936 – 21. 7. 1937
Jan Šrámek	m. pro sjednocení zák. a org. správy	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Franz Spina	ministr bez portfeje	18. 12. 1935 – 21. 7. 1937
Erwin Zajicek	ministr bez portfeje	2. 7. 1936 – 21. 7. 1937

Hodžova vláda – široká koalice – 21. 7. 1937 – 22. 9. 1938

Milan Hodža	předseda vlády	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Kamil Krofta	ministr zahraničí	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Josef Černý	ministr vnitra	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Emil Franke	ministr financí (správcem)	21. 7. 1937 – 2. 10. 1937

³⁰³ Demise 17. července 1937.

Josef Kalfus	ministr financí	2. 10. 1937 – 22. 9. 1938
Emil Franke	ministr školství a národní osvěty	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
František Machník	ministr národní obrany	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Ivan Dérer	ministr spravedlnosti	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
J. V. Najman	min. průmyslu, obchodu a živností	21. 7. 1937 – 4. 12. 1937
Rudolf Mlčoch	min. průmyslu, obchodu a živností	4. 12. 1937 – 22. 9. 1938
Rudolf Bechyně	ministr železnic	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Jan Dostálek	ministr veřejných prací	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Josef Zadina	ministr zemědělství	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Jaromír Nečas	ministr sociální péče	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Ludwig Czech	ministr veř. zdraví a těl. výchovy	21. 7. 1937 – 11. 4. 1938
Ivan Dérer	m. v. z. a t. v. (prozatímním spr.)	11. 4. 1938 – 10. 5. 1938
František Ježek	ministr veř. zdraví a těl. výchovy	10. 5. 1938 – 22. 9. 1938
Alois Tučný	ministr pošt a telegrafů	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Jan Šrámek	m. pro sjednocení zák. a org. správy	21. 7. 1937 – 22. 9. 1938
Hugo Vavrečka	ministr propagandy	16. 9. 1938 – 22. 9. 1938
Franz Spina	ministr bez portfeje	21. 7. 1937 – 23. 3. 1938
Erwin Zajicek	ministr bez portfeje	21. 7. 1937 – 24. 3. 1938
František Ježek	ministr bez portfeje	19. 3. 1938 – 10. 5. 1938

Zdroj: *Přehled členů vlády 1918 – 1938 ČSR*. [online] [cit. 14. 3. 2013] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Adam Langer

Obor: Evropská hospodářskosprávní studia

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Politické elity ve vládě, politický systém a specifika první republiky

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 103

Celkový počet stran příloh: 8

Počet titulů českých použitých zdrojů: 53

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 10

Počet ostatních zdrojů: 24

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Noha, Ph.D.